

17 maj

Debatter m. m.**Fredagen den 17 maj fm.**

	Sid.
Svar på interpellationer av:	
herr Berglund (fp) ang. det ökande alkoholmissbruket	4
fru Ryding (vpk) ang. normalbeloppet för existensminimum	8
Partiell författningsreform m. m.	11

Fredagen den 17 maj em.

Partiell författningsreform m. m. (forts.)	89
Meddelande ang. plenum fredagen den 24 maj	121
Meddelande om enkla frågor av:	
herr Nordstrandh (h) ang. det fria linjebytet på gymnasiet	123
herr Nihlfors (fp) ang. befordringsmöjligheterna för befattningshavare med kanslistutbildning	123
herr Grebäck (cp) ang. förläggning av statlig verksamhet till Märsta	123
herr Grebäck (cp) ang. lokaliseringen av planerat gymnasium	123

Samtliga avgjorda ärenden**Fredagen den 17 maj fm.**

Val av fullmäktige i riksbanken jämte suppleanter	3
Val av fullmäktige i riksgäldskontoret jämte suppleanter	3
Val av ledamöter i styrelsen för riksdagens förvaltningskontor jämte suppleanter	3

Fredagen den 17 maj em.

<i>Konstitutionsutskottets</i> betänkande nr 20, ang. partiell författningsreform m. m.	89
---	----

Fredagen den 17 maj

Kl. 10.00

§ 1

Justerades protokollet för den 9 innevarande maj.

§ 2

Upplästes och lades till handlingarna följande till kammaren inkomna protokoll:

År 1968 den 16 maj sammanträdde kamrarnas valmän för att jämlikt § 70 riksdagsordningen välja riksdagens fullmäktige i riksbanken för valperioden 1968—1971 efter herrar Y. Holmberg och E. B. Nilsson, vilka voro i tur att avgå, jämte två suppleanter; och befunnos efter valets slut hava blivit valda till

fullmäktige

för valperioden 1968—1971:

herr Holmberg, Yngve, ledamot av första kammaren med 36 röster,
herr Nilsson, Elis Birger, ledamot av andra kammaren .. med 36 röster;

suppleant för herr Holmberg, Y.:
herr Burenstam Linder, Hans Martin Staffan, docent med 36 röster;

suppleant för herr Nilsson, E. B.:
herr Hammarberg, Sven O., ledamot av andra kammaren .. med 36 röster.

Gustaf Svensson Leif Cassel
Eric Mossberger Rolf Wirtén

År 1968 den 16 maj sammanträdde kamrarnas valmän för att jämlikt § 70 riksdagsordningen välja riksdagens fullmäktige i riksgäldskontoret för valperioden 1968—1971 efter herrar W. Svensson och A. G. B. Andersson, vilka voro i tur att avgå, jämte två suppleanter; och befunnos efter valets slut hava blivit utsedda till

fullmäktige

för valperioden 1968—1971:

herr Gustafsson, Gustaf Henning, ledamot av andra kammaren med 35 röster,
herr Andersson, Axel Gustav Birger, ledamot av första kammaren med 35 röster;

suppleant för herr Gustafsson, G. II.:
herr Anthby, Sven O., ledamot av andra kammaren med 35 röster;

suppleant för herr Andersson, A. G. B.:
herr Svanberg, Uno Ingvar, ledamot av andra kammaren .. med 35 röster.

Gustaf Svensson Leif Cassel
Eric Mossberger Rolf Wirtén

År 1968 den 16 maj sammanträdde kamrarnas valmän för att jämlikt § 26 riksdagsstadgan utse ledamöter i styrelsen för riksdagens förvaltningskontor för valperioden 1968—1971 efter herrar G. E. W. Sterne och B. N. O. Martinsson, vilka voro i tur att avgå, jämte två supp-

Svar på interpellation ang. det ökande alkoholmissbruket

leanter; och befunnos efter valets slut hava blivit utsedda till

ledamöter

för valperioden 1968—1971:

herr Sterne, Gösta
Eric Waldemar, ledamot av andra kammaren med 34 röster,
herr Martinsson, Bo
Nils Olov, ledamot av andra kammaren .. med 34 röster;

suppleant för herr Sterne, G. E. W.:

herr Tistad, Eskil
Göran David, ledamot av första kammaren med 34 röster;

suppleant för herr Martinsson, B. N. O.:

fröken Sandell, Hulda Maria Viola, ledamot av andra kammaren med 34 röster.

Gustaf Svensson Leif Cassel

Eric Mossberger Rolf Wirtén

Protokollen lades till handlingarna; och skulle riksdagens kanslideputerade genom utdrag av kammarens protokoll underrättas om dessa val samt anmodas låta uppsätta och till kamrarna ingiva förslag dels till förordnanden för de valda, dels ock till skrivelser till Konungen med anmälan om de förrättade valen av ledamöter och suppleanter i fullmäktige i riksbanken och i riksgäldskontoret.

§ 3

Svar på interpellation ang. det ökande alkoholmissbruket

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet STRÄNG, som yttrade:

Herr talman! Herr Berglund har i en interpellation frågat socialministern, om han vill redogöra för regeringens

syn på det ökande alkoholmissbruket och om den vill vidta extra ordinära åtgärder för att i förebyggande syfte komma till rätta med detta missbruk. Interpellationen har överlämnats till mig för besvarande.

Herr Berglund har hänvisat till vissa siffror rörande antalet alkoholskadade och antalet dödsfall till följd av alkoholmissbruk och även anført en del siffror rörande de kostnader som sådant missbruk förorsakar. Klart är att alkoholens skadeverkningar är stora och att det krävs omfattande insatser för att komma till rätta med alkoholmissbruket och dess följder.

Vad alkoholkonsumtionen beträffar visar kontrollstyrelsens statistik för år 1967 i jämförelse med år 1966 en kraftig uppgång för lättvin och starkare maltdrycker men endast en obetydlig ökning av konsumtionen av spritdrycker och starkvin. Den totala alkoholkonsumtionen beräknas under år 1967 ha ökat från 6,07 till 6,36 liter per invånare över 15 år. Konsumtionens relativa fördelning på längre sikt visar en klar förskjutning från starkare till svagare drycker. Antalet omhändertaganden för fylleri steg från år 1966 till år 1967 med 6 procent. Ungdomsfylleriet visar i stort sett oförändrad frekvens sedan år 1965.

Vi är alla överens om att alkoholmissbruket och därav föranledda skador är ett allvarligt samhällsproblem med både medicinska och sociala aspekter. Regeringen följer utvecklingen inom detta område med stor uppmärksamhet och har vidtagit olika åtgärder i syfte att förebygga alkoholmissbruk och hjälpa missbrukarna. Flera utredningsförslag är att vänta. Jag vill i detta sammanhang först erinra om att den av regeringen hösten 1965 tillsatta alkoholpolitiska utredningen fått i uppdrag att granska effekten av 1954 års nykterhetsreform.

Jag vill vidare erinra om att fylleristrafutredningen väntas inom en nä-

Svar på interpellation ang. det ökande alkoholmissbruket

ra framtid föreslå bl. a. att berusade personer omhändertas på särskilda kliniker.

Dessutom vill jag nämna, att den nyligen tillsatta socialutredningen har till uppgift att ta upp frågan om en allmän översyn av bl. a. nykterhetsvårdslagen. Uppdraget innefattar en granskning av vård- och behandlingsmetoder.

En saklig upplysning rörande faror i samband med alkoholförtäring och skador beroende på alkoholmissbruk har en stor uppgift att fylla. Denna upplysning är redan nu omfattande. Frågan om formerna för denna upplysningsverksamhet ingår i alkoholpolitiska utredningens uppdrag.

Någon speciell kampanj utöver den upplysningsverksamhet som nu pågår i olika former anser jag inte påkallad i avvaktan på resultatet av de pågående utredningarna.

Vidare anförde

Herr BERGLUND (fp):

Herr talman! Jag ber att få tacka finansministern för svaret. Sedan jag i min interpellation i januari månad detta år tog upp frågan om alkoholmissbruket och poängterade den oerhörda fara, som vi för närvarande befinner oss i på grund av den hastigt ökande alkoholkonsumtionen särskilt vad gäller ungdomen, har förhållandena inte förbättrats utan snarare försämrats. Allt flera röster höjs för att något måste göras för att komma till rätta med dem.

Vad jag velat vända mig mot är den braskande alkoholreklam som alltfört ohämmat får föras inte minst i de massmedia, som samhället är ansvarigt för, nämligen radio och TV. En intensiv, oblyg och smygande alkoholreklam kan konstateras i program av varierande slag. Reklamen är av sådan art att de unga får den uppfattningen att drickandet i dess olika former och vid snart

sagt alla tillfällen hör till ett beteendemönster, som är vedertaget, och det lockar dem till efterföljd.

Finansministern anför en del statistiska uppgifter om fylleriförseelserna och den alltmer ökande alkoholkonsumtionen. Man kan få en bild av det ökande ungdomsfylleriet genom att studera en broschyr, som utgivits av Folkpartiets ungdomsförbund. Där redovisas att konsumtionen av alkohol har ökat kraftigast i de lägre åldrarna. Under en tioårsperiod har alkoholförseelserna för 15—17-åringarna ökat med 193 procent. Det är i sanning en skrämmande siffra, som talar sitt tydliga språk.

I den nämnda broschyren heter det vidare:

»En politik som syftar till att motverka alkoholskadorna måste ägna ungdomsfylleriet särskild uppmärksamhet. Som nämnts har ökningen av ungdomsfylleriet varit utomordentligt markerad efter 1955 och ingen åldersgrupp kommer upp till så hög fyllerifrekvens som 18—20-åringarna. För 15—17-åringarna har antalet fyllerianhållanden tredubbats under den fria spritens tid. — — —

Omfattningen av ungdomens alkoholbruk — — — låter ana att andelen svårt alkoholskadade kommer att stiga i samhället och därmed ge en ökning av personliga tragedier, brottslighet, ekonomiska förluster och krav på hjälpåtgärder.»

Nästa vecka kommer vi ju att fira folknykterhetens dag. Inför den dagen har en del skrämmande uppgifter beträffande alkoholvanorna, särskilt hos vår ungdom, redovisats. Uppgifterna angående ungdomens — för att inte säga barnens — alkoholvanor har upprört allmänheten. Efter förstamajhelgen kunde tidningarna berätta att hundra stockholmsbarn gripits för fylleri. Läkare och polis arbetade för högtryck under valborgsmässoafton för att hinna ta hand om svårt berusade ungdomar. En poliklinik tog hand om 20 berusade 12—13-åringar.

Svar på interpellation ang. det ökande alkoholmissbruket

Det visar sig att varannan pojke och varannan flicka i 14-årsåldern någon gång smakat sprit. 28 procent av pojkarna och 17 procent av flickorna i åldersgruppen använde alkohol regelbundet, d. v. s. minst en gång i månaden. Bland 11-åringarna i grundskolans fjärde klass har nära 40 procent av pojkarna och drygt 20 procent av flickorna alkoholdebuterat. En undersökning som statens ungdomsråd utfört visar att ungdomarnas alkoholdebut sker vid allt lägre åldrar.

Herr talman! Vad samhället i dag ägnar den största uppmärksamheten åt är vårdsnaden och tillvaratagandet av dem som hunnit bli alkoholiserade och behöver vård i en eller annan form. Denna vård förorsakar samhället stora utgifter. Men inte nog med det — individen själv är i de flesta fall förlorad för samhällsnyttigt arbete och blir för framtiden en belastning för stat och samhälle. Jag vill därför säga några ord om den förebyggande vården.

Jag menar att t. ex. en motreklam, som inriktas på att förhindra ungdomar från att börja med alkohol, är det primära. Skulle en sådan kampanj kunna genomföras i större omfattning kunde kanske en del vinnas. Finansministern säger i svaret att den år 1965 tillkallade alkoholpolitiska utredningen fick i uppdrag att ägna stor uppmärksamhet åt frågor rörande undervisnings- och upplysningsverksamhet. Utredningen har meddelat att den också ägnar stor uppmärksamhet åt dessa frågor.

Jag har i denna kammare väckt en motion med begäran att en undersökning skulle göras om hur man på bästa sätt skulle kunna ordna upplysningsverksamheten på detta område. Allmänna beredningsutskottet uttalade i sitt utlåtande över motionen att utredningen dittills inte givit något exempel på hur upplysningsverksamheten skall läggas upp. Enligt mitt förmenande har det inte kunnat skönjas någon särskild aktivitet i massmedia exempelvis. En

uppressning behöver därför ske forstast möjligt, ty läget är allvarligt.

Det har riktats en häftig kritik — givetvis en ganska oberättigad sådan — mot politikerna som vägrar ta upp alkoholfrågan. Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning innehöll den 9 april i år ett referat från en konferens om alkoholen, individen och samhället som anordnats i Göteborg av Folkrorelsernas samorganisation mot alkoholmissbruk och Nykterhetsfolkets centralförsamling. Det heter där att samtliga politiker i riksdagen bär ansvaret men att regeringspartiet bär en särskilt stor del. Vidare heter det att ju fler människor som kommer till skada genom alkoholen, desto större blir vår tolerans mot alkoholens skadeverkningar. Vi skulle alltså på något sätt bli avtrubbad, och också politikernas toleransnivå skulle höjas i takt med alkoholskadornas ökade utbredning.

Förhåller det sig på det viset, är det i sanning skrämmande, och jag undrar ändå om inte uttalandet har fog för sig.

Vi får inte vara liknöjda och tafatta när det gäller att ta itu med en av vårt lands farligaste folkfiender. Följande nog så anklagande uttalande har gjorts: Något helhetsgrepp på problemet finns inte. De sociala och medicinska skadorna skyfflas behändigt över till socialdepartementet, som bara kan ta itu med bråkdelen av skadorna. Det är obegripligt att man föredrar att hellre satsa resurserna på vård och rehabilitering än på förebyggande åtgärder. — Man har också gått till angrepp mot mellanölet; det har ju visat sig att ungdomen i särskilt hög grad hänger sig åt öldricken.

Det sågs att företrädarna för de olika politiska partierna inte ägnar dessa problem tillräcklig uppmärksamhet. Jag har redan tidigare i mitt anförande lämnat exempel på att vi inom vårt parti tagit upp dem till analysering. Vi har i 24 punkter givit till känna hur

Svar på interpellation ang. det ökande alkoholmissbruket

vi vill att denna samhällsfråga skall behandlas.

I den allmänna debatten, men också i personliga sammanhang, har frågan om ersättningsskyldighet gentemot dem som drabbas av alkoholskador tagits upp. Bland annat har väckts ett åtal, och utgången av denna rättsak motes givetvis med intresse. Det är allvarliga problem som uppstår genom samhällets profiterande på människornas alkoholbegär. Det kan bli oanade konsekvenser därav. Jag skulle vilja fråga: Är det inte tid att börja se mer allvarligt på denna fråga? Jag skall för min del gärna medverka till att förhindra ytterligare skadeverkningar — och vem vill inte göra det i vårt folks intresse?

Finansministern är överens med mig om att alkoholmissbruket och därav föranledda skador är ett allvarligt samhällsproblem med både medicinska och sociala aspekter. Han säger att regeringen följer utvecklingen med stor uppmärksamhet och har vidtagit olika åtgärder för att förebygga alkoholmissbruk och hjälpa missbrukarna. Dessutom redogör finansministern för de utredningar som är tillsatta. Detta är, som jag antytt, gott och väl. Men jag skulle önska att man betraktar denna fara för missbruk, särskilt hos ungdomen, på samma sätt som den som uppkommer vid olika slag av epidemier. Uppstår t. ex. en salmonellaepidemi slår man strax larm och skyr inga medel för att hindra en fortsatt utbredning. Jag tycker att dagens alarmerande budskap om det stegrade alkoholmissbruket borde utlösa en liknande reaktion, särskilt hos regeringen. I detta sammanhang skall man inte tillgripa långsamma utredningar, utan det krävs handlingskraft och nya initiativ.

Tidigare har i riksdagen från vårt parti föreslagits en upplysningskampanj, men förslaget föll både i utskott och kamrar. Vi framförde därvid den uppfattningen att samhället gjorde för

litet när det gällde upplysningskampanjer. Jag skulle vilja säga att den långsiktiga effekten inte behöver förtas utan snarare torde stimuleras av en sådan intensivkampanj mot alkoholen som vi önskade få till stånd. Dylik upplysning kan ges dels lokalt, dels genom en bred intensivkampanj, dels genom att det arbete som pågår på skilda plan intensifieras.

Jag kan som exempel nämna högertrafikomläggningen och upplysningskampanjen i anslutning därtill. Den visar klart och tydligt hur värdefull en väl genomtänkt upplysningskampanj kan vara. Alla står vi förundrade inför det fenomenet att man med så ringa skador kunde övergå från vänster- till högertrafik. Men det var tack vare den intensiva propaganda som fördes, inte minst i TV och radio.

Vi vill emellertid också ha en bättre upplysning i skolorna. Det kan påvisas flera skäl för att denna aktivitet bör ökas. Man har gjort en undersökning av de läroböcker för grundskolans sjätte, sjunde, åttonde och nionde klasser som berör alkoholen. De har inte ett ord att säga t. ex. om att alkoholism är en sjukdom. Eleverna får inte heller veta något om vad alkoholsjukdomen är symptom på. Sådan upplysning måste dock vara av värde när det gäller ställningstagande till alkoholkonsumtion.

Herr talman! Vad är det då som gör att människorna — och särskilt vår ungdom ända ned i de lägre åldrarna — alltmer blir offer för alkoholbegär? Jag tror att det är en viss otillfredsställelse med tillvaron såsom sådan, trots att vi lever i det samhälle vi har i dag. Dessutom verkar naturligtvis de äldres exempel. Man måste finna ett medel för att få sina krav på livet tillfredsställda, och så söker man sig till de usla brunnarna: alkohol, tobak, narkotika och annat. Vi måste ge de unga en rätt livsriktning genom undervisning, påverkan och goda exempel.

Vill inte herr finansministern, som

Svar på interpellation ang. normalbeloppet för existensminimum

är en stark och målmedveten man, gå i spetsen för en intensifiering av alla de insatser, som kan hjälpa oss att bemästra dessa problem? Av hans svar läser jag ut att vi har likartade åsikter om dem, och jag tror att vi med förtroende för varandra skulle kunna nå goda resultat. Jag skulle gärna vilja lägga finansministern på hjärtat att nu ta ett krafttag för att försöka komma till rätta med dessa svårigheter, t. ex. genom att söka skapa en motreklam, särskilt avsedd för vår ungdom, mot alkoholpropagandan, som vi ser kan föra till oanade konsekvenser. Initiativet ligger givetvis i regeringens hand. Jag vill, herr talman, gärna få se ett resultat.

I detta anförande instämde herrar *Dickson* (h) och *Gustafsson* i Borås (fp).

Härmed var överläggningen slutad.

§ 4

Svar på interpellation ang. normalbeloppet för existensminimum

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet **STRÄNG**, som yttrade:

Herr talman! Fru Ryding har frågat om jag delar uppfattningen att dyrortsgrupperingen bör frångås vid fastställande av normalbelopp för existensminimum och om jag i så fall är beredd att ta initiativ härtill. Hon har vidare frågat om jag vill pröva frågan om en ändring av 50 § kommunalskattelagen avseende maximeringen till 4 500 kronor beträffande existensminimum enligt de synpunkter som framförts i interpellationen.

Den tillämpade ortsgupperingen av existensminimum innebär en anpassning till de förhållanden som råder på löne marknaden i stort. Så länge vi har en ortsguppering på lönesidan bör vi

enligt min mening ha motsvarande differentiering beträffande normalbeloppen för existensminimum. För de tillägg som i vissa fall utgår utöver normalbeloppen är taxeringsnämnderna obundna av dyrortsgrupperingen. I den mån skillnaderna mellan ortsgupperna försvinner i lönehänseende sker motsvarande justering för normalbeloppen vid beräkning av existensminimum.

Maximibeloppet för avdraget för nedsatt skatteförmåga är nu lika över hela landet, 4 500 kronor, med visst tillägg för barn i existensminimifallen. Frågan om maximeringsreglerna prövas för närvarande inom finansdepartementet.

Vidare anförde:

Fru **RYDING** (vpk):

Herr talman! Jag ber att få tacka finansministern för svaret på min interpellation.

Jag vill till att börja med notera den sista upplysningen i svaret, nämligen att frågan om maximeringsregler beträffande avdraget för nedsatt skatteförmåga för närvarande prövas inom finansdepartementet. Jag tolkar detta som ett tecken på att man överväger en höjning av denna gräns, och jag vill uttrycka min förhoppning att en sådan behövlig ändring snarast måtte komma till stånd.

Vad beträffar den andra frågan om ortsgupperingen av existensminimum, har jag genom finansministerns svar fått klart besked om att han anser att vi så länge det finns en ortsguppering på lönesidan också bör ha en motsvarande differentiering beträffande normalbeloppen för existensminimum. Finansministern säger att han inte tänker vidtaga någon justering av normalbeloppen vid beräkning av existensminimum förrän ortsgupperna försvinner i lönehänseende.

Till detta skulle jag först vilja göra följande reflexioner.

I stort sett tillämpas bestämmelsen

Svar på interpellation ang. normalbeloppet för existensminimum

att de existerande lönerna exakt skall utgå efter dyrort bara när det gäller de statliga och de kommunala lönerna. På den privata marknaden har lönerna faktiskt reglerat sig själva på ett helt annat sätt, och där är det inte i så stor utsträckning dyrorterna som bestämmer differentieringen, utan denna beror också på andra faktorer — faktorer som inte alls faller inom ämnet för min interpellation och som jag därför inte skall ta upp nu.

Men om nu avgörandet om dyrortsgrupperingen är överfört till arbetsmarknadens parter, som det hetat länge och som jag känner till, kvarstår i alla fall det faktum att en av dessa parter är staten, samhället självt. Borde inte staten och samhället här kunna intaga en progressiv hållning och medverka till positiva lösningar, allra helst som det faktiskt förhåller sig så, att just den statliga lönesidan har den största betydelsen för dyrortsgrupperingen i dag?

Även om detta problem i och för sig är värt att diskutera — det gäller ju löntagarnas inkomster — var det inte just detta som min interpellation avsåg. Jag hyser den uppfattningen, att dyrortsgrupperingen är orättfärdig; den är en oförmåhet som har överlevt sig själv. Därför anser jag för min del att den inte skall få lov att påverka lösningen av vad jag har interPELLERAT om, nämligen den orättfärdiga differentieringen av existensminimum.

Jag skulle för den skull vilja fråga finansministern, om han i dag är beredd att uttala sig om det berättigade i att bibehålla den nuvarande dyrortsgrupperingen, på vilken finansministern alltså hänger upp hela differentieringen av existensminimum. Även om finansministern naturligtvis också kan hänvisa till arbetsmarknadens parter i detta fall, har väl finansministern ändå en egen uppfattning i denna fråga.

Vidare skulle jag vilja ställa frågan: Har inte existensminimum ett rätt vä-

sentligt samband med skattebestämmelserna, eftersom det gäller att fastställa den undre gräns — alltså det minimum som måste garanteras en människa för att hon efter skatteuttaget skall kunna livnära sig?

Varför kan finansministern då inte i stället ta hänsyn till det faktum att ortsavdraget — som man kanske också kan hänföra till ett slags »existensminimum» — är lika stort överallt i landet, eller rättare sagt lika litet över hela landet? Och varför inte också ta hänsyn till det som jag har berört i min interpellation, att det skattelindringsavdrag för nedsatt skatteförmåga som våra folkpensionärer kommer i åtnjutande av, även är lika stort över hela landet?

En rad sociala reformer — jag tänker bl. a. på den senaste reformen om bostadstillägget till barnfamiljerna, som vi i denna kammare beslutade om sent i natt — är ju utformade enhetligt för hela landet. Bostadstillägget till barnfamiljerna är lika för göteborgare, stockholmare eller andra som är bosatta inom ortsgrupp 3.

När man i dag talar om existensminimum talar man samtidigt om de fattigaste bland de fattiga. Jag tycker därför att det är på något sätt generande att här anlägga mekaniskt formella synpunkter och åberopa både skattekinseri och principrytteri.

Herr talman! Jag har tillåtit mig att ta upp några frågor ytterligare, som jag själv och många med mig funderat över. Det skulle vara av mycket stort intresse, om finansministern ville komplettera sitt svar med att hjälpa mig och många andra att skingra några av oklarheterna på detta område och även undanröja en hel del frågetecken beträffande logiken.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet STRÅNG:

Herr talman! Jag kan ge interpellanten rätt i att logiken inte är så konse-

Svar på interpellation ang. normalbeloppet för existensminimum

kvent genomförd. Som interpellanten själv påpekar har vi ett familjebostadsbidrag som inte är dyrortsgrupperat, men vi har en bostadslånekungörelse, som är dyrortsgrupperad. Detta innebär att den statliga belåningen av bostäderna tar hänsyn till om bostaden byggs i Stockholm eller om den byggs i Västerås, Skanör eller Falsterbo. I fråga om lönerna finns det en dyrortsgruppering men inte då det gäller ortsavdragen. Jag har själv en gång i tiden signerat den proposition, enligt vilken man tog bort graderingen av ortsavdragen.

När det gäller existensminimum har jag kommit till den slutsatsen att detta är intimt sammanknutet med det allmänna löneläget och den dyrortsdifferentiering reellt sett som trots allt föreligger och vilken vi aldrig kan helt eliminera. Jag har därför ansett att det inte finns någon anledning att göra ett specialingripande i avseende på existensminimum.

Vid årets uppgörelse om statstjänarlönerna — vilken varit eller blir normerande för den kommunala sektorn, i den mån inte uppgörelse där träffats — har man tagit ett första steg mot ett närmande mellan högsta och lägsta dyrort. Jag vill minnas att en fjärdedel av spännvidden har försvunnit. Denna uppgörelse på löne marknaden har haft regeringens sanktion, och jag kan glädja interpellanten med att säga att jag i princip tror att man skall sträva efter att eliminera dyrortsgrupperingen i det statliga systemet.

Jag vet dock att det av praktiska skäl kommer att ta en viss tid innan vi är där, och även om dyrortsgrupperingen i det statliga lönesystemet är borta, kommer det ändå på grund av marknadsförhållandena att finnas en ganska stor nyansering i löneläget mellan de större tätorterna och den mera utpräglade landsorten. Jag vill minnas att lönespänningen nu ligger på 15 å 16 procent mellan högsta och lägsta dyr-

ort i det statliga lönesystemet. Den fria marknaden är inte formellt bunden av denna skillnad, men i allmänhet är kollektivavtalen ändå uppgjorda med hänsyn tagen därtill. Om så inte är fallet, existerar på den fria marknaden en större inkomst- och lönespänning än vad som motsvarar den statliga regleringen. När man tidigare gjort vissa undersökningar på detta område kom man till det resultatet att om det föreligger 16 procents skillnad mellan löneläget i Stockholm och löneläget i landsorten för en posttjänsteman, en järnvägstjänsteman eller en statstjänare över huvud taget, så torde löneskillnaden mellan en industriarbetare, en kontorist eller en handelsanställd i Stockholm och på den rena landsbygden vara ungefär dubbelt så stor.

Hur vi än gör, kommer marknadsförhållandena och människornas anhopning till tätorterna, med vad det innebär i kostnadsstegringar och brist på arbetskraft i de stora befolkningscentra, att skapa sina egna marknadslöner. Därför uppnår vi aldrig ett läge där skoarbetaren eller kontoristen på olika orter befinner sig i lika löneläge. Man må beklaga det eller inte, men på den fria marknaden är faktiskt löneskillnaderna större än inom den statliga sektorn.

Detta utesluter emellertid inte att jag i princip kan förklara att vi när det gäller de statliga lönerna kommer att sträva mot en utjämning. Uppgörelsen vid årets löneförhandlingar är enligt min mening ett första steg i den riktningen.

Fru RYDING (vpk):

Herr talman! Jag vill tacka finansministern för de kompletterande upplysningarna. Det glädde mig att höra att herr Sträng anser att regeringen skall sträva mot en utjämning och eliminering av dyrortsgraderingen, så att logiken blir genomförd på hela området. Jag hoppas att herr Sträng posi-

tivt vill medverka här till. Eftersom jag vet att han i hög grad har regeringens öra förmodar jag att det inte behöver ta alltför lång tid att nå detta mål. Jag vet att kvarnarna mal långsamt, men i en rättfärdig och logisk fråga som denna kanske det för en gångs skull kan gå litet fortare.

Jag ber än en gång att få tacka för svaret och de kompletterande upplysningarna.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 5

Partiell författningsreform m. m.

Föredrogs konstitutionsutskottets betänkande nr 20, i anledning av proposition med förslag till partiell författningsreform m. m.

I detta betänkande behandlades tre propositioner, nämligen

1) proposition nr 27 med förslag till partiell författningsreform;

2) proposition nr 87 med förslag till förlängning av det provisoriska valsyste-
met för andrakammarvalen och till vissa ändringar i vallagarna; samt

3) proposition nr 92 med förslag till vissa grundlagsändringar.

Vidare behandlades i betänkandet 50 motionsärenden, dels vissa från allmänna motionstiden, dels följdmotioner till propositionerna.

Därutöver hade utskottet i förevarande sammanhang behandlat Kungl. Maj:ts skrivelse nr 78 till riksdagen med överlämnande av redogörelse från Nordiska rådets svenska delegation, såvitt den avsåg den under avdelning II. A. punkten 9 upptagna frågan om möjligheterna att sänka rösträttsåldern i de nordiska länderna.

Slutligen framlade utskottet i betänkandet vissa förslag med begagnande av sin initiativrätt.

Propositionerna

Om propositionernas huvudsakliga innehåll anfördes följande, varvid i frå-

ga om författningsförslagen hänvisades till bilagor till betänkandet.

Proposition nr 27

Propositionen innebär ett fullföljande av den uppgörelse i författningsfrågan som träffades våren 1967 mellan representanter i grundlagberedningen för de fyra stora politiska partierna. På alla politiskt väsentliga punkter föreslås i propositionen samma lösningar som grundlagberedningen förorddat.

I propositionen föreslås sålunda att tvåkammarriksdagen skall ersättas med en enkammarriksdag bestående av 350 ledamöter. Samtliga ledamöter skall utses i direkta val. Den ordinarie valperioden för riksdagen skall vara tre år, och treåriga valperioder föreslås också för landsting samt stads- och kommunalfullmäktige. Riksdags- och kommunalvalen skall äga rum samma dag (gemensam valdag).

För valen till riksdagen föreslås ett nytt proportionellt valsätt. Detta är så konstruerat att partiernas representation i riksdagen skall bli proportionell mot deras resp. röstsiffror i hela landet. Av de 350 mandat i riksdagen skall 310 fördelas inom valkretsarna medan återstående 40 mandat skall användas för att utjämna de avvikelser från riksproportionaliteten som kan uppstå vid fördelningen inom valkretsarna. För att motverka långtgående partisplittring i riksdagen har valsyste-
met försetts med vissa spärrar mot småpartier. Huvudregeln är att endast parti som har fått minst 4 % av rösterna i hela landet får delta i mandatfördelningen. Parti med färre röster skall dock få delta i mandatfördelningen i valkrets där partiet har fått minst 12 % av rösterna.

Alla mandat i riksdagen förutsätts komma att bli besatta med kandidater som nominerats lokalt i valkretsarna. Något bostadsband skall emellertid inte finnas.

Samtidigt med övergången till enkammarriksdag skall enligt förslaget infö-

Partiell författningsreform m. m.

ras bestämmelser om misstroendeförklaring och entledigande av statsråd, vilka innebär att regeringens parlamentariska ansvar blir grundlagfäst. En majoritet av riksdagens ledamöter skall kunna avge misstroendeförklaring mot regeringen eller mot enskilt statsråd med verkan att den som drabbas av förklaringen måste avgå om inte nyval till riksdagen utlyses inom en vecka från förklaringen.

I annat fall än då misstroendeförklaring har avgetts skall statsråd entledigas när statsministern begär det. Om statsministern avgår eller avlider, skall övriga ledamöter av regeringen entledigas.

Nyval till riksdagen skall anordnas när statsministern begär det. Anordnas nyval skall det ankomma på regeringen att avgöra om pågående riksdagssession skall fortsätta eller avbrytas i avbidan på utgången av nyvalet.

I propositionen läggs också fram förslag om vissa ändringar i riksdagens arbetsformer. Bl. a. föreslås ändringar beträffande antalet ledamöter i utskotten och inrättande av ett fjärde lagutskott. Antalet ledamöter i utrikesnämnden skall enligt förslaget minskas till nio och i samband därmed skall den nuvarande personalunionen mellan utrikesnämnden och utrikesutskottet upphävas. Riksdagens vårsession skall i undantagsfall kunna förlängas till den 15 juni, och höstsessionen skall kunna börja något tidigare än hittills. Vissa debattrestriktioner införs vid riksdagens överläggningar och talmannen skall i viss utsträckning kunna bestämma ordningen mellan talarna i riksdagens debatter.

Ytterligare föreslås i propositionen nyheter beträffande valförfarandet. Vid de val som förrättas samma dag skall användas valsedlar med olika färg för olika slag av val — gula valsedlar för riksdagsval, blå för landstingsval samt vita för stads- och kommunalfullmäktigval. Papper till valsedlar skall tillhandahållas kostnadsfritt genom statens försorg. Vissa uppmaningar skall enligt förslaget göras i vallagarnas bestämmel-

ser om kassation av valsedlar på grund av felaktig utformning eller på grund av misstag från väljarnas sida i samband med valförrättningen.

Författningsreformen föreslås träda i kraft den 1 januari 1971. Det innebär att det första valet till enkammarriksdagen kommer att hållas samtidigt med de allmänna kommunalvalen i september 1970.

Författningsförslagets lydelse framgår av *bilagorna 2 och 3*.

Proposition nr 87

I propositionen föreslås bl. a. att det proportionella valsystäm med jämkad uddatalsmetod och kartellförbud som provisoriskt tillämpats vid andrakammarvalen sedan år 1952 skall tillämpas även vid andrakammarvalen hösten 1968. Vidare föreslås för samma val provisoriska regler om valsedels ogiltighet i syfte att förebygga onödig kassation i vissa kommuner där kommunalval kommer att hållas samtidigt med andrakammarvalen. Propositionen innehåller också förslag om ändringar i vallagstiftningen för att göra det möjligt för sådana röstberättigade som är intagna i eller tjänstgör på kriminalvårdsanstalt att i större utsträckning än nu delta i val.

Slutligen föreslås i propositionen vissa ändringar i gällande bestämmelser om valdistriktsindelningen och om ansvaret för kostnaderna för röstkortsblanketter.

Lagförslagen är intagna i *bilaga 4*.

Proposition nr 92

I propositionen föreslås att rösträttsåldern vid val till riksdagen skall sänkas med ett år. Rösträtt skall således inträda året efter fyllda 19 år.

I valbarhets- och behörighetsvillkoren för riksdagsledamöter föreslås ändringar och förenklingar. Den särskilda valbarhetsåldern, 23 år, skall enligt förslaget slopas. För uppdrag som riksdagsledamot skall i framtiden inte krävas an-

Partiell författningsreform m. m.

nat än att vederbörande är svensk medborgare och myndig.

Vidare innehåller propositionen förslag som innebär att postmedlens nuvarande karaktär av beviljning upphör och att postavgifterna i princip skall bestämmas av Kungl. Maj:t.

Riksdagens löne delegation föreslås få befogenhet att på riksdagens vägnar godkänna förslag till lönegradsplacering m. m. även för vissa högre tjänster i statsförvaltningen som inte är föremål för förhandlingsöverenskommelse.

Slutligen föreslås att i grundlagarna införs regler om hur expeditioner skall undertecknas i Konungens ställe i sådana undantagssituationer då statsrådets ledamöter skall föra riksstyrelsen.

Författningsförslagen framgår av *bilagorna 2, 5 och 6*.

Motionerna

Av de i detta sammanhang behandlade, nedan redovisade motionerna hade 1)–9) och 30)–32) väckts under allmänna motionstiden, 10)–22) och 33)–50) i anledning av proposition nr 27, 23) och 24) i anledning av proposition nr 87 samt 25)–29) i anledning av proposition nr 92.

1) *I: 209* av herrar *Schött* och *Svenungsson* samt *II: 267* av herrar *Hedin* och *Bengtson* i Solna, avseende en närmare reglering av den kommunala kompetensen.

2) *I: 211* av herr *Wirtén m. fl.* och *II: 268* av herr *Mundebo m. fl.*, avseende sänkning av rösträttsåldern till året efter fyllda 18 år.

3) *I: 450* av herr *Torsten Andersson m. fl.* samt *II: 562* av herrar *Larsson* i Luttra och *Boo*, avseende en utredning om åtgärder för att stärka den kommunala demokratin.

4) *I: 508* av herrar *Bengtson* och *Arne Pettersson* samt *II: 645* av herrar *Nihlfors* och *Björkman*, avseende att riksdagsstadgans föreskrifter om krigsdelegationens uppgifter i fredstid skulle upphävas.

5) *I: 513* av herr *Nils Theodor Larsson m. fl.* och *II: 640* av herr *Larsson* i Luttra *m. fl.*, avseende att en enkammarreform skulle bygga på skilda riksdags- och kommunalval, fyraåriga mandatperioder och nuvarande valmetod samt träda i kraft 1973.

6) *I: 514* av fru *Nilsson m. fl.* och *II: 637* av herr *Boo m. fl.*, avseende sänkning av rösträttsåldern till året efter fyllda 18 år.

7) *I: 515* av fru *Elvy Olsson* och fru *Nilsson* samt *II: 639* av herr *Larsson* i Borrby *m. fl.*, avseende utredning och förslag om sänkning av valbarhetsåldern.

8) *I: 516* av herrar *Arne Pettersson* och *Palm* samt *II: 641* av fru *Lewén-Eliasson* och herr *Ekström* i Iggesund, avseende en total översyn av kommunallagarna sedan pågående utredningsarbete på områdets slutförts.

9) *I: 517* av herr *Werner* och *II: 638* av herr *Jansson m. fl.*, avseende sänkning av rösträtts- och valbarhetsåldrarna till året efter fyllda 18 år.

10) *I: 756* av herr *Ahlmark*.

11) *I: 757* av herr *Ahlmark* och *II: 987* av herr *Ullsten*.

12) *I: 758* av herr *Dahlén m. fl.* och *II: 989* av herr *Wedén m. fl.*

13) *I: 759* av herrar *Ernulf* och *Ahlmark* samt *II: 964* av herr *Andersson* i Örebro *m. fl.*, avseende att vårsessionens avslutande icke skulle kunna uppskjutas utöver nuvarande slutdag.

14) *I: 760* av herrar *Ernulf* och *Alexanderson* samt *II: 975* av herrar *Nyberg* och *Werbros*, avseende att statsråd skulle kunna själv begära entledigande, oberoende av statsministern.

15) *I: 761* av herrar *Ernulf* och *Alexanderson* samt *II: 991* av herr *Werbros*.

16) *I: 762* av herrar *Ernulf* och *Skårman* samt *II: 992* av herr *Werbros m. fl.*

17) *I: 763* av herr *Ernulf m. fl.* och *II: 969* av herr förste vice talmannen *von Friesen m. fl.*

18) *I: 764* av herr *Holmberg m. fl.* och

Partiell författningsreform m. m.

II: 968 av herr *Bohman m. fl.*, avseende att ledamotsantalet i enkammarriksdagen skulle fastställas till 300.

19) I: 765 av herr *Nils Theodor Larsson m. fl.*

20) I: 766 av herr *Palm m. fl.* och II: 972 av herr *Lindahl m. fl.*

21) I: 767 av herr förste vice talmanen *Strand m. fl.* och II: 967 av herr *Bengtsson* i Varberg *m. fl.*, avseende att riksdagsstadgans föreskrifter om krigsdelegationens uppgifter i fredstid skulle intas i grundlag.

22) I: 768 av herr *Österdahl m. fl.* och II: 971 av herr *Gustafsson* i Stenkyrka *m. fl.*, avseende att en regel om att varje valkrets skulle ha minst tre mandat skulle bibehållas.

23) I: 885 av herr *Alexanderson m. fl.* samt II: 1142 av herrarna *Nyberg* och *Wiklund* i Stockholm.

24) I: 886 av herr *Ferdinand Nilsson m. fl.* och II: 1141 av herr *Dockered m. fl.*

25) I: 897 av herr *Alexanderson* samt II: 1157 av herrarna *Nyberg* och *Enskog*, avseende att rätten att fastställa postavgifter icke skulle delegeras till postverket före ställningstagandet till resultatet av 1961 års affärsverksutredning.

26) I: 898 av herrarna *Torsten Andersson* och *Nils-Eric Gustafsson* samt II: 1158 av herrarna *Svensson* i Vä och *Dockered*, avseende avslag på förslaget att upphäva postmedlens karaktär av bevillning.

27) I: 899 av herr *Dahlén m. fl.* och II: 1159 av herr *Wedén m. fl.*, avseende sänkning av rösträttsåldern till året efter fyllda 18 år.

28) I: 900 av herrarna *Sveningsson* och *Svenungsson* samt II: 1156 av herr *Magnusson* i Tumbult, avseende avslag på förslaget att upphäva postmedlens karaktär av bevillning.

29) I: 901 av herr *Tistad* och II: 1196 av fru *Fränkel*.

30) II: 141 av herrarna *Sjöholm* och *Rubin*.

31) II: 646 av herrarna *Norrby* och *Mun-*

debo, avseende att den som har rösträtt även skulle vara valbar.

32) II: 648 av herr *Rubin*.

33) II: 965 av herr *Antonsson m. fl.*, avseende att gemensam valdag med treårsintervaller skulle antas som provisorium och att en parlamentarisk arbetsgrupp skulle tillsättas för övervägande av den kommunala demokratins problem.

34) II: 966 av herr *Bengtsson* i Varberg *m. fl.*, avseende en översyn av reglerna om tagande och återtagande av initiativ i riksdagen.

35) II: 970 av herr *Gustafsson* i Borås.

36) II: 973 av herr *Nyberg*, avseende reglerna om hur man skulle avveckla den situation där samma person valts i flera valkretsar eller för flera partier.

37) II: 974 av herr *Nyberg*.

38) II: 976 av herr *Oskarson*, avseende en spärr mot småpartier, innebärande krav på 3 % av rösterna i riket för mandattilldelning, samt en utsträckning av den allmänna motionstiden.

39) II: 977 av herr *Persson* i Heden.

40) II: 978 av herr *Rubin*, avseende att ledamotsantalet i enkammarriksdagen skulle fastställas till 300.

41) II: 979 av herr *Rubin*.

42) II: 980 av herr *Rubin*.

43) II: 981 av herr *Rubin*, avseende förslag till nytt valsystem som gynnade personal.

44) II: 982 av herr *Rubin*.

45) II: 983 av herr *Rubin*, avseende en spärr mot småpartier, innebärande krav på 3 % av rösterna i riket för mandattilldelning, samt att parti som fått 12 % av rösterna i en valkrets skulle kunna få även utjämningsmandat.

46) II: 984 av herr *Rubin*, avseende skilda riksdags- och kommunalval samt fyraåriga mandatperioder.

47) II: 985 av herr *Rubin*, avseende att nuvarande valmetod skulle bibehållas.

48) II: 986 av herr *Rubin*.

49) II: 988 av herr *Wahlund*.

50) II: 990 av herr *Wennerfors*, av-

seende en parlamentarisk utredning om den kommunala demokratins problem vid införande av gemensam valdag.

Redogörelsen från Nordiska rådets svenska delegation

I rekommendation nr 31/1964 hade rådet rekommenderat regeringarna att undersöka *möjligheterna att sänka rösträttsåldern* i de nordiska länderna, varvid rösträttsålderns sammanhang med myndighetsåldern borde beaktas. En sänkning av myndighetsåldern till 20 år hade beslutats i Island och övervägdes i de övriga nordiska länderna. I Norge, Sverige och Island hade rösträttsåldern redan sänkts till 20 år, i Finland och Island hade beslut fattats om att föreslå ändring av rösträttsåldern till 20 år, och i Danmark komme spörsmålet om en motsvarande sänkning av rösträttsåldern att övervägas. Vederbörande utskott inom rådet föreslog att rådet skulle anse frågan som färdigbehandlad, vilket också blev rådets beslut.

Utskottsinitiativen

Om utskottsinitiativen anfördes följande.

Utskottet föreslår till en början nya grundlagsregler om konstitutionsutskottets granskningsuppgifter i nära anslutning till författningsutredningens förslag. Det skall åligga utskottet att granska statsrådets ämbetsutövning och regeringsärendenas handläggning. Riksdagens ledamöter och övriga utskott skall kunna påkalla granskning i uppgivna hänseenden genom skriftlig anmälan till konstitutionsutskottet. Detta skall årligen, ävensom eljest om skäl föreligger, meddela riksdagen vad det vid sin granskning funnit förtjäna uppmärksamhet. Riksdagen skall äga göra framställning till regeringen i anledning av utskottets meddelanden.

Partiell författningsreform m. m.

I anslutning till de förra året beslutna reformerna beträffande riksdagens ombudsmannaämbeten föreslår utskottet ändrade regler om ställföreträdare för ombudsmännen. Dessa skall inte längre vara personliga utan väljas till erforderligt antal, var och en för sin fyraårsperiod fristående från ombudsmännens valperioder.

Även förra årets reformer beträffande riksdagens revisorer har föranlett förslag till grundlagsändringar. Uppgiften anges som att granska statsverkets tillstånd, styrelse och förvaltning, utan särskilt angivande av riksbanken och riksgäldskontoret. Mandatperioden föreslås fastställd till tre år. Ordförande och vice ordförande skall väljas av riksdagen. De nuvarande bestämmelserna om revisorernas anmärkningar skall ersättas med en hänvisning till föreskrifter som riksdagen utfärdar.

Utskottet föreslår vidare att riksdagens krigsdelegation skall kunna träda i riksdagens ställe vid omedelbar krigsfara, om statsministern och minst två tredjedelar av talmanskonferensens ledamöter är ense därom. Vidare föreslås att de personliga suppleanterna för delegationens ledamöter skall avskaffas och ersättas med befogenhet för delegationen, då den trätt i riksdagens ställe, att inkalla annan ledamot av riksdagen att ingå i delegationen om ledamot avlider eller får varaktigt förfall.

Utskottet föreslår i övrigt bl. a. att 80 § riksdagsordningen, som indirekt berör riksdagens personal- och förvaltningsorganisation, skall förenklas så att den inte ingår på detta ämne och att riksdagen skall besluta att en utredning om personal- och förvaltningsorganisationen i enkammarriksdagen skall tillsättas av talmanskonferensen våren 1969.

Utskottet hemställde,¹

¹ Numren ¹ inom parentes efter motionsnumren hänför sig till den i det föregående under rubriken »Motionerna» lämnade redovisningen.

Partiell författningsreform m. m.

I

a)

att riksdagen i *anledning av*

- 1) proposition nr 27;
 - 2) proposition nr 92 punkterna 1) och 2); och
 - 3) utskottets initiativ;
- och *med avslag på* motionerna
- 4) I: 211 och II: 268 (nr 2);
 - 5) I: 513 och II: 640 (nr 5);
 - 6) I: 514 och II: 637 (nr 6);
 - 7) I: 517 och II: 638 (nr 9);
 - 8) I: 756 (nr 10);
 - 9) I: 757 och II: 987 (nr 11);
 - 10) I: 759 och II: 964 (nr 13);
 - 11) I: 760 och II: 975 (nr 14);
 - 12) I: 761 och II: 991 (nr 15);
 - 13) I: 763 och II: 969 (nr 17);
 - 14) I: 764 och II: 968 (nr 18);
 - 15) I: 765 (nr 19);
 - 16) I: 766 och II: 972 (nr 20);
 - 17) I: 768 och II: 971 (nr 22);
 - 18) I: 899 och II: 1159 (nr 27);
 - 19) I: 901 och II: 1196 (nr 29);
 - 20) II: 141 (nr 30);
 - 21) II: 648 (nr 32);
 - 22) II: 970 (nr 35);
 - 23) II: 974 (nr 37);
 - 24) II: 976 (nr 38);
 - 25) II: 978 (nr 40);
 - 26) II: 979 (nr 41);
 - 27) II: 980 (nr 42);
 - 28) II: 982 (nr 44);
 - 29) II: 983 (nr 45);
 - 30) II: 984 (nr 46);
 - 31) II: 985 (nr 47);
 - 32) II: 986 (nr 48); samt
 - 33) II: 988 (nr 49)

för sin del måtte anta i bilaga 2 in-
tagna förslag till

- 1) ändringar i regeringsformen; samt
- 2) ändringar i riksdagsordningen;

b)

att riksdagen i *anledning av*

- 1) proposition nr 27;
 - 2) proposition nr 92 punkterna 1) och 2); och
 - 3) motionen II: 973 (nr 36);
- och *med avslag på* motionerna

4) I: 762 och II: 992 (nr 16); samt

5) II: 977 (nr 39)

för sin del måtte anta i bilaga 3 in-
tagna förslag till

- 1) lag angående ändring i lagen den 26 november 1920 om val till riksdagen;
- 2) lag om ändring i kommunala val-
lagen den 6 juni 1930;
- 3) lag om ändring i kommunallagen
den 18 december 1953;
- 4) lag om ändring i kommunallagen
för Stockholm den 1 mars 1957;
- 5) lag om ändring i landstingslagen
den 14 maj 1954;
- 6) lag angående ändrad lydelse av
8 § 1 mom. lagen den 31 maj 1957 om
kommunalförbund;
- 7) lag angående ändrad lydelse av 9
och 10 §§ lagen den 2 juni 1961 om för-
samlingsstyrelse;

c)

att riksdagen måtte meddela
Kungl. Maj:t som sin mening vad ut-
skottet anfört om en arbetsgrupp för
frågor rörande den kommunala demo-
kratin;

d)

att riksdagen måtte meddela tal-
manskonferensen som sin mening vad
utskottet anfört om en utredning om
riksdagens personal- och förvaltnings-
organisation;

e)

att riksdagen måtte förklara mo-
tionerna

- 1) I: 209 och II: 267 (nr 1);
- 2) I: 450 och II: 562 (nr 3);
- 3) I: 515 och II: 639 (nr 7);
- 4) I: 516 och II: 641 (nr 8);
- 5) II: 646 (nr 31);
- 6) II: 965 (nr 33);
- 7) II: 966 (nr 34); samt
- 8) II: 990 (nr 50)

ävensom den till utskottet hänvisade
punkten i redogörelsen från Nordiska
rådets svenska delegation besvarade
med vad utskottet ovan hemställt;

f)

att riksdagen måtte avslå motionerna

- 1) I: 758 och II: 989 (nr 12); samt
- 2) II: 981 (nr 43);

II

att riksdagen *med bifall till* proposition nr 87 och *med avslag på* motionerna

- 1) I: 885 och II: 1142 (nr 23); samt
- 2) I: 886 och II: 1141 (nr 24)

måtte anta de i bilaga 4 intagna förslagen till

1) lag med vissa bestämmelser om val till riksdagens andra kammare för perioden 1969—1972;

2) lag med vissa bestämmelser om valen den 15 september 1968 till riksdagens andra kammare;

3) lag angående ändring i lagen den 26 november 1920 om val till riksdagen;

4) lag om ändring i kommunala vallagen den 6 juni 1930;

III

a)

att riksdagen *med bifall till* proposition nr 92 punkten 3) måtte anta det i bilaga 5 intagna förslaget till ändrad lydelse av § 60 regeringsformen, avseende postmedlens karaktär;

b)

att riksdagen måtte meddela Kungl. Maj:t som sin mening vad utskottet anfört om ändringar av avgifterna för postbefordran av tidningar;

c)

att riksdagen måtte förklara motionerna

- 1) I: 897 och II: 1157 (nr 25);
- 2) I: 898 och II: 1158 (nr 26); samt
- 3) I: 900 och II: 1156 (nr 28)

besvara dem med vad utskottet ovan hemställt;

IV

att riksdagen *med bifall till* proposition nr 92 punkterna 4) och 5) måtte

Partiell författningsreform m. m.

te anta de i bilaga 6 intagna förslagen till

1) ändrad lydelse av § 62 regeringsformen och § 71 riksdagsordningen, avseende riksdagens löne delegations befogenhet;

2) ändrad lydelse av § 42 regeringsformen, avseende regler om expeditioners undertecknande i vissa fall;

V

att riksdagen *i anledning av* utskottets initiativ måtte för sin del anta de i bilaga 7 intagna förslagen till

1) ändrad lydelse av § 50 regeringsformen och § 73 riksdagsordningen, avseende riksdagens krigsdelegation;

2) ändrad lydelse av §§ 96, 97 och 98 regeringsformen och § 68 riksdagsordningen, avseende riksdagens ombudsmän;

VI

att riksdagen *i anledning av* motionerna

- 1) I: 508 och II: 645 (nr 4); samt
- 2) I: 767 och II: 967 (nr 21)

måtte anta det i bilaga 8 intagna förslaget till ändring i riksdagsstadgan, avseende riksdagens krigsdelegation.

Till utskottets betänkande hade fogats reservationer enligt följande:

1) i fråga om *förslagets huvudprinciper*

av herr Larsson i Luttra (cp), som *dels* anfört bl. a. följande:

»Jag ser mig alltså nödsakad att motätta mig det framlagda förslaget till partiell författningsreform. För att understryka min anslutning till de huvudpunkter i detsamma, som utgörs av enkammarriksdagen med 350 ledamöter och parlamentarismens inskrivande i författningen, liksom till de initiativ utskottet tagit, hemställer jag emellertid inte om avslag utan framlägger ett eget alternativt förslag i enlighet med vad jag här anfört och som överensstämmer med yrkandena i *motionerna I: 513 och II: 640* (nr 5 i förteckningen).»;

Partiell författningsreform m. m.

dels hemställt, att riksdagen måtte

a) anta grundlagsförslagen i utskottets hemställan I a) med de ändringar som framginge av bilaga 9; och

b) anhålla hos Kungl. Maj:t om förslag till erforderliga följdändringar i vallagarna;

2) i fråga om *statsråds entledigande* av herrar *Sörenson*, *Hamrin* i Jönköping och *Nelander* (alla fp), som

dels anfört bl. a. följande:

»Utskottet borde enligt vår mening ha tillstyrkt *motionerna I: 760 och II: 975* (nr 14 i förteckningen).»;

dels hemställt,

att riksdagen måtte anta grundlagsförslagen i utskottets hemställan I a) med den ändring som framginge av bilaga 10;

3) i fråga om *nyvalsförordnande*

av herr *Wahlund* (cp), som

dels anfört bl. a. följande:

»I reservation till författningsutredningens år 1963 avgivna slutbetänkande, till vilken hänvisas, yrkade jag, att riksdagsupplösningsinstitutet borde avskaffas. Denna inställning har sedan dess vunnit i styrka.»;

dels hemställt, att riksdagen måtte

a) anta grundlagsförslagen i utskottets hemställan I a) med de ändringar som framginge av bilaga 11; och

b) anhålla hos Kungl. Maj:t om förslag till följdändringar i vallagen;

4) i fråga om *riksdagens ledamotsantal*

av herr *Sveningsson* (h), fru *Segerstedt Wiberg* (fp) samt herrar *Herneelius* (h) och *Magnusson* i Tumhult (h), som

dels anfört bl. a. följande:

»När det sedan över hundra år gällande tvåkamarsystemet i Sverige avskaffas för att ersättas med ett enkamarsystem, är det av vikt att den nya riksdagen görs funktionsduglig och ändamålsenlig. Tyvärr måste det konstateras att utskottsmajoritetens förslag i

detta avseende är bristfälligt i fråga om antalet ledamöter. Enligt vår mening skulle 300 ledamöter vara tillfyllest. Med 350, som utskottsmajoriteten föreslår, blir kammarens arbete tungrott. — — — Med hänsyn härtill anser vi att utskottet bort tillstyrka *motionerna I: 764 och II: 968 samt II: 978* (nr 18 och 40 i förteckningen).»;

dels hemställt,

att riksdagen måtte anta grundlagsförslagen i utskottets hemställan I a) med de ändringar som framginge av bilaga 12;

5) i fråga om *vårsessionens slutdag* av herr *Sveningsson* (h), fru *Segerstedt Wiberg* (fp) samt herrar *Sveningsson* (h) och *Magnusson* i Tumhult (h), som

dels anfört bl. a. följande:

»Utskottet borde enligt vår mening ha tillstyrkt *motionerna I: 759 och II: 964* (nr 13 i förteckningen). Förslaget om att vårsessionens avslutande skall kunna uppskjutas till den 15 juni föranleder sålunda starka betänkligheter.»;

dels hemställt,

att riksdagen måtte anta grundlagsförslagen i utskottets hemställan I a) med den ändring som framginge av bilaga 13;

6) i fråga om *rösträttsåldern*

av herr *Torsten Andersson* (cp), fru *Segerstedt Wiberg* (fp) samt herrar *Sörenson* (fp), *Wahlund* (cp), *Nelander* (fp) och *Larsson* i Luttra (cp), som

dels anfört bl. a. följande:

»Utskottet borde enligt vår mening ha tillstyrkt förslagen i *motionerna I: 211 och II: 268, I: 514 och II: 637, I: 517 och II: 638 samt I: 899 och II: 1159* (nr 2, 6, 9 och 27 i förteckningen) om att sänka rösträttsåldern med ett år utöver vad som föreslagits i proposition nr 92. Rösträtt bör inträda året efter fyllda 18 år.»;

dels hemställt, att riksdagen måtte

a) anta grundlagsförslagen i utskot-

tets hemställan I a) med den ändring som framginge av bilaga 14; och

b) anta lagförslagen i utskottets hemställan I b) med de ändringar som framginge av bilaga 14;

7) i fråga om *fyraprocentsspärren* av herr *Hamrin* i Jönköping (fp), som

dels anfört bl. a. följande:

»Om man godtar det nya systemets grundprincip, riksproportionaliteten, lär det visserligen bli nödvändigt att acceptera en spärr av den *typ* som föreslagits. Den bör emellertid, på sätt yrkas i *motionerna II: 976 och II: 983* (nr 38 och 45 i förteckningen), inte sättas högre än vid 3 %.»;

dels hemställt,

att riksdagen måtte anta grundlagsförslagen i utskottets hemställan I a) med den ändring som framginge av bilaga 15.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr ADAMSSON (s):

Herr talman! Föreliggande förslag i författningsfrågan, som riksdagen nu skall behandla, är den i sitt slag viktigaste fråga som riksdagen haft att ta ställning till sedan den allmänna rösträttens införande. Inte sedan dess har så omfattande förändringar i våra grundlagar föreslagits. Detta skulle i och för sig motivera att dagens debatt inleddes med en historisk tillbakablick — en tillbakablick som i så fall fick sträcka sig mer än 100 år tillbaka i tiden, till 1866 års representationsreform. Inte minst riksdagens firande av riksbankens 300-årsjubileum kan synas inbjuda till en sådan betraktelse.

Om jag ändå avstår därifrån och i stället knyter an till årtalet 1954, det år då författningsutredningen under Rickard Sandlers ordförandeskap till-sattes, sker det av den anledningen att riksdagen nu har att ta ställning till en trots allt endast partiell reform av vad vi syftar till — en revision av våra

grundlagar i deras helhet. Denna delreform är emellertid mycket viktig och betydelsefull. Den skall ge oss en kammare, grundlagsfäst parlamentarism, ändrad mandatperiod och ett delvis nytt system för val av riksdagsledamöter. Efter vad nu kan bedömas kan grundlagsreformen i sin helhet genomföras först under senare hälften av 1970-talet. Ännu återstår alltså mycket arbete för grundlagberedningen innan vi når dit; jag skall emellertid inte närmare gå in härpå.

Det skall understrykas att övergången till enkammersystem och parlamentarismens inskrivande i grundlagen är viktiga delar i den författningsreform som vi strävar mot och om vars målsättning det råder en ganska allmän enighet. Det är demokratins arbetsformer och det parlamentariska livets spelregler som det ytterst gäller.

Vid 1963 års riksdag väckte de nuvarande landshövdingarna Edberg, Sehlstedt och Netzén i denna kammare en motion med hemställan om översyn av principerna och formerna för den parlamentariska demokratin och den författningsmässiga ramen för vårt parlamentariska liv. Eftersom motionen i stora delar kom att ligga till grund för den följande år tillsatta utredningen i författningsfrågan, kommer jag i mitt fortsatta resonemang att anknyta till dess motivering.

I motionen heter det: »Någon konstitutionell debatt på bred bas har icke förts i vårt land sedan den stora författningsrevisionen 1917—1921. Demokratin har blivit vår naturliga livsform. Men under tiden har tänkesätten förskjutits, samtidigt som samhällets förändrade karaktär ställt nya krav på arbetsformer för att det folkliga inflytandet skall ej blott vidmakthållas utan även vidgas.»

Mot den bakgrunden ansåg motionärerna det vara motiverat med en allmän författningsrevision, föregången av en förutsättningslös granskning av hela

Partiell författningsreform m. m.

problemkomplexet, en mening som delades av riksdagen.

I motionen säges det vidare: »Utgångspunkten är självfallet att söka i den uppfattningen, att den demokratiska livsformen och parlamentarismens förmåga till konstruktiva arbetsinsatser är starkt beroende av de konstitutionella former, inom vilkas ram den praktiska gestaltningen sker. Inom alla partier lägger man ner stor möda och betydande kapital på uppgiften att förmå alla medborgare att utnyttja den rätt demokratin ger dem att klargöra sin mening. Möjligheten att i val ge sin mening till känna blir demokratiens grundbud. Individens förmår just så mycket som han ger ett kollektiv möjligheter att utföra; politisk historia skapas av de många med de personliga insatserna som ränning i väven. Om valhandlingen är det grundläggande blir det därefter valsystemets utformning, som i detalj reglerar partiernas styrkeförhållanden.»

Så långt delas väl motionärernas mening av de flesta. Personligen har jag inte heller svårt att ansluta mig till den därpå följande meningen: »Demokratin lever inte med nödvändighet sitt starkaste liv där de matematiska rätvisbegreppen lägger grunden till en åsiktsgruppernas mångfald.»

Mot bakgrunden av den stora enighet, som i konstitutionsutskottet föreligger om det föreslagna valsystemet, skall jag givetvis inte ta upp en debatt om majoritetsval i enmansvalkretsar, men jag har velat citera denna mening, som ger ett uttryck för hur jag ser på nödvändigheten av spärregler mot småpartier i en demokrati med förmåga till konstruktiva arbetsinsatser.

Det föreliggande betänkandet från konstitutionsutskottet behandlar icke endast propositionen med förslag till partiell författningsreform utan även propositionen med förslag till en förlängning av det provisoriska valsystemet för andrakammarvalen samt pro-

positionen med förslag till vissa ändringar i vallagarna; sänkning av rösträttsåldern samt ändring av valbarhets- och behörighetsvillkoren för riksdagsledamöter. Ämnet för dagens överläggningar är följaktligen vitt och omfattande. Jag skall emellertid försöka begränsa mitt anförande till några korta kommentarer till det i stort sett enhälliga utlåtande som föreligger.

Utskottet har nämligen på alla väsentliga punkter tillstyrkt regeringens förslag, vilket som bekant bygger i allt väsentligt på grundlagberedningens arbete. Alla motioner med ändringsförslag utom en, som berör s. k. dubbelval, har avstyrkts. På en del punkter föreslår utskottet justeringar av lagtexten, och några uttalanden görs med anledning av väckta motioner.

I de stora principiella frågorna om övergång till enkammarssystem och parlamentarismens inskrivande i grundlagen har det rått allmän enighet, även om herr Larsson i Luttra i en reservation yrkar på ett allmänt uppskov med reformen. Jag skall i detta sammanhang inte ta upp den reservationen till närmare granskning; det kommer att göras av efterföljande talare.

Att denna enighet på alla väsentliga punkter kunnat uppnås inom utskottet sammanhänger givetvis med frågans tidigare behandling. Jag har redan inledningsvis erinrat om författningsutredningens tillsättande år 1954. Utredningen presenterade sitt förslag i fyra betänkanden 1963. Jag skall inte närmare gå in på dessa betänkanden; de är allmänt kända för kammarens ledamöter. Efter remissbehandlingen uppnåddes efter segslitna partiöverläggningar enighet om att förslaget inte utan överarbetning kunde läggas till grund för en reform på författningsområdet.

På våren 1966 tillsattes grundlagberedningen. År 1967 framlade beredningen det betänkande, vilket efter remissbehandling i allt väsentligt lags till

Partiell författningsreform m. m.

grund för det av regeringen framlagda förslaget. Grundlagberedningen har enligt mitt bedömande arbetat snabbt och effektivt. Beredningen har som bekant bedrivit sitt arbete i nära kontakt med de stora politiska partierna. Jag skall inte närmare ingå på eller kommentera detta arbete. Jag vill endast konstatera att det genom den valda arbetsmetoden varit möjligt att redan innan förslagen presenterats i betänkandet uppnå en bred anslutning till dessa.

Det är givetvis av största värde att en så vittgående författningsreform som den nu föreslagna vinner stöd hos en klar majoritet inom samtliga stora politiska partier. Jag har ingen erinran mot den valda arbetsmetoden, även om därav följt, som utskottet uttrycker det, »att utskottets granskning haft delvis andra förutsättningar i detta ärende än som vanligen är fallet». Mig synes detta vara den naturliga och enda framkomliga vägen.

Till utskottets betänkande har fogats sju reservationer. Jag har redan nämnt en — av herr Larsson i Luttra — om förslagets huvudprinciper.

Herr Sörenson, herr Hamrin i Jönköping och herr Nelander anser i en reservation att statsråden bör ges rätt att själva begära entledigande från sina uppdrag.

Herr Wahlund motsätter sig i en reservation att regeringen ges möjlighet till nyvalsförordnande.

Herr Sveningsson, fru Segerstedt Wiberg samt herr Hernelius och herr Magnusson i Tumhult anser att riksdagens ledamotsantal skall begränsas till 300.

Herr Sveningsson, fru Segerstedt Wiberg samt herr Sveningsson och herr Magnusson i Tumhult föreslår att riksdagens vårsession icke skall kunna förlängas till den 15 juni.

Samtliga folkparti- och centerpartiledamöter anser att rösträtt bör inträda året efter fyllda 18 år, och herr Hamrin i Jönköping att spärren mot småpar-

tier inte bör sättas högre än 3 procent.

Herr talman! Jag skall inte i detta sammanhang ta upp dessa reservationer till närmare granskning och bemötande. Jag får måhända anledning återkomma härtill.

På dessa punkter har det som synes icke varit möjligt att uppnå enighet. Flertalet reservationer gäller detaljfrågor i det stora reformkomplexet, även om de är av principiell innebörd.

Den fråga som tilldragit sig det största intresset utanför riksdagen synes vara antalet ledamöter i den nya enkammararen. Man har på sina håll talat om en mammutriksdag. Det finns anledning erinra om att vi genom 1866 års representationsreform fick 380 riksdagsledamöter. Då det antalet bestämdes, visserligen fördelat på två kammarer, hade vårt land ett betydligt lägre invånarantal, för att inte tala om antalet röstberättigade.

Antalet riksdagsledamöter minskas nu med i runt tal 10 procent. Det kommer att betyda att vissa partier får minskade möjligheter att bli representerade i varje valkrets liksom också vissa yrkes- och befolkningsgrupper. Utskottet har emellertid eftersträvat att nå största möjliga enighet. Från socialdemokratiskt håll har vi därför icke varit ovilliga att överväga ett mindre antal ledamöter, om enighet därom kunnat uppnås. »Folkpartiet lär ha sonderat terrängen med mittenbrodern», stod att läsa i en tidning. Hur det förhåller sig därmed är mig obekant. Jag vill emellertid ha sagt att vi inte fått något bud att överväga. Därmed står den träffade partiöverenskommelsen fast.

I sitt ställningstagande till förslaget att enkammararen skall bestå av 350 ledamöter framhåller utskottet, att frågan om införande av ersättare för riksdagsledamöter bör behandlas med viss förtur av grundlagberedningen. Jag vill emellertid betona att utskottet därmed inte tagit ställning till denna tanke.

Partiell författningsreform m. m.

När det gäller den nya enkammarriksdagens arbetsformer framhåller utskottet, att den frågan inte slutbehandlats av grundlagberedningen och att en översyn bör göras under det fortsatta arbetet med en total författningsreform, varvid erfarenheterna från enkammarriksdagens första år bör beaktas.

Vad beträffar yttrandefriheten i riksdagen framhåller utskottet angelägenheten av att denna inte beskärs mer än absolut nödvändigt. Det bör tills erfarenheter vunnits räcka med att riksdagen på förslag av talmannen beslutar om viss tidsbegränsning av samtliga anföranden i ett ärende.

Herr talman! I mitt anförande har jag icke närmare berört så viktiga delar av det föreliggande förslaget som valsystemet, den gemensamma valdagen, valperiodens längd, mandatfördelningen mellan valkretsarna och utskottets förslag att tillsätta en arbetsgrupp med uppgift att kartlägga arbetsuppgifterna och dra upp riktlinjerna för en samlad översyn av den kommunala demokratin. Dessa delar kommer under den följande debatten att tas upp av andra talare. Det gäller även de avsnitt av betänkandet som upptar riksdagens kontrollmakt och riksdagens inre organ.

Bland de nyheter i vårt parlamentariska liv som den föreliggande partiella författningsreformen innehåller är införandet av misstroendeförklaring en av de principiellt viktigaste. Enligt utskottets mening är det en betydande vinning att en form för utkrävande av det parlamentariska regeringsansvaret tillskapas. En sådan misstroendeförklaring skall icke vara förenad med motivering. Det är enligt utskottet en klar förtjänst, att en sådan förklaring kan riktas mot ett enskilt statsråd och inte endast mot regeringen samfällt. Icke minst konstitutionsutskottet hälsar denna från sin granskning fristående form för politiskt ansvarsutkrävande med tillfredsställelse.

Även om förevarande proposition en-

dast formellt berör riksdagens krigsdelegation har utskottet i anledning av väckta motioner funnit starka skäl tala för att krigsstyrelsens funktionsförmåga i krig skulle kunna förbättras genom ett par författningsändringar om krigsdelegationen. Det är utskottets övertygelse att det föreliggande förslaget skall vara till gagn för det beredningsarbete som kan bedrivas under delegationspresidiets ledning och överinseende.

Till slut vill jag säga några ord om förslaget till sänkning av rösträttsåldern och ändrade valbarhets- och behörighetsvillkor för riksdagsledamöter. Dessa delar av förslaget bör givetvis ses och bedömas i samband med den föreliggande grundlagsreformen som en vidgning av kretsen av de medborgare som har att ta ställning till och ansvar för samhällsfrågorna. Förslaget till sänkning av rösträttsåldern bör också ses mot bakgrunden av ett väntat förslag om sänkning av myndighetsåldern till 20 år.

Utskottet tillstyrker såväl förslaget om att rösträttsåldern sänks så att rösträtt inträder året efter fyllda 19 år som förslaget att den särskilda valbarhetsåldern slopas och att för uppdrag som riksdagsledamot endast skall krävas att vederbörande är svensk medborgare och myndig.

När riksdagen nu går att ta ställning till förslagen till partiell grundlagsändring kan det ske i stor enighet utan uppörande strid.

Låt mig, herr talman, avsluta mitt anförande med att återknyta till den motion som väcktes 1953 om en författningsrevision. Motionärerna gör i denna ett försök till en sammanfattande bedömning av vårt lands parlamentariska liv. Jag citerar:

»De med långa mellanrum vidtagna förändringarna i de konstitutionella grunderna tyder på fasthet och är samtidigt uttryck för hur noggrant man prövat sig fram till ändrade former.

Antingen dessa varit politiskt betingade eller uttryck för rationella konstitutionella landvinningar eller nödvändiga för att bringa folkvilja och representation i närmare harmoni med varandra har den naturliga tveksamheten mot förändringar, som rör grundlagarna, varit naturlig och förklarlig. Emellertid kräver tiden och utvecklingen sitt, arbetseffektiviteten sitt, och folkviljans krav på ökat inflytande och delat ansvar sitt.»

Därmed skall jag, herr talman, sätta punkt och hemställer om bifall till utskottets hemställan.

Herr WAHLUND (cp):

Herr talman! Herr Adamsson har betraktat det föreliggande förslaget från konstitutionsutskottets synpunkt och det befriar mig från att gå in på detaljer i förslaget där jag inte har ett särskilt ärende. Först skulle jag emellertid, herr talman, vilja betrakta förslaget ur en mer allmän aspekt.

Ser man på grundlagarna världen runt finner man att de vanligtvis tillkommit mera abrupt — efter krig, revolutioner och andra omvälvningar. I vårt land har vi levat i relativt lugn, det har inte förekommit några mer ingripande kriser, och så är också vår grundlag såsom den framträder i regeringsformen mer än 150 år gammal och vår riksdagsordning mer än 100 år gammal.

När vi nu ämnar företa en genomgripande grundlagsreform kan vi säga att vi tagit god tid på oss, ty arbetet har pågått i snart 15 år och kommer väl att fortsätta ytterligare några år. När utlänningarna ser på vår svenska konstitution uttrycker de ofta förvåning över hur det kan vara möjligt att ha kvar 1809 års grundlag, som dock kom till i en tid då Sverige var ett underutvecklat land, medan Sverige nu är en av de mest avancerade staterna i världen. Sverige har förändrats från att ha varit ett utpräglat jordbruksland till att bli ett industriland och vad som, herr

Partiell författningsreform m. m.

talman, är än viktigare: maktfördelningen inom det svenska folket har radikalt förändrats.

Nu är emellertid vår grundlag tillskuren för ett helt annat samhälle än det vi lever i i dag. En vanlig medborgare som läser grundlagens paragrafer känner där inte igen det statsskick som vi verkligen har. Som vi alla vet har det vid sidan av regeringsformen vuxit fram en konstitutionell praxis, ofta utan stöd i grundlagen. Grundlagen omfattar inte vissa viktiga områden av vårt statsskick.

Sådana resonemang gjorde att författningsutredningen tillkom 1953. Nu är att märka — och det är ett intressant förhållande — att 1953 års författningsutredning inte hade ett direkt uppdrag att skapa en ny konstitution. Det hette i direktiven för författningsutredningen att det finns »anledning att överväga, om författningen längre fullt ut motsvarar de krav, som i våra dagar bör ställas på en demokratisk konstitution». I direktiven för författningsutredningen framhölls i fortsättningen, att tiden tycks vara inne »att företaga en samlad översyn av demokratins funktionsproblem och på grundval härav genomföra en modernisering av vår författning».

I författningsutredningen följde vi direktiven och satte oss ned att studera regeringsformen paragraf för paragraf. Vi undersökte om det skulle gå att göra förändringar och kompletteringar, men vi fann mycket snart att detta var omöjligt. Det gick inte att sätta nya lappar på det gamla klädet. Följden blev att författningsutredningen arbetade fram ett förslag om en ny konstitution.

Författningsutredningen höll på i nio år. För att här göra en lång historia kort konstaterar jag bara att den produkt som blev resultatet av utredningens arbete befanns vara icke acceptabel. Jag har ingen anledning att här försvara författningsutredningen, eftersom jag i viktiga stycken — särskilt på

Partiell författningsreform m. m.

de områden som sedan utsattes för hård kritik — var reservant i utredningen. Men rättvisan fordrar ändå att jag säger att författningsutredningens arbete var värdefullt. Det lade en god grund för det arbete vi sedan har hållit på med och det som vi ännu har framför oss, nämligen arbetet på en moderniserad, ny författning.

Sedan författningsutredningens förslag framlagts följde ett intensivt arbete och många diskussioner inom parti-grupperna och på partiledarplanet. Man gjorde också nya utredningar på vissa besvärliga punkter, och efter förnyade diskussioner mellan partiledarna tillsattes så småningom grundlagberedningen. Vi tog där lärdom av vad som skett i författningsutredningen och försökte att så gott sig göra lät hålla kontakt med våra respektive partier. Så småningom kom vi fram till ett förhandlingsresultat, som dock egentligen ingen var helt nöjd med. I centerpartiet var det i första hand två punkter som vi inte annat än kompromissvis kunde acceptera, nämligen den gemensamma valdagen och de treåriga mandatperioderna. Jag skall inte här ingå på någon polemik mot socialdemokraternas inställning och filosofi rörande det kommunala sambandet. Vi gjorde en kompromiss. Det är inte mer att säga om den saken annat än att jag betraktar förslaget om den gemensamma valdagen och de treåriga mandatperioderna som något vi får betala för att över huvud taget få igenom en grundlagsreform.

Om vi inte hade kunnat komma överens, hade vi inte haft ett förslag om reformens första etapp på kammarens bord i dag. Med sin majoritetsställning i riksdagen hade socialdemokraterna kunnat genomdriva ett förslag som de själva ville ha det, men det gjorde de inte, och det uppskattar jag. Och varför gjorde de inte det? Jo, de menade att när det gäller så väsentliga frågor i vår demokrati som dessa, måste de bäras upp av inte bara en smal majoritet utan

av en allmän — för all del kompromissvis framkommen — uppfattning inom alla partier i Sveriges riksdag. Om vi inte hade kommit fram till det föreliggande kompromissresultatet, så hade hela frågan säkerligen skjutits långt in i framtiden. Om majoritetsställningen i riksdagen förändrades, skulle situationen självfallet bli exakt densamma. Vi anser liksom socialdemokraterna att en liten majoritet inte bör pressa fram ett beslut i dessa så väsentliga frågor för vår demokrati.

När man studerar kompromisspaketet är det i första hand kammarssystemet som man fäster sig vid. Det innebär att vi skall ha en enkammarare, och det är vi överens om. Jag menar dock att diskussionerna kring en- eller tvåkammarproblemet varit ganska snedvridna och vi har överdimensionerat skillnaderna. Jag tänker härvid på kritiken mot första kammaren med dess opinionseftersläpning, försorskad av att kammarens ledamöter väljs på så lång tid och ersätts successivt. Detta har medfört att det blivit ett långt tidsavstånd mellan valunderlaget för kammarledamotens riksdagsmandat och den tidpunkt när han agerar i riksdagsärendena. Vi har varit överens om att detta förhållande måste ändras. Men det förtjänar att påpekas att sådana ändringar mycket väl skulle ha kunnat åstadkommas också i ett tvåkammarssystem.

Man glömmmer i dessa diskussioner också att vi när det gäller den kanske viktigaste delen av riksdagsarbetet, nämligen utskottsverksamheten, redan har ett slags enkammarssystem. Den beslutsmässiga delen av kamrarnas arbete skulle vidare lätt kunna ordnas enkammarmässigt bara genom en sådan åtgärd som att gemensamma voterings skulle hållas även i lagfrågor.

Hur man än vrider och vänder på dessa frågor kommer man fram till det resultatet, att det är överläggningarna i riksdagen som vållar besvärligheterna. Det görs gällande, bl. a. i en höger-

Partiell författningsreform m. m.

reservation biträdd av en folkpartist, att vi måste minska antalet riksdagsmän från de föreslagna 350 — inom parentes innebär det såsom herr Adamsson sagt en minskning från 384 med 34 ledamöter — till 300 ledamöter i en enkammare. Man pekar framför allt på det förhållandet, att ett för stort antal riksdagsmän medför utdragna debatter, långa plena och andra besvärligheter.

Jag kan inte följa med i dessa resonemang. Jag erkänner gärna att det kommer att bli svårigheter, om man inte gör något åt debattformerna i en kammare med 350 ledamöter. Reserveranternas på denna punkt kan väl inte heller tro att problemet skulle klaras bara genom en minskning av antalet kammarledamöter till 300. Vi har minnsann besvärligheter redan i denna kammare med våra 233 ledamöter, särskilt vid denna tid på året. Nej, andra åtgärder måste sättas in. Och vilka åtgärder är det? Herr Adamsson har redan varit inne på den frågan. Vi får försöka införa en viss begränsning av anförandena i kammaren. Jag tror inte så mycket på möjligheten att åstadkomma s. k. frivilliga begränsningar. Jag tror mer på utvägen att bereda möjligheter för talmannen att ingripa med förslag om tidsbegränsningar vid vissa tillfällen när det är trängsel på kammarens talarlista.

Men det finns också andra möjligheter. Om vi ser på de konstitutioner som finns ute i världen får vi många uppslag. Personligen tänker jag härvid på Förenta Nationernas generalförsamling som när det gäller anförandena naturligtvis har mycket större besvärligheter än vi. Det är där visserligen bara 124 ledamöter men de representerar 124 parter. Vid större debatter i denna församling hör det till ordningen, att nära nog var och en av de 124 delegaterna skall hålla mycket långa anföranden. Hur gör man där? Jo, man ger publicitet åt de diskussioner som förts och de resultat som uppnåtts i utskot-

ten. — Detta är en av många tänkbara vägar. Grundlagberedningen får emellertid närmare undersöka saken.

En fråga förtjänar i sammanhanget särskilt intresse, och jag skall säga några ord om den.

Grundlagberedningen kommer nu mycket snabbt att behandla möjligheten att utse suppleanter för riksdagsmännen. Suppleantinstitutionen skulle måhända kunna utformas så, att man skulle kunna vara benägen att minska de egentliga riksdagsmännens antal. Men då får vi inte, herr talman, kopiera Norges system med varamänn, utan vi måste ge suppleanterna större befogenheter än varamännen har.

Det är på sådana vägar vi får söka oss fram för att komma till rätta med kammardebatterna.

Det finns naturligtvis många frågor inom reformförslaget som är väsentliga. Dit hör spörsmålet om sänkt röst-rättsålder, en fråga som centerpartiet och folkpartiet drivit under många år. Jag skall inte repetera den argumentering vi brukat föra på denna punkt. Jag vill bara påminna om gårdagens diskussioner i kamrarna, där det rädde enighet om att de unga skulle ha sin demonstrationsrätt, om det inte gick till våldsamheter. Man medgav alltså möjligheter för ungdomarna att i utomparlamentarisk ordning kunna ge uttryck för sina åsikter. Nu har vi förut-sättningarna att ge de unga större demokratiskt-parlamentariska möjligheter än förut att genom sin röst påverka samhällsangelägenheternas ordnande. Skall vi inte då göra det?

Vi skall skriva in parlamentarismen i grundlagen, heter det. Hur det skall gå till är vi ännu inte riktigt på det klara med, men vi har ändå hittills praktiskt taget varit överens. Det är bara jag som på en punkt har avgivit en reservation, i full vetskap om att min stämna härvidlag blir en ropandes röst i öknen. Det gäller riksdagsupplösning och nyvalsförordnande. Jag har inte gjort ett

Partiell författningsreform m. m.

försök att agitera för min ståndpunkt ens inför mina egna partikamrater, men jag har velat ge min åsikt till känna.

Jag anser det inte rimligt att en regering och en statsminister skall ha rättighet att upplösa riksdagen. Statsministern skall alltså enligt min mening inte kunna säga: Jag har visserligen inte nu majoritet i riksdagen för vad jag anser, men är ni inte snälla och röstar med mig, så skickar jag hem er. — Regeringen och statsministern får genom den ordning jag reserverat mig mot en makt, som jag inte vill ge regeringen och statsministern. Jag menar helt enkelt att riksdagen, som ett uttryck för folkviljan, bör vara suverän. Uppstår det en konflikt mellan regering och riksdag är det regeringen som skall vika och inte riksdagen. Vi riksdagsmän sitter inte på våra platser på regeringens förtroende, utan det är regeringen som sitter där den sitter på riksdagens förtroende.

Jag skulle kunna utveckla detta ytterligare, men jag hänvisar till reservationen. Jag vill bara peka på en praktisk sak i sammanhanget, nämligen att vi börjar få opinionsmätningar genom opinionsinstitut. Resultaten är bristfälliga — det har jag haft anledning att påpeka i många sammanhang.

En bättre metodik för opinionsundersökningar är under utveckling. Den kommer så småningom — därom är jag övertygad — att leda till att envar skall kunna veta att om det är ett val i morgon kommer det att bli det eller det resultatet. Skulle regeringen och statsministern i en sådan situation ha möjligheter att upplösa riksdagen skulle de kunna passa på vid tidpunkter som är förmånliga för regeringspartiet.

Det är denna och flera andra omständigheter, herr talman, som föranlett mig att såväl i författningsutredningen och i grundlagberedningen som i utskottet motsätta mig detta upplösningsinstitut.

Om någon skulle fråga mig vad jag

anser viktigast i föreliggande reform — viktigast med tanke på framtidens partiliv — kanske mitt svar skulle bli litet överraskande. Jag anser nämligen att det viktigaste är valsystemet.

Jag hörde att herr Adamsson talade om denna fråga. Han sade att han egentligen i botten vill ha majoritetsval, d. v. s. enmansvalkretsar. Jag kallar det enmansvalkretsar, ty jag tror inte att många kvinnor kommer att bli valda i detta sammanhang. Herr Adamsson säger att han helst skulle vilja ha ett sådant system. Det förvånar mig litet, eftersom det valsystem som nu föreslås är rent riksproportionellt. Det ligger så nära den exakta proportionaliteten som över huvud taget är möjligt. Det systemet är den ena extremen i valmetodsfamiljen. Den andra extremen är just enmansvalkretssystemet, som i maximal grad skulle ge favörer för stora partier och framtvinga tvåpartisystem.

Det skulle vara intressant att höra herr Adamsson redogöra för hur han kan gå med på den föreslagna reformen och samtidigt vara anhängare av systemet med enmansvalkretsar.

Vi måste alltid, när vi talar om valmetoder, göra klart för oss att det här inte bara gäller matematik. Det rör sig också om de krav man ställer på valsystemet. Jag tvingas nu, herr talman, att gå 20 år tillbaka i tiden. Då hade vi den s. k. d'Hondtska metoden, som litet schematiskt skulle kunna beskrivas på så sätt, att man efter den metoden måste komma upp till ett helt mandat, röstmässigt, för att erhålla mandatet. Det besvärliga är ju att man inte kan dela på en riksdagsman. Man kan inte räkna med en halv riksdagsman, en tredjedels riksdagsman o. s. v. Jo, man har försökt att dela upp perioderna för riksdagsmännen, men det har inte lett till så särskilt trevliga resultat. Det är just detta som är problemet: d'Hondt menar, som sagt, att man måste komma upp till ett röstantal motsvarande en riksdagsman för att över huvud taget

få mandatet. Den principen ger givetvis en överrepresentation åt ett stort parti.

Läget för 20 år sedan var att högern, folkpartiet och det dåvarande bondeförbundet gick i kartell för att skydda sig mot valmetoden. Det var nog många — inte bara i vårt parti — som ogillade det systemet. Vi lade då fram ett förslag om uddatalsmetoden med spärr. De resonemang som låg bakom utformningen av den metoden är i grunden samma resonemang som lett fram till det förslag om nytt valsystem som nu ligger på riksdagens bord. Vi har till en början sagt att ett valsystem bör vara rättvist i den meningen, att det skall vara samma proportion mellan de mandat som tilldelas de olika partierna och deras respektive valunderlag. Varje röst skall på så sätt tilläggas samma tyngd; det är en grundprincip.

Vi insåg emellertid redan då vi kastade fram förslaget om uddatalsmetoden att detta inte går i praktiken. Vi måste ha en spärr mot småpartier som förhindrar partikularisering av partilivet. Man kan diskutera hur hög denna spärr skall vara, men att den bör finnas där ligger utom all diskussion. Är man inte övertygad om den saken, kan man ta sig en titt på vad som har skett i utlandet, t. ex. i Weimarrepubliken och i Frankrike före de Gaulle. Många exempel skulle kunna hämtas också från i dag.

Vi skall alltså ha en spärr. Vi i centern ville ha den rätt låg. Vi resonerade om 1,2 och 1,25, men vi stannade vid 1,3 inför de underhandlingar som ledde till den Erlander-Hedlundska koalitionen. Slutet blev att vi fick 1,4, som ansågs vara lämpligt avvägt. Sedan har vi haft detta system, låt vara som ett provisorium, vilket inte heller är något riktigt förhållande. Är det någonting som skall stå relativt fast och inte vara beroende av partistyrkan i parlamentet, är det väl just valmetoden.

Vid de underhandlingar som fördes vid partiöverläggningarna och inom

Partiell författningsreform m. m.

grundlagberedningen verkade det åtminstone på mig som om avsikten var att vi skulle behålla uddatalsmetoden med 1,4. Så hände det plötsligt inom grundlagberedningen att man i slutskedet från socialdemokratiskt håll lade fram ett förslag inte med uddatalsmetoden utan med den s. k. valkvotsmetoden. Jag skall inte gå in på de tekniska besvärligheterna härvidlag, ty detta är nu ett överspelat stadium.

Detta socialdemokratiska förslag var intressant särskilt på en punkt: man ville ha riksproportionalitet. Det betydde att man avstod från den suveränitet, som valkretsarna alltid haft och som det ansetts att de skulle ha då det gäller mandattilldelningen. Tidigare betraktades det som en ofrånkomlig regel, som man inte kunde frångå, att valresultatet inom en valkrets — och bara detta valresultat — skulle ha inverkan på mandatfördelningen mellan partierna inom kretsen. Man sade att om ett parti t. ex. gör en förlust i Norrbotten, måste Norrbottens valresultat vara avgörande härför och inte att partiet kanske haft ett dåligt resultat i fyrstadskretsen eller någon annan valkrets. Om ett parti vann mandat uppe i Norrbotten, skulle det inte heller kunna ha sin förklaring i att det fått ett gott valresultat i landet i övrigt.

Ett förslag lades alltså fram från socialdemokraterna, och vi fick ta oss en funderare över det. Jag sade mig att det innebar en avvikelse från vad jag kallar valkretsarnas suveränitet — vilken man kanske helst ville behålla — som man dock kunde godta, därför att den öppnar nya möjligheter till förändring och förbättring av valsystemet i övrigt.

Från socialdemokratiskt håll framhölls att vi inte bör ha ett valsystem som medger manipulationer partierna emellan. Därmed menade man att partier genom att slå sig tillsammans skulle kunna tjäna mandat på vissa håll men att valsystemet samtidigt, om partierna slog

Partiell författningsreform m. m.

sig samman, även skulle kunna leda till valförluster på andra håll.

För att illustrera detta vill jag peka på gotlandsfallet, där alltså en samverkan kan leda till förtjänst för de samverkande partierna. Jag kan vidare ta min egen valkrets som exempel. I Uppsala skulle en samverkan mellan högern, folkpartiet och centern ge ett nytt mandat till socialdemokraterna.

Jag tror att man har gått till en del överdrifter i kritiken, men jag vill gärna och klart medge, att det är en brist hos ett valsystem att över huvud taget sådana, vad man brukar kalla »manipulationer» skall vara möjliga; att man så att säga »lurar» valmetoden genom att på vissa håll samverka och på andra håll underlåta att samverka.

Genom riksproportionalitetsprincipen fanns det möjligheter att rent tekniskt göra någonting åt dessa förhållanden.

En annan sak som var besvärlig i grundlagberedningens arbete var att vi inte var på det klara med hur valkretsindelningen skulle utformas. Den kommer ju att bli beroende av länsindelningsreformen och många andra omständigheter. Man ansåg — med full rätt, enligt min mening — att det vore fördelaktigt att införa ett valsystem som förhåller sig neutralt till valkretsindelningarna. Möjligheter förelåg att också åstadkomma någonting sådant, när man gått in för principen om riksproportionalitet, d. v. s. att de olika partierna skall tilldelas så många mandat som exakt stämmer mot partifördelningarna inom valmanskåren.

Men man gör detta med ett undantag. — Jag återkommer här till spärreglerna för att motverka uppkomsten av småpartier. — Jag försökte att få igenom en reform som inte skulle medföra den tröskelverkan som finns i det föreslagna systemet, vilken innebär att ett parti, när det uppnår 4 procent av väljarna, plötsligt tilldelas 4 procent av 350 mandat, d. v. s. 14 mandat i riksdagen. Jag

vill betona, herr talman, att även om jag önskar att vi så småningom skall kunna träffa en partimässig överenskommelse om dessa förhållanden, så är detta ändå en teknisk sak och en teknisk sak som jag inte vill lägga alltför stor vikt vid.

Viktigare är naturligtvis hur kraftig spärren bör vara. Vi har stannat för att ett parti för att över huvud taget erhålla något mandat i riksdagen skall inneha 4 procent av rikets valmanskår, dock med det undantaget, att det i enskild valkrets skulle krävas 12 procent för att regeln skall sättas ur spel i just den valkretsen.

Hur stark spärren skall vara är ett problem som inte låter sig logiskt avgöras. Den föreslagna fyraprocentssiffran är naturligtvis inte på något sätt helig, utan det är en avvägningsfråga om man skall fastställa 4 procent eller, såsom en reservant önskar, välja 3 procent. Men vi har gjort ett bedömande av saken och kommit överens om att ta dessa 4 procent som en lämplig avvägning. — Man bör i sammanhanget komma ihåg att med vårt nuvarande tvåkammerssystem är spärregeln de facto kraftigare, särskilt med tanke på svårigheten för ett litet parti att erövra mandat i första kammaren.

Herr talman! Vi har alltså kommit fram till föreliggande underhandlingsresultat. Även om vi kanske inte de facto är så helt överens i detaljerna, har vi kompromissmässigt kommit överens. Jag vill uttrycka min stora tillfredsställelse över att något sådant varit möjligt.

Till slut vill jag säga att vi inte skall överdimensionera de motsättningar som funnits till att börja med mellan partierna och som fortfarande finns mellan enskilda riksdagsrepresentanter. Jag skall säga en sak som innebär ett mycket banalt konstaterande men som dock är väsentligt i sammanhanget: Vad vi här diskuterar och vad vi i vissa hänseenden har olika åsikter om gäller funktionssättet men icke principerna

Partiell författningsreform m. m.

för vårt parlamentariskt demokratiska styrelsesätt. Det är värt att konstatera att vi här i kamrarna — jag vågar säga praktiskt taget hela det svenska folket — är överens om det principiella i den parlamentariska demokrati vi här i landet tillämpar. Vi är överens om vad som ibland litet högtidligt har kallats den svenska livsformen.

Med det sagda vill jag, herr talman, yrka bifall till utskottets hemställan. Jag undantar två punkter, nämligen reservationen 3 angående nyvalsförordnande och reservationen 6 angående rösträttsåldern.

Herr ADAMSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Wahlund ställde en fråga till mig beträffande mitt uttalande om att jag hyste sympatier för majoritetsval i enmansvalkretsar. Han undrade hur jag då hade kunnat ansluta mig till utskottets hemställan.

Jag befinner mig i precis samma situation som herr Wahlund när det gäller nyvalsförordnande. Det föreligger bara den skillnaden att jag inte avgivit någon reservation. Detta innebär att jag i viss mån är en ropandes röst i öknen när det gäller denna inställning.

Det finns emellertid en sak som inte klarats ut när det gäller enmansvalkretsarna, nämligen att den som i det sammanhanget har stor makt är den som bestämmer valkretsens storlek och utformning. Här innebär det nya valsystemet en klar fördel även i jämförelse med det nuvarande. Politik är ändå, herr Wahlund, det möjligas konst, och därför har det inte varit så svårt för mig att ansluta mig till detta förslag, även om det utgör en motpol till den principiella tanke som jag omfattar. Det vill jag hålla med om, herr Wahlund.

Herr WAHLUND (cp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Adamssons bekymmer om valkretsindelningen behöver inte vara så allvarliga. Jag har faktiskt företagit en del undersökningar

om denna sak. I likhet med herr Adamsson trodde jag först att valkretsindelningen skulle vara mycket väsentlig då det gäller ett val med enmansvalkretsar. Men det visade sig att här man bara den principen att valkretsarna skall vara geografiskt sammanhängande, finns det inte några nämnvärda möjligheter till att via valkretsindelningen påverka valresultatet.

När herr Adamsson på denna punkt förklarar sig vara en ropandes röst i öknen konstaterar jag detta med tillfredsställelse.

Herr OHLIN (fp):

Herr talman! Jag hoppas att riksdagen i dag skall fatta ett historiskt beslut. För svensk liberalism har uppgiften att ge vårt land ett demokratiskt statsskick inte varit en uppgift bland många andra; den har ända sedan tiden före sekelskiftet framstått som en primär och grundläggande reformuppgift med särskilda förpliktelser just för liberalismen att vara den drivande kraften och undanröja de från det gamla privilegiesamhället hämtade tankegångarna och organisationsformerna.

I seklets början gällde det främst striden om rösträtten. Efter andra världskriget har uppgiften särskilt varit att skapa respekt för den aktuella folkviljan men också att hävda folkrepresentationens ställning i en tid av inflytelserika organisationer och en växande regeringsmakt. Därför har uppgiften de senaste 15 åren främst blivit att avveckla tvåkammerssystemet och att hindra att en upp till tolv år gammal folkopinion triumferar över den aktuella folkviljan.

Den motion som folkpartiets riksdagsgrupp väckte år 1953 — för mer än 15 år sedan — gällde främst denna grundläggande reform: att skapa en enkammarriksdag med omkring 300 ledamöter och samtidigt ett mer rättvist valsysteem med riksmandat eller

Partiell författningsreform m. m.

tilläggsmandat. Herr von Friesen påpekade i debatten att den begärda utredningen naturligtvis också skulle kunna ta upp frågan om spärrear, för att inte en rad alltför små partier skulle uppkomma.

Den mödosamma väg som författningsarbetet haft att vandra sedan denna motion väcktes och året därpå författningsutredningen tillsattes tänker jag inte här försöka skildra; den tillhör snarare en annan tid och plats. Låt mig endast framhålla att på vårt håll var utgångspunkten att en enkammar borde väljas på en och samma dag genom direkta val. Vi ville ha en ren enkammar, om jag så får uttrycka mig, inte en kombination av ledamöter valda vid olika tidpunkter och med indirekt lika väl som direkt valmetod. Trots vår demonstrerade och självklara vilja att ta hänsyn till andra politiska riktningars uppfattningar kan man våga påstå att folkpartiets riksdagsgrupp under denna period har intagit en principiellt fast och i en liberal syn grundad ståndpunkt.

Det var länge motigt i arbetet för enkammarreformen. Den utdragna utredningen tjänstgjorde som ett konservativt skydd. Men sedan den framlagt sitt förslag år 1963 började det lossna — på socialdemokratiskt håll dock mest efter valet tre år senare. En uppgörelse om huvudpunkterna i reformen träffades kort tid därefter. Den offentliga debatten har sedan samlat sig särskilt kring tre omstridda huvudfrågor, medan enkammarssystemet som sådant knappast längre på något håll ifrågasatts. Jag tänker på valsystemet, antalet ledamöter i kammarerna och det s. k. kommunala valsambandet. Först några ord om *valsystemet*.

Medan socialdemokraterna länge betonade vikten av spärrear mot riksdagens uppsplittring i småpartier vilka nedsätter demokratins handlingskraft, framhöll folkpartiet särskilt vikten av en rättvis mandatfördelning ovanför

spärrear. De tre oppositionspartierna framförde tanken på bevarande av nuvarande valsystem med glidande, d. v. s. stegvis avtagande, spärrear allteftersom mindre partier tillväxer. Socialdemokraterna föreslog så småningom i stället ett nytt system med tilläggsmandat och riksspärrear på 3 eller 4 procent med extra möjligheter för regionalt starka partier. Utgångspunkten, vilken övriga partiernas företrädare redan tidigare hade accepterat, blev att man i huvudsak inte skulle underlätta riksdagens uppsplittring i småpartier jämfört med nuvarande ordning. Denna gemensamma utgångspunkt fasthölls sedan.

När grundlagberedningens experter med herr Wahlunds betydelsefulla stöd fått fram siffrorna var en sak uppenbar: en spärrear på 3 procent skulle ge ett parti med 3 procent av väljarna 10 à 11 mandat i den framtida enkammarriksdagen. Ett sådant parti skulle i den nuvarande tvåkammarriksdagen med den röstfördelning smärre partier haft under 1960-talet eventuellt inte få något mandat alls och i varje fall högst 3 mandat, alltså en ringa del av de 10 à 11 mandat det skulle få i enkammarriksdagen om en treprocentsspärrear infördes. — Även en spärrear på 4 procent får under flertalet förutsättningar anses vara betydligt mer välvillig mot smärre partier över denna gräns än nuvarande system. — När man jämför med äldre tiders förhållanden bör man f. ö. inte förbise, att radio och TV numera ger nya meningsriktningar starkt ökade möjligheter att vinna anhängare och därigenom passera spärrear.

En sak har förvänat mig, herr talman, när dessa ting offentligt diskuterats. Åtskilliga yttranden tycks vila på obekantskap med det faktum att nuvarande system med en spärrear på 1,4 och relativt små valkretsar är hårt mot småpartierna. Vi skall komma ihåg att alla valkretsar utom fem har högst 9 mandat. I dessa 23 valkretsar får partier med nära 7 procent av rösterna

Partiell författningsreform m. m.

inet mandat alls vid en sannolik partistruktur. I många kretsar räcker det inte med 10 procent av rösterna för att få mandat. Det är detta system vi för närvarande har.

Ingen kan å andra sidan bestrida att systemet med riksspärrar har en väsentlig olägenhet; det stora språnget i mandattilldelning när spärrgränsen passeras. Men det föreslagna systemet har, som utskottet påpekar, betydande fördelar. Den främsta fördelen är, att valkretsarnas storlek och gränser inte spelar någon roll för mandatfördelningen mellan partierna i hela riket.

Herr talman! *Det kommunala valsambandet* är ett märkligt inslag i författningsreformens historia. Det finns inte omnämnt i direktiven till författningsutredningen. Ingen i denna i mer än nio år arbetande grupp kom att tänka på denna speciella företeelse. År 1962 lade en socialdemokratisk kommitté, i vilken bl. a. herr Erlander var medlem, fram ett förslag till kommunalt program, vari samspelet mellan riks- och kommunalpolitik framhövdes. Men ingen kom på idén att ens snudda vid det kommunala valsambandet. Ingen i denna grupp eller annorstädes hade blivit väckt till medvetande om att de kommunala församlingarnas medinflytande över riksdagens utseende var en huvudbeståndsdel i den svenska demokratin, något som vi senare fick höra. Insikten var inte så klar, sedan förslaget framlagts, att det under första halvåret var möjligt för oss andra att få någon ordentlig redogörelse för vad detta kommunala samband egentligen bestod av. Vem vill bestrida att en författningsdebatt från så grumliga utgångspunkter blev vanskligh?

Debatten skulle också ta upp kravet på överrepresentation åt det största partiet som ett medel att skapa starka regeringar — även när detta parti var i opposition. För vanligt enkelt förnuft tedde sig detta med överrepresentation för det största partiet som ett medel

att försvaga en borgerlig regering, inte att stärka den, eftersom det största partiet ju inte ingår i en sådan regering. Men i det politiska livet gäller inte alltid den vanliga logiken.

Lyckligtvis försvann överrepresentationskravet under år 1966. Redan tidigare hade den Nyströmska utredningen lagt fram förslag till tre olika slags kommunalt valsamband. Som herr Hedlund ganska snart därefter påpekade, var gemensam valdag inte önskvärd, men dock mindre betänklig än de två alternativen. Kompromissen kom också att utformas i överensstämmelse därmed. Regeringspartiet hade alltså under motstånd från den eniga oppositionen på denna punkt fått sin vilja fram. Grundlagberedningens och partiernas kompromiss innefattade ett kommunalt valsamband genom gemensam valdag.

Det tillhör de mera kuriösa inslagen i debatten att socialdemokraterna i pressen sökte avstå från äran att ha drivit fram denna — enligt deras åsikt — kärnfråga i vår demokrati och i stället ville ge oppositionen denna ära — en ovanlig generositet.

Jag är mycket skeptisk till tanken att den svenska demokratin skulle främjas genom att röstning på kandidater till kommunala församlingar och till riksdagen sker på en och samma dag. Kommer inte de kommunala frågorna att trängas undan från valdebatten än mer än de hittills har gjort i radions och televisionens epok? Kan väljarna vänja sig vid att vid behov rösta på olika partier en och samma dag för att utkräva ett speciellt kommunalpolitiskt ansvar eller ett därifrån avvikande rikspolitiskt ansvar? Om väljarna i det helt dominerande antalet fall skulle rösta på samma parti vid alla tre valen, kan något speciellt ansvar inte utkrävas. Detta kan i så fall knappast befrämja den kommunala demokratin.

De närmaste valen får ge erfaren-

Partiell författningsreform m. m.

heter. Själv tror jag att en stark opinion kommer att växa fram för ett annat system den dag någon gång i framtiden då de radikala reformerna för effektivisering av den kommunala demokratin och länsdemokratin blir aktuella. Den träffade uppgörelsen kommer vi på folkpartihåll självfallet att respektera vid dagens votering.

Om *ledamotsantalet* kan jag fatta mig kort. Folkpartiets representanter har under förberedelsearbetet föreslagit 290 à 300 ledamöter. Uppgörelsen partierna emellan förutsatte emellertid att folkpartiet godtog 350 mandat, en siffra som centerpartiet och regeringspartiet tyckte fästa stor vikt vid. Vi kommer därför, med något enstaka undantag, att rösta för denna högre siffra. Att de som ville ha oss med om detta inte insisterade på att alla fyra partierna skulle ansluta sig, har väckt någon förvåning inom folkpartiet ute i landet. Vi hade och har emellertid att utgå från det läge som skapats.

Mittenpartiernas krav på en sänkning av rösträttsåldern med två i stället för ett år tarvar ingen närmare motivering. Det talas i våra dagar mycket om bristande kontakt mellan samhället och partierna å ena sidan och ungdomen å den andra. De unga har en känsla av vanmakt, sägs det, som väl till en del ligger bakom de excesser som förekommit i några — lyckligtvis långt ifrån alla — demonstrationer under det senaste året. Om vi visar ungdomarna förtroendet att få rösträtt vid den ålder då t. ex. pojkar är gamla nog att göra värnplikt, är jag övertygad om att de kommer att visa sig vuxna detta förtroende. Känslan av frustration kommer att försvagas och ungdomen bättre infogas i det demokratiska samhällsarbetet.

Dagens reformer innebär en hel del nyheter av betydelse som inte har mött mycken opposition, t. ex. förslaget om det nya institutet *missstroendevoetum* från ett riksdagsflertal. Låt oss inte

förbise att konstruktiva förbättringar har gjorts både på denna och flera andra föga omstridda punkter. Många problem återstår emellertid att lösa. Möjligheterna av starkare inslag av personval utan stora olägenheter av annat slag bör enligt min mening prövas; folkomröstningens plats i demokratin blir nog inte permanent så styvmoderligt behandlad som under de senaste årens debatt. Länsdemokratins problem kommer kanske att bli det största av dem 1970-talet får att lösa. Utlands-svenskarnas snålt tillmätta rösträtt måste vidgas, grundlagarnas och andra lagars uttryckssätt behöver anpassas till parlamentarismens realitet. Nog återstår i dessa och andra avseenden stora uppgifter på författningsområdet.

Dagens beslut innebär, när det enligt överenskommelse bekräftas nästa år, att Sverige nu sist i raden av de nordiska länderna ger sina medborgare full myndighet att på en gång utse alla sina valda ombud till riksdagen. Därmed får folket möjlighet att direkt avgöra vilken styrelse landet skall ha. Sedan den förlorat folkflertalets förtroende skall ingen regering kunna hålla sig kvar vid makten, stödd på en äldre och svunnen folkopinion. Det betyder en ökad respekt för folkviljan, ett stort framsteg för svensk demokrati.

Det har gått nära 50 år sedan de demokratiska krafterna senast flyttade fram sina positioner. Många har i likhet med oss ansett att enkammarreformen har uppskjutits alltför länge. Många inom alla partier anser att dagens reform innehåller svagheter och ofullständigheter. Likväl tror jag att de flesta är beredda att med oss säga: En stor sak är vunnen. Folkets politiska uppfattning får hädanefter ett mera direkt och naturligt inflytande på rikets styrelse.

Låt mig tillägga: Vi kan också vara tillfreds med att en utbredd demokratisk samling i den svenska riksdagen har uppnåtts om denna reform. Jag

Partiell författningsreform m. m.

vill betyga vår stora och uppriktiga glädje över detta.

Ingen skall, hoppas jag, finna det obefogat om jag tillika framhäver att vi inom den liberala folkrörelsen betraktar dagens beslut som en milstolpe inte bara i demokratins utan också i liberalismens svenska historia. Liberalismen har varit en drivande kraft bakom alla de mest betydelsefulla författningsbesluten sedan tre kvarts sekel. Det var hos oss som under åren efter andra världskriget alltmer intensiva stämmor höjdes för det författningspolitiska reformarbetets återupptagande i syfte att stärka vårt demokratiska statskick. Det stora målet skulle vara en enkammarriksdag, vald på en och samma dag genom direkta val. Dessa röster fick snabbt en bred anslutning inom den liberala folkrörelsen.

Jag vågar nog säga att det inte är någon obefogad självmedvetenhet om vi upplever det beslut, som riksdagen i dag går att fatta, som en framgång för svensk liberalism. Men först och främst är det en framgång för folkrepresentationens gemensamma strävanden att göra vår demokrati fullödigare, strävanden som ständigt måste fortsätta men som nu har nått ett viktigt etappmål på vägen mot det goda samhället.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets förslag med de kompletteringar som senare kommer att göras.

I detta anförande instämde herrar *Rimmerfors* och *Larsson* i Stockholm, fru *Nettelbrandt* samt herrar *Keijer*, *Wedén*, *Ullsten*, *Rimås*, *Sterne*, *Hamrin* i Kalmar, *Nilsson* i Lönsboda, *Gustafson* i Göteborg, *Antby*, *Hyllander*, *Gustafsson* i Borås, *From*, *Andersson* i Örebro, *Berglund*, *Anderson* i Sundsvall, *Jonsson*, *Jönsson* i Ingemarsgården, *Gustafsson* i Skellefteå, *Larsson* i Umeå, *Öhvall* och *Berndtsson* (samtliga fp).

Herr **MAGNUSSON** i Tumhult (h):

Herr talman! Liksom de föregående talarna vill jag som representant för
2 — *Andra kammarens protokoll 1968. Nr 25*

högerpartiet i konstitutionsutskottet uttrycka tillfredsställelse över att de långvariga ansträngningarna att nå en lösning på författningsfrågans politiska kärnpunkter äntligen kröns med framgång.

Debatten har varit omfattande och motsättningarna svåra att överbrygga. Inom högern har vi länge rest krav på en enkammarreform med en riksdag, vald i sin helhet av svenska folket direkt vid ett och samma tillfälle. Att en sådan reform nu kan beslutas, är otvivelaktigt en stor vinning och det mest positiva i det förslag som grundlagberedningen utarbetat och regeringen och konstitutionsutskottet tillstyrkt. Det innebär en fördjupning och en förstärkning av vårt svenska folkstyre, att folket nu på ett annat sätt än tidigare blir herre över landets politik genom möjligheten att vart tredje år genom en samlad valhandling avgöra hela riksdagens sammansättning och därmed den politik som skall föras. Det nuvarande tvåkamarsystemet med en likaberättigad första kammare, som utses genom indirekta val och med en betydande eftersläpning i förhållande till den aktuella folkopinionen, går tillbaka på ett föråldrat synsätt från en tid då åt ordet folkstyre gavs en annan innebörd än nu. Det borde ha omprövats för länge sedan och det är tillfredsställande att det nu kan avvecklas.

Det kan emellertid inte förnekas att tillfredsställelsen över enkammarreformen blandas med tvivel och något missnöje beträffande förslaget närmare utformning. Från högerpartiets sida har vi hela tiden varit främmande för tanken att ett valtekniskt samband mellan riksdagsvalen och de kommunala valen måste konstrueras. Enligt den mening vi framförde i början av överläggningarna i författningsfrågan hade det varit bättre med fristående kommunalval och fyraåriga mandatperioder med val vartannat år som nu. Vi har emellertid accepterat en ordning med gemensam

Partiell författningsreform m. m.

valdag och treårsperioder som ett led i den stora författningskompromissen. Onekligen har en sådan lösning en hel del som talar för sig, främst att det inte kommer att råda någon tvekan om betydelsen av utslaget vid ett allmänt val. Den nuvarande situationen i England, där den socialdemokratiska regeringens politik förefaller ha klart underkänts av en stor väljarmajoritet, medan regeringen ändå kan sitta kvar i ytterligare tre år, kommer inte att kunna inträffa hos oss.

Att de rikspolitiska inslagen i kommunalvalen är dominerande kan man inte heller komma ifrån. Vad som talar mot en gemensam valdag är främst att utrymmet för ett kommunalpolitiskt inslag i valen då måste bli ännu mindre än nu. Denna nackdel har också understrukits både av länsdemokratiutredningen och i justitieministerns direktiv till grundlagberedningen. Den som läser dessa direktiv och vad justitieministern uttalar i propositionen om den partiella författningsreformen, får ett bestämt intryck av att departementschefen nu i den träffade kompromissens skugga anlägger en mera positiv syn på förslaget om gemensam valdag. Detta anser jag knappast vara berättigat. Riskerna och farhågorna kvarstår, även om lösningen, som sagt, också har sina bestämda fördelar. Därför noterar jag med stor tillfredsställelse den enighet som rått inom konstitutionsutskottet om att den kommunala demokratin bör bli föremål för en samlad översyn i syfte att utbygga och stärka den kommunala självstyrelsen, som är en omistlig del av vårt svenska folkstyre. Resultatet av den reform vi i dag diskuterar får inte bli, att den fördjupning av folkstyret, som man vinner på det rikspolitiska planet, motvägs av en försvagning på det kommunala planet. Det finns all anledning önska, att det initiativ som konstitutionsutskottet har tagit kommer att fullföljas med skyndsamhet och bestämd reformvilja.

Om jag sålunda med vissa frågetecken och önskemål i kanten kan acceptera förslaget om gemensam valdag och treåriga mandatperioder, är det däremot inte möjligt att helt godta enkammarriksdagens närmare utformning enligt förslaget. Inom högerpartiet har vi hela tiden hävdat att riksdagen inte bör få mer än 300 ledamöter. Den ståndpunkten intog våra representanter redan vid författningsöverläggningarna i Åre, och den har vidhållits i grundlagberedningen och konstitutionsutskottet. Den paketlösning som framlagts är på den punkten försedd med en reservation från vårt håll. Jag skall inte här upprepa den argumentering som förts, utan hänvisar till den objektiva sammanfattning som gjorts i utskottets betänkande och i reservationen 4. Den avgörande synpunkten är, att riksdagen måste få goda arbetsvillkor. Vi kan inte komma ifrån att ett så stort antal ledamöter som 350 måste medföra stora arbetsvårigheter, och de debattrestriktioner, som herr Wahlund här talade om, kan jag inte finna vara någon god lösning.

Det är emellertid tillfredsställande att utskottet har varit enigt om att en omprövning av antalet ledamöter måste göras, om ersättare införes för riksdagsledamöter på sätt författningsutredningen föreslog. Vi kan dock inte nöja oss med denna ganska ovissa utsikt att för framtiden få ett mera praktiskt ledamotsantal, och därför yrkar jag bifall till reservationen 4.

Sedan finns det också en annan punkt, där jag inte har kunnat ansluta mig till det framlagda förslaget rörande den nya riksdagens arbetssätt. Det gäller en detalj, men en inte alldeles oviktig sådan, nämligen vårsessionens längd. För närvarande gäller, som alla vet, att sessionen måste vara slut den 31 maj. Förslaget innebär att riksdagen skulle få möjlighet att fortsätta sitt arbete till den 15 juni. Jag anser att det är något riskabelt att öppna en sådan möjlighet. Det kan mycket lätt leda till

Partiell författningsreform m. m.

att sessionen i realiteten alltid kommer att fortsätta in i juni. Detta har också grundlagberedningen motsatt sig liksom även utskottets majoritet. Frågan är emellertid hur det kommer att gå i praktiken. Jag anser för min del, att det är bäst att inte nu öppna denna möjlighet utan behålla den press det innebär att sessionen skall vara slut den 31 maj. Jag yrkar därför, herr talman, bifall också till reservationen 5.

En viktig del i förslaget är att det provisoriska valsysteem, som tillämpats för andrakammarvalen sedan 1952, skall avlösas av ett nytt systeem som innebär riksproportionalitet med en spärr mot småpartier. Det är otvivelaktigt en stor fördel inte minst från principiella synpunkter att valordningen inte längre kommer att vara ett provisorium. Att en bättre proportionalitet åstadkoms är ett gammalt krav från högerpartiet. Förslaget i denna del kan alltså hälsas med tillfredsställelse.

Vad som däremot föranleder tvekan är den föreslagna spärrregeln. Jag kan inte undgå att hysa vissa betänkligheter mot en så hög spärr som 4 procent av rösterna i riket med den mycket kraftiga tröskeeffekt som därvid uppkommer. Jag har i det längsta tvekat om huruvida inte en spärr vid 3 procent vore tillräcklig. Jag har emellertid stannat för att godta förslaget på denna punkt och har inte reserverat mig i utskottet. Jag har därvid särskilt beaktat vad utskottet utrett om innebörden av det nuvarande valsysteem i förhållande till småpartier. Jag har tagit intryck av de klarlägganden som gjorts i detta avseende och som visar, att man inte med fog kan hävda att den nya ordningen innebär en skärpning eller en diskriminering av mindre partier.

Till förslagen i övrigt har jag inga särskilda kommentarer utöver vad utskottet anfört. Jag är angelägen att understryka att en noggrann sakgranskning har verkställts inom utskottet, såsom framgår av de ändringsförslag vilka

framförs på olika punkter och av de initiativ som utskottet har tagit.

Jag vill, herr talman, avsluta mitt anförande med att uttrycka den förhoppningen att det vidare arbetet på en helt ny författning för vår svenska demokrati skall kunna fullföljas med skyndsamhet och med framgång.

I detta anförande instämde herrar *Nordgren, Werner, Söderström* och *Oskarson* (samtliga h).

Herr WAHLUND (cp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Magnusson i Tumhult kritiserade mig för att jag ville avhjälpa besvärligheterna i kammardebatterna genom debattrestriktioner. Jag vill dock påpeka att jag också redovisade många andra möjligheter. Det kan hända att vi i grundlagberedningen vid våra fortsatta förhandlingar rent av skulle kunna komma fram till ett resultat, som t. o. m. kunde tillfredsställa herr Magnusson i Tumhult.

Herr Magnusson i Tumhult sade vidare att det gäller att göra riksdagen arbetsduglig, vilket skulle vara en motivering för förslaget om ett antal av 300 ledamöter i stället för 350. Jag är inte fullt så säker på detta. Jag tror faktiskt att arbetsdugligheten blir större med de 350 ledamöterna sedan vi väl fått hyfs på kammardebatterna. Ty hur gör vi normalt här i riksdagen när arbetsbelastningen blir stor? Jo, vi delar upp arbetet mellan oss — vissa sysslar med de och de sakerna, andra sysslar med andra ting. För att man skall kunna göra på detta sätt får antalet kammarledamöter inte vara för lågt.

Vi skall inte heller glömma att vad vi har att göra hänför sig inte bara till det vi utträttar här i huset. Nej, en bra riksdagsman skall hålla kontakt med den bygd han kommer från — inte bara med landstingsverksamheten och den primärkommunala verksamheten utan också med enskilda människor. Jag menar att en bra riksdagsman skall

Partiell författningsreform m. m.

fungera som något av en kurator, så att valmännen kan komma till honom med sina bekymmer och sina önskemål. — Också detta, herr talman, är en viktig motivering för den inställning som vi inom centerpartiet företräder i fråga om andrakammarledamöternas antal.

Herr MAGNUSSON i Tumhult (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag kan icke finna annat än att en storkammare med 350 ledamöter måste bli betydligt mera tungrodd, mycket mera otymplig, än en kammare med 300 ledamöter. Vi kan ju nu konstatera, hurusom andra kammaren har större arbetsbelastning än första kammaren med dess lägre antal ledamöter.

Vidare tror jag, att herr Wahlund såsom en bra riksdagsman skulle kunna utföra ett gott arbete även i en mindre kammare.

Hans excellens herr statsministern **ERLANDER:**

Herr talman! Sedan nu representanter för de demokratiska partiernas ledamöter av konstitutionsutskottet haft ordet är det kanske rimligt och naturligt att en representant för regeringsbanken tar till orda. Jag skall inte göra mer än en kommentar till de förgående ärade talarnas anföranden.

Det kunde utan vidare konstateras att herr Ohlin kände stor glädje — ja, stolthet — över att ha fått medverka till det beslut som vi kommer att fatta under dagens lopp. Eftersom jag har följt arbetet på detta område från begynnelsen vill jag gärna vitsorda att herr Ohlin har berättigad anledning att känna denna glädje och stolthet. Den energi och den skicklighet, med vilken herr Ohlin företrätt vad han uppfattat såsom moderna och rättvisande lösningar på författningsproblemet, är faktiskt värd något så ovanligt som att jag lyckönskar honom.

Genom de stora och genomgripande

författningsreformerna 1866 och 1918 lades grunden till vårt demokratiska statsskick. Både representationsreformen 1866, då ständsriksdagen ersattes av tvåkammarriksdagen, och rösträttsreformen 1918, då allmän och lika rösträtt för män och kvinnor infördes, föregicks av långa och segdragna politiska diskussioner. Båda gångerna gällde det helt nya principer för statsskicket.

Den reform som riksdagen nu står i begrepp att fatta beslut om är visserligen på många sätt omfattande, men den innebär inte att några nya idéer stadfästes. Det är inte, som vid tidigare grundlagsreformer, nya medborgarskor som får en länge åtrådd möjlighet att, genom deltagande i det politiska livet, vara med om att bygga samhället. Men det gäller den viktiga frågan att anpassa den gällande författningen till ett modernt tänkesätt, att få en författning som bättre än den nuvarande överensstämmer med förhållandena i dagens samhälle.

I huvudsak har vår författning fungerat utomordentligt tillfredsställande, och det råder inga delade meningar om den parlamentariska demokratins principer. Men demokratins former måste ständigt omprövas och anpassas till ändrade förhållanden och moderna tänkesätt. Det finns ingen en gång för alla given idealform. Grundprinciperna för det demokratiska systemet måste dock ligga fast. Förändringar och omdaningar i samhället skall genomföras med fredliga och demokratiska metoder.

Det hävdas ibland, numera dock mycket sällan i vårt land, av demokratiens belackare att det demokratiska styrelseskicket är ineffektivt och oförmöget att lösa väsentliga frågor. Det kan inte förnekas att demokratin under vissa omständigheter kan bli lamslagen och handlingsoförmögen. Weimarrepublikens förfall är ett exempel på detta. Men orsaken ligger då inte i det demokratiska systemet som sådant utan i demokratiens form.

Partiell författningsreform m. m.

Det är ingen överdrift att påstå att vårt samhälle, sedan demokratin genombröts, genomgått en så snabb utveckling att man kan tala om en revolution — men en revolution som åstadkommit utan revolutionära metoder. Den har genomförts inom ramen för den parlamentariska demokratin.

Framstegstakten och reformtakten har inte blivit långsammare genom den demokratiska proceduren. Det är tvärtom sannolikt att reformviljan snabbare omsätts i praktisk handling i ett samhällssystem där de ansvariga politiska instanserna måste kunna redovisa konkreta resultat för väljarna. Genom den demokratiska beslutsproceduren skapas garantier för att reformerna och de politiska besluten bärs upp av en bred folkopinion. Om ett reformarbete ständigt kan inriktas på nya uppgifter ger det i sin tur garantier för att besluten ligger fast.

Beslut som inte är fast förankrade i folkopinionen riskerar ständigt att rivas upp. Motsättningarna skärps, reformtakten stagnerar. Det demokratiska samhället är utvecklingsbart på så sätt att det kan förändras med fredliga metoder, där medborgarnas i de allmänna valen uttryckta mening är avgörande.

Trots att enigheten sedan länge är i det närmaste total när det gäller demokratis grundläggande principer har författningsfrågan varit föremål för diskussion och utredningar sedan 1950-talets början. Meningsmotsättningarna mellan partierna har på vissa centrala punkter tyckts — jag betonar tyckts — vara mycket stora, och de har spelat en framträdande roll i de senaste årens valrörelser.

Det principiellt kanske mest intressanta inslaget i författningsdiskussionen har varit kommunalpolitikens roll.

Diskussionen har ibland tagit former, som skymt undan den enighet som rått mellan partierna om vikten av att behålla och stärka den kommunala självstyrelsen. Vi har alla vitsordat den av-

görande roll de kommunala organen och kommunalpolitikerna haft för svensk samhällsutveckling. Vi betygar alla hur lyckligt lottade vi varit, som genom en decentraliserad handläggning av viktiga samhällsbeslut engagerat hundratusentals människor i praktiskt politiskt arbete. Detta är kanske den viktigaste orsaken till den öppna karaktären hos vår demokrati. Medborgarna har varit medvetna om att de via kommunalpolitiken har haft en möjlighet att påverka utvecklingen i vårt samhälle. Detta är vi eniga om.

Vi skall emellertid observera att det, trots de politiska partiernas enighet, finns risker för den kommunala självstyrelsen. Vi kan finna ett uttryck för dessa risker i det faktum att de kommunala frågorna under det senaste decenniet kommit alltmer i skymundan i valrörelsen. TV:s genombrott har naturligtvis inverkat, men mera genom att påskynda utvecklingen än genom att vara dess egentliga drivkraft. Jag tror att förklaringen kan sökas i dagens komplicerade samhälle. Det är icke längre möjligt att skilja ut rent kommunala eller rent rikspolitiska frågor. Bostads-, utbildnings-, mark- och miljöpolitiken är talande exempel på det.

Mot denna bakgrund av den utveckling som har pågått under de senaste decennierna kan man tänka sig två utvecklingslinjer. Man kan försöka kämpa mot utvecklingen och till varje pris söka förhindra en rikspolitisk anknytning till kommunalpolitiken. Men de stora kommunala frågornas rikspolitiska karaktär kan man inte undvika. Det skulle göra att en renodlat kommunal valrörelse blir ointressant och sannolikt kommer att leda till ett lika pinsamt lågt valdeltagande som det som upplevs exempelvis i England. Det är den ena vägen.

Den andra vägen är att acceptera att rikspolitiken har ett nära samband med den kommunala aspekten. Också

Partiell författningsreform m. m.

på den punkten har det under diskussionens lopp kristalliserats ut en betydande enighet. En överväldigande majoritet av dem som deltagit i författningsdebatten har numera anslutit sig till synpunkten om det nära sambandet mellan riks- och kommunalpolitiken. Men många gör det — det har vi hört från talarstolen i dag — med beklagande och under dystra profetior om den kommunala demokratis undergång. Detta är väl en punkt där omdömena går isär. Det är min bestämda uppfattning att den kommunala demokratis chans att leva vidare lika litet ligger i att man kämpar mot en naturlig integrering med rikspolitiken som i att hänga sig kvar vid små och orationella kommunala enheter.

Den kommunala demokratis förutsättningar i framtiden hör i stället samman med vår förmåga att bejaka utvecklingen och utnyttja dess möjligheter. Jag är övertygad om att de kommunala aspekterna har mycket att vinna och intet att förlora på att integreras med rikspolitiken.

Men självfallet ställs därmed ökade anspråk på de politiska partierna. Det går inte i ett modernt system att presentera *en* bostadspolitisk linje i kommunen och *en annan* på riksplanet. Partierna tvingas att skaffa sig en helhetssyn på de politiska problemen, men detta måste vara en fördel. Det är en fördel för väljaren — tveklöst! — och på sikt är det en fördel även för partierna. Partiernas kommunalpolitiska och rikspolitiska förtroendemän finner i ett sådant system naturliga skäl att verka tillsammans och inte som skilda grupper.

Den kommunala demokratis intressen kan tillvaratas genom en utbyggd och förstärkt partidemokrati. Kommunalpolitikern kan inte underkastas eller styras av rikspolitikern; han skall tvärtom vara med och påverka rikspolitiken såsom ett led i avgörandet av den egna kommunens problem. Kom-

munalpolitikern måste sålunda — vilket han i viss utsträckning för övrigt redan gör, men i framtiden i än större utsträckning kommer att göra — arbeta över ett vidare politiskt fält. Han måste gripa tag i frågorna på ett tidigare stadium och mera målmedvetet verka inom sitt parti, eftersom dessa samordnande funktioner växer i betydelse.

Jag har velat redogöra för denna syn, som varit bestämmande för det socialdemokratiska partiets inställning när det gällt att i författningen ge uttryck för det som kallas det kommunala sambandet. Jag beklagar att vi inte lyckades forma vår avsikt så att det framstod klart att vi vill bevara och stärka den kommunala demokratin. — Jag medger, herr Ohlin, att det kanske aldrig kom att framstå så klart; det kanske rent av kunde hända att våra försök att skydda den kommunala demokratin väckte fruktan för att den skulle innebära ett hot mot de värden som vi ville skydda. Men om vi misslyckades på den punkten var ändå den insikten gemensam för oss alla, att det gällde att skapa så goda förutsättningar som möjligt för en väl arbetande kommunal demokrati. Och jag vågar hoppas att det är *denna* gemensamma insikt som möjliggjort den kompromiss som träffats i grundlagberedningen om den gemensamma valdagen.

Jag medger obetingat att vi inte var särskilt entusiastiska för den gemensamma valdagen från början. Jag kan konstatera att vi aldrig undersökte möjligheterna att införa en gemensam valdag, och det berodde därpå, att vi mötte ett starkt motstånd mot ett valpolitiskt samband över huvud taget mellan riks- och kommunalpolitiken — och den gemensamma valdagen är ju det starkaste möjliga uttrycket för det kommunala sambandet! Vi trodde därför, att om vi började arbeta för den gemensamma valdagen, så skulle det in-

Partiell författningsreform m. m.

nebära att vi skulle komma att avlägsna oss från den kompromiss som vi allvarligt eftersträfvade. Vi ansåg att förslaget om den gemensamma valdagen skulle vara alldeles omöjligt att svälja för dem som över huvud taget var motståndare till eller som sade sig vara motståndare till det valpolitiska sambandet mellan riks- och kommunalpolitiken.

När det från borgerligt håll i grundlagberedningen framfördes ett förslag om gemensam valdag uppfattade vi därför detta som en långt gående generositet från den borgerliga sidan, en generositet som avsåg att skapa en möjlighet att få till stånd samlande lösningar.

Jag avslöjar ingen hemlighet då jag säger att detta initiativ inom grundlagberedningen skapade en beslutsamhet hos det socialdemokratiska partiets ledning att vi genom tillmötesgående på andra punkter i vår tur skulle visa samma öppenhet och samma generositet, så att det skulle vara möjligt att komma fram till de samlande lösningar som tedde sig nödvändiga, om bakom författningsbeslutet skulle stå en på väsentliga punkter enhällig riksdag.

Grundlagberedningen har arbetat utomordentligt skickligt och snabbt. Det är ett svårt material som den haft att arbeta med. Vi kan uttrycka vår glädje och tacksamhet över den snabbhet med vilken den har arbetat. Men jag föreställer mig att utan partiernas beslutsamhet att gå varandra till mötes på de avgörande punkterna skulle icke ens den skickligaste grundlagberedning ha haft möjlighet att nå fram till detta resultat.

Vi har sedan sagt oss att den gemensamma valdagen i och för sig inte är en så dålig lösning. Vi känner inget behov av att framställa dagens reform som något som vi till nöds kan acceptera men som vi helst skulle vilja slippa. Den gemensamma valdagen har en alldeles speciell fördel. Det glädde mig

mycket att herr Magnusson i Tumbult, trots att han i övrigt var kritisk mot förslaget, drog fram en mycket väsentlig sak: genom den gemensamma valdagen uppstår inga oklarheter om den politiska innebörden av ett val. De fristående kommunalvalen skapade i det avseendet en återkommande osäkerhet om regeringens ställning. De engelska kommunalvalen för några dagar sedan gav ett slående exempel på alla de fristående kommunalvalens olägenheter: ett — som jag nyss sade — bedrövt, pinsamt ringa valdeltagande men med stora politiska verkningar i den meningen att de, trots det ringa valdeltagandet, påverkar opinionsbildningen.

Den aktuella politiska partiella grundlagsreformen omfattar alla frågor, inte bara kommunernas ställning som stått i centrum för den författningspolitiska debatten, kammarsystemet, valsättet och parlamentarismen. Eftersom grundlagberedningen fortsätter sitt arbete på en total översyn av grundlagarna är detta en partiell författningsrevision, men jag tror att det är angeläget att vi påpekar att det inte är något provisorium, som det ibland kan te sig när man lyssnar på debatten. Ändringarna är avsedda att fungera — om ingenting särskilt händer — under lång tid framåt. Jag utgår ifrån att man uppfattar detta som en del av en stor och genomgripande kommande reform.

De övriga tingen har belysts på ett utmärkt sätt av företrädarna för de politiska partierna. Jag borde därför kunna vara ganska kortfattad, men det är kanske ändå lämpligt att jag säger någonting om regeringens synpunkter.

Det är klart att olägenheterna med det nuvarande tvåkammerssystemet är uppenbara. För flera år sedan gjorde jag ett försök att få bort det som jag tycker är den värsta olägenheten, nämligen den långvariga eftersläpningen i första kammaren.

Partiell författningsreform m. m.

Denna långa mandatperiod är en orimlighet som vi inte kan motivera när vi skall göra om författningen.

Med de nuvarande bestämmelserna finns det också risk för att vi får olika majoriteter i första och andra kammaren, och det kan försvåra den demokratiska beslutsprocessen. Det är onekligen mer i överensstämmelse med dagens idévärld att ha ett enkammarssystem.

Jag är också här glad över att kunna instämma med en av de föregående talarna, nämligen herr Wahlund. Han påpekade att vi i vår nuvarande författning har ett enkammarssystem inbyggt, trots uppdelningen på två kamrar, genom den gemensamma omröstningen. Jag tillät mig för några år sedan föreslå att man skulle införa gemensam omröstning i alla frågor. Hade vi fått bort eftersläpningen och infört gemensam omröstning i alla frågor där kamrarna har skiljaktiga meningar skulle karaktären av ett i tvåkammar-systemets kläder sig döljande enkammarssystem ha framträtt ännu klarare än nu. Men jag noterar att herr Wahlund klart har vitsordat att vi på sätt och vis har ett embryo till enkammar-system i vårt nuvarande system. Likväl anser jag att det är viktigt att detta embryo får växa sig starkt och bli ett verkligt enkammarssystem, både formellt och reellt. — I varje fall är det en lättnad för regeringens ledamöter att slippa vara på olika ställen på en gång, vilket ibland — även med den rörlighet som utmärker oss — kan vara rätt komplicerat.

I fråga om enkammarssystemet delar sig meningarna nu beträffande en enda sak, nämligen hur många ledamöter det skall vara. Högerpartiet driver fortfarande den linjen att det bör vara 300 ledamöter. Det finns starka skäl som talar härför; i flertalet parlament har man nog ungefär så stort antal, det medger jag. I små länder kan kanske 350 ledamöter te sig som ett väldigt stort antal. Men även härvidlag vill jag

instämma med herr Wahlund: Det är bra att det finns möjligheter för valmännen att få in ett betydande antal riksdagsmän. Riksdagsmannen blir inte bara ett ombud för valmännen när riksdagsmannen — eller riksdagskvinnan — sitter här i kammaren; han eller hon blir ofta en centralpunkt för det samhällseliga arbetet i sina bygder. Sverige är inte så fattigt att vi inte har råd att ha 350 ombud för den publika opinionen i vårt land.

Jag är dessutom inte säker på att det inte kommer att visa sig möjligt att genom en uppdelning av arbetet etc. få en kammare på 350 ledamöter att arbeta kanske effektivare än en kammare på 300 ledamöter. Jag tror att det är riktigt att vi läser fast oss vid 350 ledamöter.

Valsystemet är naturligtvis en fråga som i fortsättningen kommer att bli föremål för livlig diskussion. Det är fullkomligt riktigt när herr Ohlin säger att en av våra förhoppningar var att man skulle kunna skapa ett valsystem, som skulle göra det lättare att bilda stora majoriteter i riksdagen än vad som kan bli fallet vid den splittring på olika mindre partier som proportionalismen innebär. Men för det första tror jag inte att tiden är mogen för ett majoritetssystem och för det andra skall man inte bestrida att proportionalismen har vissa mycket bestämda fördelar.

Den ger möjlighet till representation för olika yrkeskategorier och olika grupper, och den ger även möjlighet till en lokal representation, som det tätbefolkade England icke har samma behov av. Jag tror att frågan om den starka regeringsmakten och behovet av majoritetsval för att stärka möjligheten för riksdagsmajoriteter att bildas kommer tillbaka och blir föremål för diskussion. Men i dagens läge tror jag det vore dumt att fördjupa sig i teoretiska diskussioner på denna punkt. Och om man skall ha ett proportionellt val-

system, tror jag att den konstruktion som grundlagberedningen föreslagit är riktig — en relativt hög spärr, som förhindrar tillkomsten av alltför många småpartier men som till skillnad från det nuvarande systemet icke verkar sedan man kommit över spärren.

Sedan kan man diskutera hurvida spärren skall ligga vid 3 eller 4 procent. Jag har inte haft några svårigheter att acceptera 3 procent, och med den motivering jag nyss nämnt accepterar jag även gärna 4 procent. Men jag är angelägen om att återigen understryka vad en tidigare talare i dag har sagt: Det är så underligt att man i hela denna diskussion om spärregeln glömmar bort, hur effektiv den nuvarande spärren är för att förhindra att småpartier får representation. Det finns i KU:s utlåtande några siffror beträffande den saken — jag tror att det hade varit bra om det hade funnits ännu fler tabeller i det avseendet. Utan att göra mig skyldig till en alltför grov förenkling tror jag att jag kan konstatera, att i en valkrets med 30 mandat — och så stora valkretsar kommer vi att få med 350 ledamöter i kammaren — ligger spärren enligt det nuvarande systemet vid 2 procent.

All right, i de stora städerna höjer vi alltså spärren från 2 till 4 procent. Men i många valkretsar är spärren — precis som herr Ohlin sade — för närvarande högre än den som nu föreslås. I en valkrets med 8 mandat är spärren för närvarande 8 procent, och det är en ganska kraftig spärr. Jag är angelägen om att understryka vad som i det avseendet har sagts av herrarna Ohlin och Wahlund.

Dessutom föreslås den särskilda spärregeln med 12 procent. Men den uppehåller jag mig inte vid, eftersom den tillkommit för att möjliggöra för ett i en valkrets stort parti — kanske dominerande parti — att få mandat, även om partiet rikspolitiskt är litet.

Det sista mer väsentliga element i

Partiell författningsreform m. m.

denna partiella grundlagsreform som jag vill beröra gäller parlamentarismens inskrivande. Den frågan tycker jag också att grundlagberedningen löst på ett tillfredsställande sätt. Det är bra att det införs möjligheter till misstroendevota, och det är riktigt att man får regler för hur statsråd skall entledigas och att det en gång för alla blir fastslaget att kammaren skall upplösas, om regeringschefen bedömer det politiska läget så att detta är nödvändigt. Men jag kan inte följa herr Wahlund när han menar att detta ger en alltför stor möjlighet till påtryckning från regeringen mot riksdagen, eftersom det är få riksdagsmän som vill bli »upplösta» — även i formell mening. Men det måste väl ändå vara så, att ingen regeringschef tillgripes ett sådant här upplösningsförfarande för sitt eget höga nöjes skull. Gör han det, blir han säkert inte så gammal som regeringschef, oavsett vilket parti han tillhör.

Nej, han gör det för att få klarhet i ett oklart parlamentariskt läge. Det är så upplösningsrätten har använts i det förflutna, om den inte varit en direkt följd av en författningsrevision naturligtvis. Under sådana omständigheter kan jag inte förstå att det inte skulle vara rimligt att den som har ledningen av regeringen får ta på sitt ansvar att bedöma när det politiska läget kräver en upplösning av riksdagen, såsom skedde 1958 och såsom skedde 1914 — jag räknar inte 1919 års upplösningar som annat än följer av en grundlagsreform. Det var inte för att av okynnesskäl åstadkomma en förändrad sammansättning av riksdagen som dessa upplösningar kom till stånd, utan både 1914 och 1958 var det politiska läget sådant att det bedömdes som nödvändigt att få klarhet. Jag tror därför att man även på denna punkt utan några som helst risker kan följa grundlagberedningens förslag.

Herr talman! Nu går vi att fatta ett beslut, vars värde vi icke skall försöka

Partiell författningsreform m. m.

bagatellisera. För det första — och detta är vi glada över — står vi eniga i en fråga som under nära två decennier varit föremål för så mycken diskussion. För det andra har vi den oskattbara förmånen att vi i lugn och ro kan se över våra författningsbestämmelser. Vi har en författning som fungerar hyggligt, vi är inte tvingade att forcera fram förslag som vi ogillar. Vi har inga oroligheter i vårt eget land, vilket så många gånger varit drivkraften när det gällt mer revolutionärt tillkomna författningar, och vi utsätts inte för något yttre våld som vi hastigt måste samla oss för att övervinna. Vi har levt under fredliga förhållanden — och vi har också utnyttjat det — och vi har därför i lugn och ro kunnat diskutera reglerna för demokratins funktionssätt.

Vi skall komma ihåg att en god politik kan förhindras av en dålig författning, men inte ens den bästa författning skapar någon garanti för en bra politik. Tvärtom är det väl så — jag tror att det kan vara bra att säga det — att en svag och osäker politik undergräver människornas tro på demokratins möjligheter att lösa problemen. Denna författnings framtid kommer inte att bero enbart på kvaliteten hos författningen utan också på politikerna, på vår förmåga att samla oss kring en politik som accepteras och upplevs som framgångsrik av medborgarna. Jag tror det är viktigt att understryka detta nu när de nya reglerna skall prövas och andra principer än de som hittills gällt skall följas. Det är av stor betydelse att politiska misslyckanden inte misskrediterar reglerna för demokratins arbetsformer. Dem har vi nu i samförstånd försökt göra så bra som möjligt. Det gäller att genom effektivitet i det politiska livet övervinna varje osäkerhet om systemets effektivitet och de möjligheter det ger att föra en handlingskraftig politik.

Jag har velat säga detta icke därför att jag vill framstå som särskilt pessi-

mistisk utan för att understryka vårt gemensamma ansvar för utvecklingen efter reformens genomförande. Med den kännedom jag har om riksdagens fem partier är jag övertygad om att de var och en på sitt sätt skall ha förmåga att åt politiken ge ett sådant innehåll att den nya författningen och politiken kommer att framstå som riktiga och meningsfyllda.

I detta anförande, under vilket herr förste vice talmannen övertog ledningen av förhandlingarna, instämde fru *Eriksson* i Stockholm, herrar *Svenning*, *Eske*, *Hammarberg*, *Allard*, *Mellqvist* och *Martinsson*, fru *Holmberg*, herr *Haglund*, fru *Svensson*, herrar *Carlsson* i Västerås och *Odhe*, fru *Johansson*, fru *Renström-Ingenäs*, herrar *Lundmark*, *Wikner*, *Eskilsson* och *Hugosson*, fru *Sundström*, fru *Ekendahl*, herr *Johansson* i Södertälje, fröken *Olsson*, herr *Arweson*, fru *Jäderberg*, herrar *Hansson* i Piteå och *Blomkvist* samt fru *Lindskog* (samtliga s).

Herr *OHLIN* (fp) kort genmäle:

Herr talman! Får jag först tacka statsminister Erlander för hans vänliga ord beträffande mina insatser vid förberedelserna. Det är ju självklart att vi allesammans här får vara med och dela eventuella förtjänster och ta vår del av ansvaret. Jag skulle mycket lätt kunna ge en rad exempel på betydelsefulla konkreta bidrag som har gjorts av andra förhandlare i psykologiskt viktiga lägen men jag nöjer mig med att bara understryka en mera principiell sak.

Herr Erlanders mycket övertygande resonemang om den svenska demokratins effektivitetsproblem, där han företrätt samma ståndpunkt konsekvent under årtionden, tror jag har varit av mycket stor betydelse. Han har framhållit att de formella lösningarna på demokratins problem kan ha en avgörande betydelse för demokratins effektivitet och därmed för själva möjligheten att styra ett land demokratiskt i anda

Partiell författningsreform m. m.

och sanning. Att detta sedan accepterats av de andra partierna tror jag som sagt varit ytterst betydelsefullt.

Jag kanske kan få tillägga att även om reformen enligt vår mening dröjt alltför länge, gick det mycket snabbt när tiden ansågs vara inne. Detta måste väl vittna om handlingskraft, inte minst från regeringspartiets sida, som jag tror är mycket betydelsefull när det gäller en reform av denna art. Man kan nämligen lätt missa chansen så att reformen blir försenad, man vet inte för hur många år.

Jag vill gärna instämma i att grundlagberedningen såvitt jag kan förstå har gjort ett synnerligen gott arbete.

Beträffande proportionalismen får jag emellertid lov att framhålla en från herr Erlanders avvikande mening.

Jag tror att det finns mycket starka principiella skäl för en proportionell representation ovanför de med hänsyn till effektiviteten naturliga spärrgränserna. Man kan inte påstå att demokratiens effektivitet därmed går förlorad. Det är dock väsentligt att över en viss gräns kommer vid ett proportionellt system varje röst att ha en chans att väga lika tungt. Har man ett begränsat antal partier måste det åligga dessa att skapa politiska förutsättningar för effektiva regeringar. Jag tror alltså inte att majoritetsval eller sådana konstruktioner är erforderliga eller lämpliga.

Det är uppenbart att den kommunala demokratiens problem inte till fullo lösts genom dagens reform. Det berördes många väsentliga ting i herr Erlanders anförande. Jag vill gärna bekräfta att motsättningarna i den offentliga debatten tidigare har överdrivits något. Å andra sidan kvarstår ju väsentliga åsiktsolikheter. Det fortsatta arbetet får visa om vi kan komma varandra närmare när det gäller de problem som ännu knappast börjat angripas.

Vidare vill jag, herr talman, instämma i statsminister Erlanders uttalande att det ju är fråga om en partiell re-

form men en reform som är avsedd att gälla avsevärd tid framåt. Jag vill alltså för min del inte säga att det är en provisorisk reform, utan den är avsedd att vara en del, och en mycket viktig del, av en stor reform av den svenska konstitutionen. Jag är glad att herr Erlander avslutade sitt anförande med att säga att han med glädje såg att riksdagen i dag går att fatta det beslut som vi alla väntar på. Det bekräftar vad utskottets talesmän för sin del redan klargjort, nämligen att vi i detta beslut med dess förtjänster och ofullkomligheter ser ett demokratiskt framsteg. Det åligger oss att använda de möjligheter som de nya formerna ger. Arbetet på att skapa en god demokrati kan aldrig lösas *bara* genom formella regler, även om dessa är synnerligen viktiga. Det fordras inte bara en demokratisk anda utan också vilja att ständigt anpassa arbetsformerna inom den fasta ram som läggs genom mera grundläggande reformer, vilka endast kan förekomma med långa tidsintervaller. Arbetet på att göra den svenska demokratin fullödig måste gå vidare, men ett stort steg framåt tas i dag.

Herr LARSSON i Luttra (cp):

Herr talman! Det är den 17 maj i dag, d. v. s. den norska nationaldagen, som ju firas till minne av Eidsvoldsförfattningen av den 17 maj 1814.

Att den svenska riksdagen har valt detta datum för författningsdebatten är en händelse som kan se ut som en tanke, men så är dock, såvitt jag förstår, inte fallet. Det är slumpen. Att på grundval av den produkt som nu ligger på riksdagens bord tänka sig en svensk nationaldag är nog omöjligt. Svenska folket kommer inte att hälsa dagens författningsreform med jubel och allmän flaggning. Snarare ser många människor, inte minst på det kommunala arbetsfältet, fram mot reformen med ganska stor olust.

Olust har också kännetecknat flerta-

Partiell författningsreform m. m.

let av inkomna remissyttranden. Svea hovrätt har anfört några mycket väsentliga synpunkter, bl. a. följande: »Det hade varit önskvärt att grundlagberedningen redan i sitt nu avgivna betänkande hade redovisat överbäganden om hur en enkammarriksdag bör vara inrättad för att fylla kraven på en modern demokratisk representation. En del av de önskemål som återopas för att behålla två kamrar har tidigare under debatten ansetts beaktansvärda, samtidigt som det har framhållits att de, åtminstone i viss mån, skulle kunna tillgodoses också i en enkammarriksdag. Det gäller exempelvis garantierna för kontinuitet i riksdagens verksamhet och skyddet mot förhastade beslut. Det är att beklaga att beredningens förslag är en under tidsnöd åstadkommen sammanjämkning av olika ståndpunkter inom beredningen och inte följden av en principiell, sakligt underbyggd argumentering.»

Vi går alltså i dag att besluta om en partiell författningsreform utan att veta något om hur man tänker sig fortsättningen. Grundlagberedningens ambitioner att ändra på allting, även om ändringarna varken har stöd i någon opinion eller kan sägas medföra några fördelar, är mycket olyckliga. Inom ramen för vår nuvarande författning har det varit möjligt att åstadkomma ett materiellt, kulturellt och socialt framstegsarbete som ställer oss bland de främsta nationerna i världen. Redan detta borde tala för en viss varsamhet vid författningsreformen. Förslagen borde måhända ha begränsats ända dithän att tvåkamarsystemet bibehållits med minskad eftersläpning för förstakammarvalen. Förslag i denna riktning framfördes som bekant också i författningsutredningen både från socialdemokratiskt håll och från centerpartiet. Dessutom vet vi att högermannen Håstad, som till en början deltog i författningsutredningen, var övertygad anhängare av tvåkamarsystemet. Det svenska två-

kamarsystemet är ett bättre utformat system än tvåkamarsystemet i åtskilliga andra författningar. Det ger också möjlighet till ett verkligt kommunalt samband.

Jag har velat säga detta för att göra klart att jag endast med stor tvekan har anslutit mig till förslaget om en enkammarriksdag.

Efter detta skall jag övergå till att något beröra de olika förslagen i utskottets betänkande och börjar då med valdagen och mandatperioderna. Majoriteten inom författningsutredningen ansåg det vara en fördel att man med en enkammarriksdag och fristående kommunalval kunde få bort det otillfredsställande inslag i vårt tvåkamarsystem som inblandningen av rikspolitiska spörsmål i kommunalvalen enligt utredningens uppfattning utgjorde. Denna inblandning hindrar de kommunalpolitiska frågorna att komma till sin rätt i kommunalvalen och berövar medborgarna de möjligheter att utöva inflytande på den egna kommunens angelägenheter som kommunalvalen avser att ge, förklarade författningsutredningen. Den ansåg således att det var en stor fördel att slippa det rikspolitiska inslaget i kommunalvalen.

Grundlagberedningen föreslår den gemensamma valdagen för att behålla det rikspolitiska inslaget, som man nu kallar för kommunalt samband.

Många remissinstanser har naturligtvis underkänt denna ståndpunkt. Ett par meningar ur referatet i propositionen av ett yttrande från länsstyrelsen i Södermanlands län förtjänar att återges: »Både landstingen och de blivande stora kommunala enheterna har ett självklart behov av en direkt och ostörd kontakt med väljaropinionen. När kommunalvalen som allra bäst behöver en mångsidig och framåtsyftande debatt kring kommunernas och landstingens problem kommer den debatten enligt länsstyrelsens mening att drunkna i rikspolitiken.»

Partiell författningsreform m. m.

I en motion med anledning av författningspropositionen citeras följande uttalande av statsministern från år 1964: Slår vi ihop valen till den grad att valdagen blir gemensam — — — har vi kommit därhän att det inte längre är två jämställda parter som agerar, utan då är kommunalpolitiken ett annex till rikspolitiken och det är inte meningen.

Statsministern ansåg då att detta var en dålig lösning, och jag instämmer helt däri. Men detta till trots blev det regeringens förslag. Ur den kommunala demokratins synpunkt kan förslaget alltså enligt min mening inte accepteras, och jag kommer att yrka avslag på utskottets hemställan i denna del och bifall till reservationen 1, i vilken förordas skilda valdagar för riksdags- och kommunalval.

Förslaget om treåriga mandatperioder för såväl riksdagsvalen som de kommunala valen kan inte godtagas. Förslaget saknar helt stöd i opinionen och leder till allvarliga praktiska problem. Genomföres förslaget, avlägsnar vi vårt valsysteem inte bara från vad som gäller i de övriga nordiska länderna utan även i praktiskt taget alla andra stater, där mandatperioderna nu är fyra eller fem år. Treårsperioden kommer att minska möjligheterna till effektiv planering och en stabil politik. Särskilt för kommunernas planering är redan den nuvarande fyraårsperioden i kortaste laget.

Det uttalas i ett remissyttrande, att det krävs ganska starka skäl för en så kort valperiod som tre år och att grundlagberedningen inte har anfört några sådana skäl. Nej, det är ju det som är betecknande för hela detta förslag: man hyvar gladeligen över bord sådant som fungerar väl och som har lång både svensk och internationell hävd. I stället föreslås något som är sämre, utan annan förklaring än att detta är en kompromiss, och då får man tydligen lov att acceptera dåliga lösningar.

För att undvika det mest onda av de två onda ting, som den gemensamma valdagen och treårsperioderna utgör, försökte jag i utskottet göra ett utspel med gemensam valdag och bibehållna fyraårsperioder. Från socialdemokratiskt håll förklarade man sig inte kunna vika från linjen med treåriga mandatperioder, varför förslaget fick falla. Även på denna punkt kommer jag därför att yrka avslag på utskottets hemställan och bifall till reservationen 1, som innebär fyraåriga mandatperioder.

Nästa fråga gäller valsystemet. Det nuvarande valsystemet, alltså uddatalsmetoden med faktorn 1,4 som spärr för det första mandatet, har fungerat väl. Det har gett god proportionalitet för de fyra stora partierna, men den inbyggda spärran har ganska starkt missgynnat det minsta riksdagspartiet, d. v. s. kommunisterna.

Den av utskottsmajoriteten förordade metoden med riksproportionalitet, tilläggsmandat och två särskilda spärrar mot småpartier medför många olägenheter. Mest stötande ter sig tröskel-effekten. Om ett parti inte klarar 4-procentspärren mister partiet på en gång omkring 14 mandat, och kvar av partiets representation blir endast de mandat partiet till äventyrs lyckats behålla genom att röstandelen i någon valkrets uppgår till 12 procent.

Hur skulle denna regel ha verkat de senaste tio åren? Sex val har hållits under den tiden. Vid två av dessa val skulle det minsta partiet ha fallit offer för spärran. Vid tre av valen hade partiet klarat spärran. Vid ett av valen är det ovisst hur det skulle ha gått eftersom — jag har inte undersökt saken närmare — valstatistiken redovisar 4 procent jämnt och man inte vet om en mer exakt siffra skulle ha lett till att partiet fallit offer för spärran eller klarat den.

Detta innebär att ett parti i den situationen skulle åka berg- och dalbana från val till val med kanske ett tjugotal

Partiell författningsreform m. m.

mandat den ena perioden för att nästa period vara så gott som utplånad i riksdagen. Indirekt utsätts ett parti i detta läge även för andra konsekvenser. Det statliga partistödet kan nämnas. Om valförrättningen på grund av besvär skulle föranleda nytt val i en valkrets kommer konsekvenserna av det nya systemet att bli ytterst svåröverskådliga. Regeringsrätten har också uttalat att besvärsprovningen avsevärt försvåras i förhållande till nuvarande ordning.

Vi är överens om att vilja försvåra uppkomsten av småpartier, vilka skulle — som man ibland säger — förlama demokratin. Men det skulle vara odemokratiskt att hindra uppkomsten av nya partier med möjlighet till representation i riksdagen. Härvidlag finns alltså ett svårt avvägningsproblem. — Länsstyrelsen i Gotlands län har uttalat att en spärr, som diskriminerar partibildningar som vinner inemot 170 000 röster, lika mycket har tillkommit för att konservera etablerade partibildningar, och det kanske ligger någonting i detta.

Det behövs alltså en viss spärr mot småpartier men utan den tröskeeffekt som grundlagberedningens förslag innebär. Val i slutna valkretsar av samtliga 350 ledamöter med nuvarande valmetod — d. v. s. uddatalsmetoden med 1,4-spärr — innebär en bra avvägning mellan olika önskemål. Genom att antalet mandat ökas från 233 till 350 eller 351 blir proportionaliteten ännu bättre än nu, och man slipper tröskeeffekterna. Problemen vid valbesvär försvinner också.

I detta sammanhang aktualiseras en annan fråga. Det gäller mandattilldelningen till Gotlands valkrets. Nu finns en särregel som ger Gotland tre mandat och andra valkretsar minst fem mandat i andra kammaren. Vid övergången till enkammarriksdagen får Gotland endast två mandat, om ingen särregel införes. Detta innebär att Gotlands representation minskas med 33 procent, medan

representationen i andra valkretsar ökas med i genomsnitt 50 procent.

Än värre är kanske att bakom varje mandat på Gotland står 18 150 röstberättigade mot endast 15 260 i genomsnitt för landet enligt 1966 års siffror. Utskottsmajoriteten har inte ansett sig kunna föreslå någon särregel, eftersom den menar att detta skulle strida mot principerna i systemet. Men med slutna valkretsar går det bra.

Jag skall kanske också säga något om en annan ändring som föreslås av utskottsmajoriteten. Enligt nuvarande system ligger folkmängden till grund för fördelningen av mandaten mellan valkretsarna. I det nya systemet vill man i stället lägga antalet röstberättigade till grund härför. Det medför inte särskilt stora skillnader, men de är dock tillräckliga för att flytta över ett mandat från en valkrets till en annan i vissa fall.

Resonemanget bakom detta är att det skulle vara principiellt riktigare att räkna de röstberättigade. Jag tror att det är fel. Med det stora utrymme som barn- och ungdomsfrågor, skolfrågor m. m. nu upptar även i riksdagsarbetet måste det vara på det sättet, att riksdagsledamöterna i hög grad känner sig representera alla människor här i landet, oavsett om dessa är röstberättigade eller inte. Kungen hälsar ju också riksdagsmännen som valda ombud för Sveriges folk och inte bara för den del av folket som har rösträtt.

I gårdagens Båstad-debatt sade herr Hedlund att vi här i riksdagen är ju satta att representera svenska folket och då även dess ungdomar, och han menade då säkert även de unga under rösträttsåldern. Jag tycker att detta är ett alldeles riktigt synsätt.

På denna punkt finns således absolut ingen anledning till ändring, särskilt som utskottet inte kunnat fullfölja sin avsikt att röstlängderna skulle läggas till grund för fördelningen av mandaten mellan valkretsarna, utan man i stället

Partiell författningsreform m. m.

måste använda stommarna till röstlängderna som grund. Jag anser att detta är otillfredsställande även ur teknisk synpunkt. Därför yrkar jag avslag på utskottsmajoritetens förslag i detta avseende och bifall till reservationen 1.

Med den utformning av grundlagarna som förordas i reservationen 1 skall 1968 års andrakammarval alltså avse en full fyraårsperiod och riksdagsordningen tillämpas i den nya lydelsen från den 1 januari 1973.

Med det anförda, herr talman, yrkar jag bifall till min reservation 1 i dess helhet.

Herr **HAMRIN** i Jönköping (fp):

Herr talman! Efter de anföranden som hållits och som — låt vara med något skilda infallsvinklar — redan ingående belyst hela detta enormt stora och vitala frågekomplex, kan naturligtvis sägas att det inte är påkallat med några ytterligare mer allmänna bedömningar och värderingar. Risken för upprepnings- och omtagningar finns, redan i detta skede av debatten, och sådant skall väl helst undvikas.

Men självfallet finns det all anledning också för mig att eftertryckligt betona den tillfredsställelse man måste känna, när — litet patetiskt uttryckt — en vision efter så många års intensivt arbete och ihärdig väntan äntligen förvandlas till högtidliga grundlagsbud och konkret handling.

Jag tänker mig att t. ex. herr förste vice talmannen, vilken på sin tid som den förste bar fram en motion med yrkande på enkammarriksdag, vid ett tillfälle som detta skall hysa känslor av alldeles speciell art.

Nog har det, som sagt, varit en lång väg — orimligt lång, kan det synas — innan vi nått dithän där vi nu befinner oss: vid ett eftertraktat etappmål, främst av allt markerat av *en* stor konstitutionell, för hela vår demokrati avgörande vinning, nämligen enkammarssystemets

införande, något som i sin tur innebär varken mer eller mindre än att folket självt — som herr Ohlin för en liten stund sedan så värtaligt utvecklade — i ett slag väsentligt flyttar fram sina positioner och ges klart vidgade möjligheter att direkt påverka landets styrelse och valet av styresmän. Det blir alltså med den nya, genomgripande förändring, som i och med dagens historiska beslut kommer till stånd, inte längre möjligt för en mer eller mindre förbrukad regering att oberoende av ett opinionsutslag som går den emot, stanna kvar och låtsas som om ingenting hänt.

Jag tänker alls inte här närmare utveckla just denna problematik; det skulle kanske föra för långt. För att få den riktiga bakgrunden till de anmärkningar i marginalen som jag tillåtit mig anföra i utskottet — till dels formellt avgivna i motiverade reservationer, såsom framgår av utskottsutlåtandet — vill jag ändå med övertygelse framhäva det också enligt mitt sätt att se mycket stora framsteg, som denna reform dock som helhet representerar från folkstyrets synpunkt. Jag vet att det finns de här i kammaren — och säkerligen även en del utanför detta hus — som menar sig inte kunna hysa något överdrivet intresse för dagens reformverk. Jag kan uttala min förståelse även för denna ståndpunkt, alldeles som man kan känna respekt för varje uppriktigt omfattad och ärligt redovisad åsikt, sak samma vilket område det än kan vara fråga om. För egen del måste jag dock bestämt deklarerat, att jag omöjligen kan ansluta mig till en så negativt färgad bedömning. Vi känner alla — det har delvis redan redovisats — de bakomliggande motiven för de tvivel, som lätt tränger sig på vid en granskning av enskildheterna i vad som till sist blivit resultatet av den lika mödosamma som komplicerade omstöpningsprocess som så länge varit på gång, en omstöpningsprocess som också, särskilt tidigare, givit upphov till mycken bitter

Partiell författningsreform m. m.

politisk kamp, för att inte säga svåra partipolitiska konvulsioner.

Emellertid tror jag att det finns anledning för oss alla att i dag låta just dessa minnesbilder tona bort och förblekna för att i stället koncentrera intresset och uppmärksamheten kring de alldeles avgjort dominerande konstruktiva dragen och kring helhetsbilden. Det är också min förvissning att om så får ske, kommer de olägenheter, som styckevis och ställvis obestriddligen i dag ter sig så framträdande, i varje fall inte att behöva förorsaka några som helst defaitistiska betraktelser eller stämningar.

Med detta har jag alltså velat klart ge till känna att jag ingalunda misströstar om exempelvis den kommunala demokratins förmåga att trots allt överleva och fortleva och även för framtiden manifesteras sin inneboende styrka, i trots av de med rätt eller orätt som skumma betecknade anslag som nu riktas mot den — främst i form av förargelseklippan framför andra: den gemensamma valdagen med allt av risker som den onekligen, det skall visst erkännas, innebär. Men jag tror, som sagt, ändå inte att olägenheterna bör överdrivas.

Får jag i det sammanhanget, herr talman, för min del understryka angelägenheten av att den översyn av den kommunala demokratins problematik som utskottet, just med tanke på dessa risker, uttryckligen begär, också vid lämplig tidpunkt kommer till stånd.

Men det finns förvisso — vilket redan tillräckligt omvittnats här i debatten och i många andra sammanhang tidigare — en del allvarliga skönhetsfläckar i förslaget: de treåriga mandatperioderna, den inte minst från arbetssynpunkt betänkliga överdimensioneringen av vår nya enkammar, som ju kommer att bli, jag höll på att säga, rent provokatoriskt föstsam i drift, och även och inte minst lotet om talarrestriktioner, för att nu nämna någonting av

det som i första hand faller i ögonen vid en blick på debetsidan.

Från principiell synpunkt kanske alldeles särskilt betänkligt synes det mig vara att man, när man, när man nu står i begrepp att lansera en ny stor och genomgripande demokratisk reform, således tvingas att samtidigt tillgripa, eller i varje fall överväga, regler som kommer att mer eller mindre kännbart inskränka på yttrandefriheten, alltså det som vi väl ändå måste sätta det allra högsta priset på! Detta både ser illa ut och är också synnerligen illa, det vill jag för min del i detta sammanhang ha slagit fast.

Det finns, herr talman, emellertid även en annan aspekt — här kommer jag kanske in på en del mycket personliga reflexioner — som inger betänkligheter och som jag måste något litet få uppehålla mig vid, nämligen de minst sagt säregna arbetsförutsättningar som i denna viktiga fråga gällt för utskottet och dess enskilda ledamöter och som man definitivt inte på något sätt vill se som i varje fall mönsterbildande för framtiden. Även om det här inte gällt yttrandefriheten, som dessbättre varit obesuren — det fattades bara annat! — är det något annat och i grunden lika omistligt som mer eller mindre råkat på mellanhand: handlingsfriheten helt enkelt. Enligt min mening kan på goda skäl ifrågasättas, om en metodik av det slag som här kommit till användning — således vägen över på förhand ingångna pakter partierna emellan, med hårda bindningar och lojalitetskrav — över huvud borde få tillämpas. Erfarenheterna förefaller mig, i varje fall från vissa synpunkter sett, ganska nedslående. Jag kan inte finna annat än att en procedurordning av det slag som här kommit till användning, rent konstitutionellt, principiellt framstår som något ganska tvivelaktigt. Den saknar uppenbarligen grundlagsstöd. Den faller med andra ord helt utanför ramen för vad som författnings-

mässigt är reglerat, och den kan — jag säger *kan* — även i fråga om sina praktiska konsekvenser leda till alarmerande orimligheter.

Jag skall tillåta mig att peka på en enda sådan orimlighet, den som berör det för hela vårt utredningsväsende och all reformverksamhet så utomordentligt betydelsefulla element som heter remissförfarandet. Det är här nu bara att konstatera att detta led i utvecklingskedjan, som ju traditionellt och med rätta betraktas som så ovärderligt med hänsyn till kravet på grundlighet och allsidighet — en självklart nödvändig trygghetsgaranti med andra ord — inte fått den betydelse i detta sammanhang som det normalt brukar ha. Inget tvivel kan väl råda om, att om hänsyn fullt ut skulle ha tagits till remissinstansernas klara anvisningar — och, vill jag tillägga, också till den tämligen enhälliga pressopinion som just på den punkten kommit till uttryck — skulle den mastodontriksdag, som vi nu kommer att få, inte ha kunnat pressas igenom.

Man kan här, i förbigående sagt, besinna hur mycken arbetskraft som alldeles i onödan förbrukats och gått till spillo genom att en remisskvarn hållits i gång, som ändå inte på minsta sätt kunnat påverka utgången.

Men jag återkommer till vad som i detta sammanhang i alla fall framstår som det principiellt allvarligaste: de olyckliga konsekvenser partiuppställningsmetodiken kan dra med sig med hänsyn till den fria och obundna prövningsrätt en enskild ledamot ändå måste kunna göra anspråk på. Vi har som bekant grundlagens klara ord om att det inte är tillåtet att »någons samvete tvinga eller tvinga låta». Nu vill jag inte påstå att det i utskottet förekommit några direkta frontalkrockar med regeringsformens ifrågavarande samvetsklausul, men nog har det, herr talman, en och annan gång inträffat allvarliga tillbud i det stycket, tillbud som visat att man som enskild utskottsleda-

Partiell författningsreform m. m.

mot i betänklig grad befunnit sig i så att säga kollisionskurs med nämnda klausul. Som jag ser det, är detta allvarligt nog. Också om utskottet som helhet gäller att möjligheterna att företa eljest önskvärda och sakligt berättigade modifieringar i den ingångna pakten varit starkt beskurna. Det är ofrånkomligt att det förhållit sig på det sättet.

Låt mig på denna punkt ytterligare få säga att jag givetvis är helt underkunnig om att det varken är första eller sista gången ett förfaringsätt av detta slag kommit till användning. Jag gör mig inga illusioner därom. Men jag vill ändå slå fast att detta inte, lika litet som taktikspelet för övrigt i det flydda kring författningsfrågan, hör till sådant som förefaller särskilt lämpligt att ställa ut i några skyltfönster med syfte att för omvärlden visa upp svensk parlamentarism från dess allra vackraste sida. Till bilden hör också — jag kan inte underlåta att säga det — att det ibland i utskottet förefallit direkt oklart exakt vad som i det aktuella fallet skulle anses höra till det s. k. författningspaketet och inte höra dit, i mitt tycke en något underlig ordning.

Herr talman! En verkligt stor och avgörande händelse ligger givetvis i den nyordning beträffande själva valsyste- met i stort som dagens reform inrymmer, med andra ord genomförandet av riksproportionaliteten. Också i det hänseendet — alldeles som beträffande enkammarssystemets inskrivande i vår författning — upplever man det nya som håller på att ske som en utomordentligt stor vinning och som uppfyllelsen av ett rättvisekrav av första ordningen. På den punkten kan inte råda någon tvekan. I det fallet och i fråga om huvuddragen således ansluter jag mig helt till de värderingar, som utskottet för sin del har gjort, värderingar som i allra högsta grad ligger i linje med — tycks det mig — gamla fina demokratiska traditioner från röst- rättsstridernas dagar.

Partiell författningsreform m. m.

Det är emellertid på en icke oväsentlig punkt som jag för min del funnit mig böra reagera och anmäla en mot utskottsmajoriteten avvikande mening, en mening som jag för övrigt hela tiden förfäktat, inte bara nu under utskottsbehandlingen utan också under de överläggningar i min partigrupp som föregått den träffade författningskompromissen. Det gäller alltså de spärregler som uppställts med syfte att, som det heter, förhindra uppkomsten av partisplittring, hindra småpartier att tränga sig fram och skapa oreda och kanske äventyra demokratins funktionsduglighet.

Utskottet för här ett mycket långt och ingående resonemang med en arsenal av siffror och räkneexempel som jag, herr talman, inte ett ögonblick i detalj tänker ta upp till bemötande. Jag tycker inte att jag behöver göra det, helt enkelt därför att min ståndpunkt väsentligen är principiellt betingad och inte alls förestavad av något mer eller mindre utpräglat statistik- eller decimaltänkande. Jag hyser nämligen — alldeles oberoende av hur utfallet blir vid en jämförelse med nuläget, det vill jag understryka — en principiell motvilja mot att alltför stramt och hårt låsa den existerande partistrukturen och förhindra eller försvåra för icke etablerade åsiktsriktningar att komma till tals och vinna inflytande i vårt politiska liv.

Ett valsystem helt utan tröskeleffekter är naturligtvis å andra sidan otänkbart och orealistiskt — det inses säkert av alla, även av fyraprocentsregelns kritiker. Men jag kan för min del omöjligen tycka — låt mig få säga det — att man i det fallet skall tillgripa större våld än nöden kräver. Svensk historisk tradition på detta område ger knappast vid handen att just partisöndringens onda skulle vara det radikala onda, det som i första hand skulle och borde bekämpas. Jag tror att vi skall akta oss för att jämföra oss med länder och

statsbildningar med helt annan bakgrund — språkligt, socialt, politiskt och konfessionellt. Vi löper verkligen inte alls de risker som man på sina håll är så benägen att utmåla.

Överväganden av det slaget har, hur som helst, lett mig fram till att jag kraftigt påverkats av de remissinstanser som anmält en stark tveksamhet just i fråga om de föreslagna spärreglerna och varnat för att knäsetta en princip som i ett extremt fall kan innebära att en enda röst tillför ett annars orepresenterat parti ett betydande antal mandat — teoretiskt uppemot 14 mandat — eller frånhänder ett parti som förut haft ett så stort antal mandat i riksdagen varje representation. En ändring av spärregeln till 3 i stället för 4 procent minskar i varje fall något de olägenheter som jag här tillåtit mig att peka på.

Några få ord om en annan punkt — det är en detaljfråga men fördenskull inte alldeles ointressant. Det gäller det stadgande som berör entledigande av statsråd och där det även finns en reservation. I likhet med några motionärer har jag ansett vissa rent principiella skäl tala för att en ledamot av statsrådet utan att behöva gå vägen över statsministern, såsom förutsättes i propositionen och utskottsbetänkandet, skall ha rätt att själv begära sitt entledigande. Det gäller här en snygghetsfråga, en fråga om personlig integritet, om man så vill; ett statsråd bör också av andra skäl i vissa fall kunna avgå även mot statsministerns vilja. Man kan inte bortse från att detta problem också har en rent praktisk betydelse, t. ex. i en koalitionsregering där statsministern på flera sätt får en stärkt ställning.

Jag vill inte göra gällande att detta är någon stor och allvarlig fråga, men jag tror att den av just principiella skäl förtjänar att tas fram.

Herr talman! Härutöver har jag inte mycket att tillägga. Låt mig bara som

Partiell författningsreform m. m.

en av de tunga posterna på kreditsidan få inregistrera det faktum, att parlamentarismens styrelseform nu blir kodifierad i vår grundlag. Det vore i och för sig lockande att också säga ett ord om det nya institut — misstroendeförklaringen — som en dag kommer att kunna tas i bruk även i vårt land. Men jag skall av olika skäl avstå från att gå in på den frågan, bl. a. därför att det trots allt synes mig en smula oklart, hur det nya institutet kommer att verka och fungera i praktiken. Det kan väl ifrågasättas, om egentligen någon här i kammaren vågar sig på att i detta fall ställa en bestämd prognos. Men för den som menar att ingenting i grunden är mer angeläget än att riksdagens kontrollmakt över regeringen blir i görligaste mån utbyggd och stärkt, finns det — det skall jag till sist understryka — vissa glädjeämnen i det föreliggande förslaget till en partiell författningsreform, en reform om vilken — på gott och ont — generellt kan sägas att den är ett barn av sin tid, som således till dels kanske är litet svårhanterligt och tyvärr rent av en aning missanpassat, men till dels och övervägande värlartat och välutvecklat, ett barn som det för oss alla finns anledning att knyta stora förhoppningar till.

Herr talman! Med detta ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan utom beträffande mom. I a), där jag yrkar bifall till reservationerna 2 och 7. Får jag därutöver göra ett förtydligande. Jag kommer givetvis också att stödja reservationen nr 6 som gäller rösträttsåldern. Den omständigheten att mitt namn saknas bland dem som skrivit under denna reservation beror helt enkelt på att jag inte hade tillfälle att delta i utskottets handläggning av ärendet i denna del. Genom ett förbiseende har detta tyvärr inte kommit att redovisas i betänkandet.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! Av de hittills hållna

anförandena skiljer sig herr Larssons i Luttra från de övriga. När han talade lämnade debatten för en stund samförståndsdeklarationernas och brasklapparnas plan. Han ville bryta ned reformens hörnsten, den gemensamma valdagen. Det råder inget tvivel om att vi alla är intresserade av att vår kommunala självstyrelse och demokrati inte bara bibehålles utan också utvecklas och fördjupas. Men det bör — såsom herr Larsson själv påpekar i sin reservation — ske alldeles oberoende av valsystem och gemensam valdag.

Det är också märkligt att kunna konstatera att den kommunala självstyrelsen har vuxit sig stark här i Sverige, och även nått en internationellt sett mycket stor styrka, under årtionden då vi reellt sett haft en gemensam valdag. Vad har valen till landstingen varit annat än en kombination av kommunalval och riksdagsval, eftersom ju landstingen utgjort valförsamlingar för första kammaren?

Det som nu sker är att vi upphör att ha rena riksdagsval; riksdagsvalen kombineras alltid med kommunalval, och häremot har ingen opponerat sig på det sättet, att man uttryckt ängslan för vad som skulle hända med rikspolitiken. I stället är argumentationen att det kommunalpolitiska intresset kommer att försvinna.

Men med de rena kommunalvalen — en nyhet i svensk politik som herr Larsson i Luttra framfört i sin reservation — följer två stora olägenheter och problem, som elimineras genom systemet med den gemensamma valdagen. Man behöver aldrig diskutera de rikspolitiska konsekvenserna av kommunala val. De obehagliga och olustiga diskussioner som förs i skilda länder med rena valsystem slipper vi.

Vidare undgår man riskerna för det låga valdeltagande som kan följa med rena kommunalval. Till en del beror väl detta låga valdeltagande på den omständigheten, att de kommunala fråna

Partiell författningsreform m. m.

gorna tycks vara föga partiskiljande. De kontroverser som uppstår inom kommunerna bryter ofta tvärsigenom partigränserna. Man kan tänka på sådana frågor som var man skall lokalisera ett centrallasarett, var man skall placera en centralskola eller var man skall uppföra ett ålderdomshem. Nog har vi alla så stor kommunal erfarenhet att vi vet att det är ytterst sällan som frågor som vi behandlar på det kommunala planet delar upp oss efter partilinjer. Detta händer ibland i den stadsfullmäktigeförsamling jag tillhör men ytterst sällan, och skulle vi bygga upp en valrörelse på dessa partipolitiska kontroverser så skulle det bli en mager valrörelse.

Jag kan också ta som exempel det landsting som jag har äran att tillhöra. Där har vi faktiskt haft vissa partipolitiska kontroverser. De stora skiljaktigheterna har emellertid uppstått mellan högern å ena sidan och de övriga partierna å den andra, och de har gällt frågor, om politiska ungdomsorganisationer skulle få anslag. Sedan herr Dickson försvunnit ur Älvsborgs läns landsting har även dessa diskussioner upphört. Det ter sig mycket svårt att bygga en valrörelse i Älvsborgs län på enbart landstingsfrågor. Går det, herr Larsson, i Skaraborgs län?

Med rena kommunalval hamnar vi i en situation där man får antingen konstruera partipolitiska motsättningar på det kommunala planet och försöka odla dem eller också låta valrörelserna domineras av rikspolitiken. Ingetdera är att rekommendera. Det första alternativet ter sig för mig djupt olustigt. Man skulle då skapa partipolitiska motsättningar för att stimulera valdeltagandet. Som den fridsamme man herr Larsson i Luttra normalt är tror jag att han känner samma olust inför den tanken. Det andra alternativet skulle betyda att själva idén med de rena kommunalvalen ginge förlorad. Man skulle då ha val som finge kommunala utslag men

fyldes av ett rikspolitiskt innehåll. Av dessa skäl avvisar jag tanken på rena kommunalval.

Det finns också i nuläget två starka skäl för lösningen med en gemensam valdag. Ett underströks mycket kraftigt av statsministern i hans inlägg för en stund sedan, nämligen det samspel som sakligt sett finns mellan rikspolitik och kommunalpolitik och som gör det svårt att skilja ut olika grupper av ärenden. Det är naturligt att erbjuda medborgarna att på en gång ta ställning till olika problemgrupper som är sammankopplade. Det andra skälet är att massmedia spelar en mycket stor roll. Det är ingen tvekan om att televisionen har mycket stor betydelse för opinionsbildningen under valrörelserna. Den kommer att sända riksprogram i vilka rikspolitiken helt dominerar. Det finns också vissa tendenser till en politisk popkultur där partiledare och likställda är mest framträdande. Kan man tänka sig en valrörelse på det kommunala planet där inte partiledare agerar utan där de sitter i sina sommarstugor och läser i tidningarna om vad som händer på de kommunala valfälten eller när valdagen är över studerar resultatet i tidningarna? Själva tanken att man på det sättet skall stänga ute de rikspolitiska intressena är verklighetsfrämmande. I massmedias tid blir valet rikspolitiskt.

Hur verkar det då på intresset? Det är den frågan som i detta sammanhang återstår att besvara. Det är ingen tvekan om att själva grunden för vår kommunala demokrati är de många kommunalpolitiska intresse. Såvitt jag förstår bygger inte det på möjligheten att få agera i valrörelser utan det går tillbaka på ett intresse att verka för goda förhållanden i hemkommun och landstingsområde. Det intresset bör vi behålla genom att de som arbetar primär- och landstingskommunalt får verkliga möjligheter till självständiga insatser. Men de möjligheterna försvinner inte med den gemensamma valdagen.

Partiell författningsreform m. m.

För mig framstår den gemensamma valdagen inte som någon nödlösning utan som en bra lösning av ett svårt problem i samband med författningsreformen.

Jag tycker att man även på folkpartistiskt håll skulle kunna vara litet mer förstående för denna tanke än man är i diskussionen. Man skjuter in, anser jag, litet för mycket av brasklappar. Det är ändå en gammal tanke i svensk författningspolitik. Den fördes fram redan under den mycket långa debatt som föregick 1918 års rösträttsreform. Den fanns med under själva slutbehandlingen 1918 men avvisades. Sedan kom tanken upp på nytt vid 1935 års riksdag genom en folkpartistisk motion som här i andra kammaren bars fram av ingen mindre än herr Andersson i Rasjön. Nog borde åtminstone herr Ohlin kunna känna sig litet befryndad med denna tanke, eftersom det var hans företrädare som partiledare som motionerade detta år. Tanken stöddes dessutom i en reservation inom konstitutionsutskottet av så framskjutna ledamöter av folkpartiet som herr Johan Bergman och herr Olsson i Mora. Sedan väcktes det åter motioner i frågan, så sent som 1951 framburna i första kammaren av herr Sunne och i andra kammaren av herr Ahlsten, som bekant båda folkpartister.

Herr Larsson i Luttra framställde en annan anmärkning som såvitt jag förstår var hans huvudanmärkning mot systemet och som även har framförts av andra, nämligen att man får för korta mandatperioder. Låt mig då få konstatera att på riksplenet innebär systemet att reellt sett får en regering en längre period att verka inom än för närvarande. Man får tre år mellan valen och inte som nu två. Men herr Larssons betänkligheter gällde det kommunala planet. Där tror jag att han gör sig skyldig till ett misstag. Enligt min mening kan man inte lägga upp en planering på det kommunala planet på vare sig tre eller fyra år. Man får ha en rullande plane-

ring, och så sker också i mycket stor utsträckning. Där är inte valen några gränsmärken. Som bekant förekommer det något av en samlingsregering ute i kommunerna. Det är i stort sett samma människor som före och efter ett val sitter i kommunens styrelser och i de kommunala nämnderna. Det är samma tjänstemän, planeringen kan fortsättas oberoende av valen, men vart tredje år ställer man planeringen och politiken inför väljarna.

Men, kommer den då bort denna del av politiken? Mitt svar är att om det finns starka partipolitiska kontroverser skjuter de igenom den rikspolitiska bariären och kommer fram och väcker uppmärksamhet och diskuteras.

Jag övergår sedan, herr talman, till att säga några ord om valsystelet. I den teoretiska litteraturen på detta område framställer man ofta olika krav. Det finns framför allt två krav som är svåra att helt förena. Det första kravet är att valsystelet skall underlätta ministärbildningen genom att motverka långtgående partisplittring.

Det andra kravet är att man skall åstadkomma proportionell rättvisa mellan alla partier. Varje lösning blir något av en kompromiss på denna punkt för så vitt man inte väljer majoritetsvalsystelet, men även detta kan som bekant genom kombination med andra system innesluta kompromisser. Det finns också en sådan ordning i vissa länder.

Det nu föreliggande förslaget bär på denna punkt kompromissens prägel. Ingen vill dra de långtgående konsekvenserna av att avskaffa alla spärr-effekter. Men det förvånar mig att man inte mera bygger på de undersökningar som grundlagberedningen har företagit och som konstitutionsutskottet redovisat. Man talar som om dessa undersökningar inte blivit gjorda. För att debatten inte skall dra alltför långt ut på tiden får jag faktiskt på denna punkt hänvisa både herr Hamrin i Jönkö-

Partiell författningsreform m. m.

ping och herr Larsson i Luttra till herr Ohlin. På ett mycket pedagogiskt förnämligt sätt redovisade han skillnaden mellan det nuvarande systemet och det som kommer att införas. Det råder inget tvivel om att det nuvarande systemet innesluter större och hårdare spärr-effekter än det som vi kommer att få. Det gäller för dem som har en annan mening att med siffror bevisa motsatsen, och det räcker inte att endast tycka någonting.

Jag skulle också vilja tillägga att herr Ohlin inte tog upp valen till första kammaren i detta sammanhang. Ordningen för förstakammarvalen innesluter ytterligare en spärr-effekt som vi inte kan förbise. I själva verket får de mindre partierna större möjlighet att agera och få in representanter i riksdagen med tanke på riket i dess helhet med det nu föreslagna systemet än med det gällande.

Får jag i förbigående ta upp ett par detaljer i detta sammanhang. Vi har i utskottet ingående diskuterat, om man skulle bygga fördelningen av de fasta mandaten på antalet röstberättigade eller på hela folkmängden. Man kan välja vilketdera systemet som helst och skillnaderna är på det hela taget små. Men härvidlag får vi beakta att vi nu övergår till ett system med öppna valkretsar, medan det nuvarande bygger på slutna. I själva verket vore idealet att kunna utgå från antalet röstande. Av praktiska skäl har jag inte drivit denna linje men det som ligger närmast detta är den ordning som vi föreslår, nämligen att utgå från antalet röstberättigade. I annat fall uppstår det lätt en spänning i systemet som bör undvikas vid ett system som är inriktat på att åstadkomma riksrättvisa. Det nuvarande slutna valkretssystemet är någonting helt annat.

Beträffande gotlandsregeln, som herr Larsson i Luttra tog upp, vill jag helt kort konstatera att regeln kunde appliceras i ett system med slutna valkret-

sar. Vid övergång till öppna valkretsar bryts helt enkelt systemet och man skulle få den situationen, att en, två eller kanske tre valkretsar — beroende på folkmängdsförhållandena — kommer att få en låst representation, medan de övriga får en representation på de fasta mandaten som svarar mot antalet röstberättigade. Detta får så mycket större konsekvenser som vi inte räknar med folkmängden utan med antalet röstberättigade.

Herr talman! Får jag sedan i korthet beröra ett par frågor som ligger mer på det perifera planet men som tagits upp av ett par talare.

Den första gäller upplösningsrätten. Nu lär inte herr Wahlund och jag kunna övertyga varandra om riktigheten i våra respektive uppfattningar — vi har redan hållit på några år med det. Herr Wahlunds system skulle säkert vara mycket användbart, om vi hade permanenta samlingsregeringar, men nu har vi inte den formen av parlamentarism. Därför skulle förslaget få två konsekvenser. Den ena är att vi får ett upplösningsinstitut som gör det relativt lätt att fälla en ministär, men vi får inte den motvikt som ligger i risken att detta kan leda till nyval. Det är en balansakt som inte finns med i herr Wahlunds system.

Mitt huvudskäl är dock ett annat, nämligen att om möjligheter till nyval under perioderna saknas, så kan det leda till en låst parlamentarisk situation vilket är den andra konsekvensen. Om det visar sig omöjligt att klara regeringsbildningsproblemen kan vi alla önska ett nyval, men står det då inskrivet i grundlagen att sådant val inte kan företas — ja, då sitter vi där och måste vänta till dess vi kan genomföra en grundlagsändring.

Sedan tog herr Hamrin i Jönköping upp frågan om statsråds entledigande. Det är en relativt liten fråga, och i sak är vi väl ense om att ett statsråd bör få avgå när han eller hon så önskar.

Partiell författningsreform m. m.

Det ter sig helt otänkbart att en statsminister kan hålla kvar ett statsråd som önskar lämna ministären. Det skulle skapa en spänning inom regeringen, som jag föreställer mig att en statsminister varken vill eller kan uppleva. Men det finns ett praktiskt skäl för den ordning grundlagberedningen föreslagit och konstitutionsutskottet accepterat, nämligen att när ett statsråd begär att bli entledigad bör statsministern ha möjligheten att finna en ersättare. Särskilt i en koalitionsministär uppstår lätt det problemet. Då skall statsministern förhandla med olika partier, men sådant tar sin tid. Man behöver någon som uppehåller statsrådsämbetet under den tiden. Vårt system ger möjligheter att praktiskt lösa detta problem, under det att i annat fall i en konfliktsituation regeringen kan bli stympad under en längre tid.

Det reformförslag som jag hoppas att riksdagen kommer att fatta beslut om inom några timmar bär kompromissens prägel. Det är då helt naturligt att vi alla har fått ge upp en del önskemål och krav. Men på mig gjorde det ett egenomligt intryck när man under utskottsbehandlingen fornligen strödde brasklappar omkring sig — och det gör man fortfarande, när man litet surt och besviket förklarar att man skulle önska det ena och det andra. Även jag skulle kunna komma med en del brasklappar, men det gör jag inte. Jag anser det vara av stort värde att vi kan genomföra en författningsreform under stark anslutning utan att det föreligger en revolutionär situation. För att nå dithän krävs det kompromisser, och kompromisser av det slag som det här är fråga om förutsätter partiförhandlingar. Det kan naturligtvis kännas olustigt att partierna har träffat överenskommelser på förhand i denna fråga, men mot detta står det stora värdet av enighet.

Lika betydelsefullt är det att vi vid årets riksdag har kunnat nå en mycket stor enighet om formerna för de poli-

tiska besluten. Man kan strida om politikens innehåll, men det är en svaghet att årtionde efter årtionde kämpa om hur planen för den politiska tävlingen skall se ut eller hur spelreglerna skall utformas. Nu har vi nått en mycket hög grad av enighet, och det hälsar jag med största glädje och tillfredsställelse. Sedan må man ironisera över att reformen i dag inte hälsas av några jubelkörer. Den har dock inte heller mig veterligt utlöst några stora och våldsamma protestdemonstrationer.

I en servicedemokrati som vår skjuts formella frågor av denna art åt sidan. Det väsentliga blir innehållet i politiken, d. v. s. den service som stat och kommun kan ge. Det står också klart att den aktuella författningsreformen inte innebär lika djupgående politiska och sociala ingrepp som representationsreformen eller rösträttsreformen. Men den är ändock en viktig etapp på vägen mot den totala författningsreformen. Väsentliga sidor av författningen fordrar även efter reformen sin anpassning till det moderna samhällslivet.

För mig ter det sig också önskvärt, ja, rent av nödvändigt, att utveckla demokratin så att dess principer och värderingar kommer att gälla hela samhällslivet. Jag kan inte uppfatta demokratin enbart som ett civiliserat sätt att fatta beslut, men själva den politiska beslutsprocessen är en väsentlig och nödvändig del av den samhällsospännande demokratin. Därför kräver den ständig uppmärksamhet, och det är vår skyldighet att utveckla och förbättra dess former.

Herr talman! Utan att anmäla någon tvekan eller skjuta in någon brasklapp vill jag yrka bifall till utskottets hemställan på samtliga punkter i konstitutionsutskottets betänkande nr 20.

Herr talmannen återtog ledningen av förhandlingarna.

Partiell författningsreform m. m.

Herr HAMRIN i Jönköping (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill helt kort replikera på tre punkter med anledning av vad herr Johansson i Trollhättan anförde.

Herr Johansson talade om brasklappar, och jag förstod att han med den innebörd han inlade häri, kände sig mycket illa berörd. Låt mig bara konstatera att det inte är fråga om några brasklappar utan om en ärlig och öppen redovisning av olika meningar. Det har träffats en kompromissuppgörelse, och vi är inte alla belåtna med ingredienserna i den. Jag tycker att det hör till den bild, som skall ges av författningsfrågans handläggning i denna kammare, att också dessa meningar kommer till uttryck.

Beträffande statsråds entledigande har jag samma uppfattning som herr Johansson i Trollhättan, nämligen att detta icke är en stor och central fråga. Jag tillåter mig bara konstatera att det är en helt otidsenlig bestämmelse, att ett statsråd skall vara nödsakad att gå vägen över statsministern, om han önskar lämna regeringen. Det skall inte finnas bestämmelser av sådan art.

Den sista punkten, som för mig har den största och allvarligaste innebörden, gäller spärreglerna. Det förbigick tydligen herr Johansson i Trollhättan att jag härvidlag förde ett helt igenom principiellt resonemang. Jag betonade uttryckligen att jag inte gjorde några jämförelser mellan nuläget och de regler vi kommer att besluta om och stadfästa. Jag har principiellt den uppfattningen, att man på detta område inte skall begagna lagstiftningsmakten så, att man ger intryck av att primärt syfta till att hålla tillbaka små och begränsade opinioner och att göra det utsiktslöst för dessa opinioner — vilka de nu än är — att verka i demokratisk ordning för sina syften. Därför är jag angelägen om att tröskeleffekten inte blir överdrivet stor. Jag tillät mig tidigare

säga att man inte skall använda större våld än nöden kräver. Jag tror att det vore fullt tillräckligt, om vi införde en spärr vid 3 procent i stället för vid 4 procent.

Herr LARSSON i Luttra (cp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Johansson i Trollhättan menade att jag införde något helt nytt i svensk politik genom att förorda fristående kommunalval. Det är en sanning med viss modifikation, eftersom man i det nuvarande valsystemet brukar betrakta i varje fall vartannat landstingsval som ett rent kommunalval med hänsyn till att det dessa år inte förekommer riksdagsval. Men det är inte något starkt motiv. I våra nordiska grannländer har man ju fristående kommunalval, och jag kan inte ge exempel på — det beror kanske på okunnighet — att man i något land har en ordning som den som här föreslås införd.

Det måste beklagas att vi inte nu har tillgång till länsdemokratiutredningens förslag. Det hade varit bra om vi här i riksdagen haft möjlighet att ta ställning till det förslaget före dagens debatt. Om länsdemokratiutredningens arbete leder till det som de mest förhoppningsfulla tänker sig, blir måhända konsekvensen av den gemensamma valdagen att rikspolitiken kommer i skymundan för regionala frågor o. d.

Låt mig också säga några ord med anledning av vad som anförts om spärarna.

Vi är ju överens om att vilja ha någon form av spärr; vi kan i varje fall inte acceptera en riksproportionalitet utan något slags spärr. Herr Wahlund och även andra talare har framhållit att det här gäller en avvägningsfråga. Vi vet helt enkelt inte vilken spärr vi har behov av för att få just den avvägning av effekten som vi vill åstadkomma. Det är anledningen till att jag förordat att man skulle bibehålla systemet med val i slutna valkretsar och an-

vända den nu tillämpade spärren. Det är riktigt att man med de nuvarande valkretsarna då får olika effekt i olika valkretsar, men det betraktar jag närmast som en fördel. Vi vill ju inte helt stoppa möjligheten till nypartibildning, och då har vi så att säga andningshål i de största valkretsarna.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag talade om brasklappar helt enkelt därför att jag tycker att när vi nu genomför en stor reform, som innebär väsentliga framsteg, bör vi kunna acceptera reformen i stort, även om vi har betänkligheter på vissa punkter, och inte genom deklamationer här i riksdagen liksom skapa möjligheter för att i framtiden kunna säga, att det och det tycker jag om men inte det. Jag tycker att vi skulle kunna ta på oss det hela och fulla ansvaret. — Sedan respektar jag naturligtvis att herr Hamrin i Jönköping har andra uppfattningar.

Men när det gäller spärregeln kanske jag får vända mig till herr Larsson i Luttra och herr Hamrin i Jönköping samtidigt och konstatera att det nuvarande systemet, som är utgångspunkten härvidlag, innebär att man — populärt uttryckt — har olika former av parlamentarism i olika valkretsar. Det råder här en mycket stark spänning. Undersökningar som gjorts av grundlagberedningen och som redovisas av utskottet ger vid handen att i en valkrets med sex mandat behöver ett parti normalt 10 procent av rösterna för att kunna erövra ett mandat, medan det däremot i en valkrets med 30 mandat fordras 2 procent.

Sedan skriver faktiskt herr Hamrin i Jönköping följande i reservationen 7: »På ett helt annat sätt än i nuvarande system utestängs stora åsiktsgrupper från varje chans att bli representerade.» Det är ändå fel. Herr Hamrin själv accepterar en spärregel och vi skall inte

Partiell författningsreform m. m.

överskatta effekten av det ena eller det andra systemet. Effekten är nämligen beroende av en rad omständigheter.

Får jag sedan ta upp frågan om statsråds entledigande och i korthet konstatera att vi är ändå på väg mot att skriva in parlamentarismen i grundlagen. Man brukar inom ett parlamentariskt system betrakta regeringen som en enhet. Det finns t. o. m. de som anser att man inte får rikta anmärkningar mot ett enskilt statsråd utan endast mot ministären som helhet. Den uppfattningen har jag tillbakavisat, men man måste ändå iaktta enheten inom ministären.

När det sedan gäller landstingen och valen till första kammaren är det väl så i praktiken, herr Larsson i Luttra, att man inte gör någon skillnad mellan de år då landstingen väljer ledamöter till första kammaren och de år de inte gör det. För man i Skaraborgs län en rent lokalpolitisk debatt de år riksdagsmän inte skall väljas till första kammaren och tas rikspolitiken in i bilden endast de år när man väljer sådana riksdagsledamöter?

Herr HAMRIN i Jönköping (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag fick det intrycket, när jag lyssnade till herr Johansson i Trollhättan, att han nära nog betraktar det som ett egenvärde att skapa en ordning som läser den nuvarande partistrukturen. Jag har en alldeles motsatt uppfattning. När man ändå skall gå in för ett nytt valsysteem, lansera en helt ny metod, har jag tillåtit mig ha den helt avvikande meningen, att man också skulle kosta på sig att göra trösklarna litet mindre än de i dag är i stället för tvärtom.

Herr LARSSON i Luttra (cp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Johansson i Trollhättan och jag blir kanske inte riktigt överens beträffande landstingsvalen.

Partiell författningsreform m. m.

Det märkliga i det sammanhanget är att man inte kunnat se någon skillnad på deltagarantalet vid de val där inte val till första kammaren skulle följa och vid de val där sådant skulle följa. Men mitt starkaste skäl för att ha kvar skilda val är att man har det i alla andra länder. Varför skall vi ta bort något som har fungerat bra hittills bara för att hitta på något nytt?

Precis detsamma skulle jag kunna säga beträffande spärreglerna. Vi har haft uddatalsmetoden med 1,4-spärren under 20 år. Nu görs den förändringen att vi får ungefär 50 procent fler mandat i valkretsarna, vilket gör att proportionaliteten blir bättre. Då bör man, i stället för att gå över till ett nytt spärssystem, kunna fortsätta med det gamla. Jag tror också att det ligger en psykologisk effekt i spärreglerna. Jag tror att fyraprocentsregeln respektive tolvprocentsregeln så att säga är psykologiskt mer avskräckande än 1,4-spärren i det nuvarande systemet.

Sedan har det talats om brasklappar. Jag har inte haft anledning att tala om brasklappar i något sammanhang. Vi har inte fattat något beslut i vår grupp som har hindrat någon ledamot av den att följa sin övertygelse i dessa frågor.

Det hade kanske varit bättre om man hade begränsat denna reform till vad man hade kunnat bli enig om utan att göra denna partiöverenskommelse, som inte minst har snöpt remissmyndigheternas möjlighet att ta ställning. Det är min syn på denna fråga.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s) kort genmäle:

Herr talman! Utan partiöverenskommelsen skulle vi säkerligen inte i dag ha fört denna debatt och stått inför en författningsreform. Den redan fleråriga debatten, vari meningarna starkt brutit sig mot varandra, skulle ha fortsatt år efter år, och det hade framstått som ett svaghetstecken hos den svenska demokratin att vi inte kunnat lösa dessa

frågor om den politiska verksamhetens former. Därför måste vi acceptera att partierna möts och träffar överenskommelser. Dessa har dock inte varit hårdare än att herr Larsson i Luttra här har kunnat presentera sitt förslag. Hade alla gjort som herr Larsson i Luttra och gått sin egen väg, hade vi emellertid inte fått någon författningsreform. Hade alla lagt sina brasklappar, hade det blivit en sådan olust att ingen hade velat genomföra reformen.

Gentemot argumentet att man inte bör bevara den nuvarande partistrukturen vill jag bestämt hävda, att man varken kan bevara eller förändra den genom spärregler. Det är långt starkare krafter inom samhället som gör att partier uppstår och utvecklas medan andra partier går tillbaka och kanske rent av försvinner.

Uppfattningen att man bör bevara den nuvarande ordningen och avvisa det kommunala sambandet är helt enkelt felaktig, ty sambandet finns nu. Vad herr Larsson i Luttra kommer fram till är en ny ordning. Vi följer den svenska tradition, som herr Larsson har hänvisat till på andra punkter. Den står bättre än någonsin i överensstämmelse med de krav, som samhällslivet självt föder på en samverkan mellan kommunala och rikspolitiska intressen för att gemensamt lösa frågor. Medborgaren möter inte problemen som en kommunal fråga eller som en rikspolitisk fråga utan som en samhällsfråga, som han begär att olika kommunala och statliga institutioner skall söka lösa.

Herr förste vice talmannen von FRIESEN (fp):

Herr talman! Herr Ohlin har i sitt stora och principiellt lagda anförande erinrat om den motion, som väcktes i denna kammare för 15 år sedan och som jag hade nöjet att bära fram. Den var inte en partimotion i vanlig mening, men den stöddes av bl. a. herr Ohlin själv, herr Gustafson i Göteborg,

herr Olle Dahlén och herr Sven Wedén — och dessa stödjare utgör ju ledargarnityret inom folkpartiet i dag.

Jag skall inte närmare gå in på vad denna motion innehöll — det har berörts tidigare — men jag erinrar mig mycket livligt den utskottsbehandling som ägnades den; jag tillhörde på den tiden konstitutionsutskottet. När motionen föredrogs begärdes ordet först av en gammal pålitlig socialdemokrat, herr Johansson i Vännäs, som var en stor hedersman och så konservativ som bara en gammal fackföreningsman och socialdemokrat kan vara. Han sade ungefär följande — jag citerar ur minnet: »Jag tycker inte att vi skall bifalla den här motionen. Det tvåkammerssystem som vi har nu är fullt tillfredsställande.» Men då tog det faktiskt eld i den politiska konservatismens främste företrädare i utskottet, nämligen statsrättsprofessorn Nils Herlitz, som svarade herr Johansson ungefär följande: »Man får inte säga så! De där orden 'det är bra som det är' var just betecknande för den inställning som var typisk för den gamla förstakammarhögern, som alltid försökte motsätta sig reformer genom att uttala sig på det sättet.»

Jag har velat sätta denna lilla minnesbild som vinjett på detta anförande, som väl också i någon mån kommer att handla om författningsreformens historia.

Det har, herr talman, runnit ganska mycket vatten kring denna gamla holmes fundament sedan vi 1953 debatterade författningsfrågan och då även behandlade denna motion. En författningsutredning tillsattes under ledning av en av socialdemokratins allra skarpaste hjärnor, Rickard Sandler. Utredningen arbetade i många år; jag kan inte med bästa vilja i världen påstå att den gjorde sig någon brådskan, men den framlade enligt min mening bra förslag. Därvid kan jag instämma med herr Wahlund — jag kan göra detta så mycket lättare som jag inte tillhörde utred-

ningen — och ge den det betyget, att den i stort sett och i många avseenden kom till synnerligen väsentliga resultat. Min uppfattning är den, att vad författningsutredningen föreslog kunde, med vissa undantag, läggas till grund för ett fortsatt reformarbete.

Men då upptäcktes från socialdemokratiskt håll — framför allt av statsminister Erlander — att det fanns någonting som dessa mycket begåvade och kunniga människor i utredningen inte alls hade observerat, nämligen det berömda kommunala sambandet, och med den makt till fördröjande effekter som statsministern kan förmå sig till tog det ytterligare några år till följd av det kommunala sambandet, innan en ny utredning kunde framlägga något resultat.

Vad det kommunala sambandet egentligen innebar i sina olika manifestationer i sinnevärlden är det inte så lätt att göra klart för sig.

Ute i trapphallen i riksdagshuset finns det en skulptur. Ingen vet egentligen riktigt vad den skall föreställa. Man vet inte om den i själva verket föreställer — och jag vill använda denna liknelse om det kommunala sambandet också — en vessla eller en kamel. Möjligen är det den senare som står i mitten, och det är kanske vesslan som gör en djupdykning i något obefintligt vatten. Jag skulle vilja föreslå att man till vägledning för de många skolbarn, som ju gärna och träget vandrar omkring i det här huset, satte upp en etikett på skulpturen och kallade den för det kommunala sambandet, till minne av herr Erlanders och hans medarbetares statsmannatankar!

Nu har vi i alla fall hunnit så långt, att vi är färdiga att fatta ett beslut i anledning av förslaget till partiell författningsreform. Jag vill utan vidare avsluta mig till vad som har föreslagits både av grundlagberedningen och i utskottsbetänkandet om den variant av kommunala sambandet som man nu ant-

Partiell författningsreform m. m.

ligen fastnat för, nämligen de gemensamma valdagarna och de därmed sammanhängande treåriga mandatperioderna. Jag betraktar detta som en nödvändig del i en uppgörelse och har därför förordat det inför de partiinstanser där jag haft möjlighet att göra min röst hörd. Därför kan jag tillstyrka förslaget. Det har, som många talare här har sagt, sina skönhetsfläckar, men jag skall inte närmare uppehålla mig vid dem. Vi står här inför ett fullbordat faktum, och denna uppgörelse har, såsom det också har påpekats, kompromissens prägel. Ingen är ju riktigt nöjd med en kompromiss.

Med betydligt större kritik skall jag yttra mig när det gäller en annan mycket väsentlig del av författningspaketet. Den avser antalet ledamöter i riksdagen. Man har där stannat för en enkammare med 350 ledamöter. Enligt min mening är det en alldeles orimligt hög siffra.

Hur har man då motiverat dessa 350 ledamöter? Jo, man talar om nödvändigheten att »tillgodose glesbygdernas behov». Ordet glesbygder har blivit ett slags trollord i politiken som kan användas till litet av varje. Man föreställer sig äldre bekymrade personer som sitter och försöker fördriva de långa vinterkvällarna med att läsa av statliga myndigheter skrivna broschyrer om hur det är att bli gammal i en glesbygd.

Det finns många sådana där trollord i politiken. Då man inte vet vad man skall göra säger man att det skall vara mera forskning på området. Det låter alltid bra och det låter framför allt mycket vetenskapligt. I vissa avseenden talar man också om att psykologiska skäl utgör hinder för en reform, varmed man i klartext menar, att det finns fördomar hos allmänheten som politikerna inte vill övervinna.

Men nu till glesbygderna som åberopats i det här sammanhanget! Jag har framför mig ett remissyttrande från en av våra allra friskaste och frånaste

remissinstanser, nämligen länsstyrelsen i Älvsborgs län. Herr Lemne och hans medarbetare säger följande: »Beredningens påstående,» — det är alltså grundlagberedningen — »att en begränsning av antalet ledamöter sannolikt kommer att gå ut framför allt över glesbygdens representation, torde i och för sig vara riktigt, men ett förebyggande av sagda olägenhet måste väl i sin tur medföra, att antalet riksdagsledamöter ökar i takt med de allt större glesbygderna.»

Man skulle kunna fortsätta denna tanke: om vi får mindre glesbygder genom lokaliseringen och allt det man kan åstadkomma, skulle resultatet för den fråga som nu diskuteras, nämligen antalet riksdagsledamöter, bli att vi finge någon sorts dragspelsliknande riksdag, som ibland vore mindre och ibland betydligt större. Det vore förvisso en absurditet.

Men det är ett annat skäl, herr talman, som jag tror att både Ni och jag har anledning att beakta i det här sammanhanget. Förmodligen kommer varken herr talmannen eller jag att vara representanter i den nya enkammarriksdagen. Vare sig detta nu sker genom ingripande från Östergötlands läns landsting, Vår Herre eller någon annan myndighet är det ju inte vårt bekymmer. Men att leda en församling på 350 ledamöter måste bli en ganska prövande sysselsättning för den fungerande talmannen.

Men, säger man, vi skall ju ha debattrestriktioner. Ja, det måste vi ha, men vi kan inte nöja oss med så obetydliga debattrestriktioner som dem vilka grundlagberedningen har föreslagit. Vi måste gå betydligt längre. Jag tror att grundlagberedningen har fel när den talar om nödvändigheten att begränsa anförandenas längd. Det är inte detta som förlänger debatterna utan det är det stora antalet anföranden. Skall vi därför fastna för 350 ledamöter, vilket riksdagen säkerligen kommer att göra,

Partiell författningsreform m. m.

måste det bli väsentligt ökade inskränkningar då det gäller debatterna.

Det har varit i viss mån oklart huruvida detta förslag om 350 ledamöter ingår i det s. k. paketet. Jag vet inte hur det förhåller sig härmed, men jag kan på rent sakliga grunder under inga förhållanden vara med om att rösta på ett sådant förslag. Anses det tillhöra uppgårelsen kommer jag därför att lägga ned min röst.

Ett par frågor till som kanske är detaljfrågor men väsentliga sådana; en berör talmannens ställning i den nya enkammarriksdagen. Den enda motion som jag har väckt till detta författningskomplex tar upp denna fråga och går ut på att talmannen inte skall ha rösträtt. Utskottet skriver mycket vänligt — och man är tacksam för all vänlighet även från konstitutionsutskottet — att synpunkterna är beaktansvärda, men jag tycker nog att utskottet skulle ha kommit till andra slutsatser än det gjort då det avstyrkt motionen. Man gör det bl. a. med det skälet att det inte är klart vilken ställning talmannen kommer att få i den nya enkammarriksdagen. Man leker med tanken att han kanske i något avseende får överta monarkens roll när det gäller ministärbildningarna och utse regeringschef.

Därmed må vara hur som helst, frågan måste bli föremål för ytterligare undersökningar. Vilken ställning denne talman än kommer att inta är det väl alldeles uppenbart att hans position i vårt statsliv blir alldeles unik. Det är därför enligt min mening självklart att han skall stå så högt över partierna att han inte skall ha rösträtt. Frågan får väl lösas, som också utskottet antyder, genom att någon suppleant inkallas i hans ställe. Jag vill varmt tillstyrka att grundlagberedningen fortsätter på denna väg och stannar för den enda rimliga slutsatsen.

En annan detalj som jag har speciell anledning att syssla med gäller riksdagens revisorer. Utskottet föreslår på

s. 42 vissa grundlagsändringar, som jag helt skulle kunna tillstyrka — jag har förmånen att på tredje året tillhöra statsrevisorerna, nu senast som deras ordförande, en utomordentligt intressant och fängslande uppgift. Förra året beslutades en reform som bl. a. förstärkte revisorernas kansli och i någon mån inriktade sig på att förändra vårt arbete. Efter närmare ett halvt års arbete i revisionen tycker jag mig nu skönja att denna reform ser ut att bära frukt. Jag vill tillstyrka alla utskottets förslag; de grundlagstexter som här föreligger anser jag är riktiga och väl avvägda.

Detta är, som många framhållit, ett historiskt tillfälle; det är en mycket stor reform om vilken vi går att fatta det första beslutet. Man frestas mycket gärna att anställa jämförelser med förhållandena för omkring 100 år sedan, då vi hade den första stora förändringen av den andra statsmaktens organisation. Ständerrepresentationen ersattes då med ett tvåkammarssystem. Jag skall be att få citera en författare från den tiden — han är inte alldeles obekant, han hette August Strindberg. I sin berömda bok *Det nya riket* skriver han bl. a.: »Men bar det nya statskicket dåliga frukter? Troligen icke! — — — Det var nog icke statskicket som gjorde det nya riket; det var kanske något annat. En epidemi, en rubbning i den politisk-ekonomiska jämvikten, en äventyrlust, kommen från okända håll, möjligheterna att strafflöst göra orätt vinst på laglig väg, snopenhet efter uppfyllda önsknings, trötthet i rättskänslan, dåliga föredömen, understöd uppifrån. Gud vet allt vad det var, men att det var någonting, det är säkert.»

Man kan sedan anpassa de där orden efter dagens situation och dagens verklighet. Vad som är gemensamt för den allmänna stämningen vid dessa båda tillfällen är någonting som också präglade Strindbergs framställning, nämligen en viss resignation, en viss trötthet;

Partiell författningsreform m. m.

man tar ställning till en betydande reform i någon mån i trötthetens tecken.

Jag skall, herr talman, sluta med att säga, att jag är överens med statsministern i ett av hans uttalanden i hans stora anförande tidigare i dag; det är inte bara fråga om formerna för den andra statsmakten, utan det är självfallet också fråga om att ge dessa nya former ett levande innehåll. Min erfarenhet från denna kammare — och den är nu ganska lång — säger mig att man när det gäller kvaliteten inom folkrepresentationen inte har någon anledning att klaga. Det finns inom alla partier och alla meningsriktningar utomordentligt goda företrädare för de åsikter som partierna representerar. Det finns mycket erfarenhet, inte minst kommunal erfarenhet liksom erfarenhet från det lokala fältet, som man kanske inte omedelbart märker i kammarens debatter men som i alla fall finns där och som man lär sig värdesätta. Det där talet om en viss antiparlamentarisk innebörd, som förekommer i alla demokratier och utmärkes av en vilja att nedsvärta folkrepresentanterna, att framhålla deras oduglighet, deras lättja och allmänna inkompetens, är väl någonting som vi får dras med. Jag tror inte att detta är ett riktigt påstående vad den svenska riksdagen beträffar. Jag skulle nog vilja tillägga, att även de allra flesta av de ledamöter, som inte alltför ofta eller kanske inte alls gör sig hörda i kammarens debatter är människor som är i stånd att tillföra vår demokrati och vårt folkstyre betydande och viktiga erfarenheter.

Nej, herr talman, problemet ligger inte där; det är inte fråga om ett kvalitetsproblem. Jag tror att vi även med 350 ledamöter skall kunna få fram en riksdag av ganska god standard. Problemet ligger på ett annat håll. När Strindberg skrev de där orden i »Det nya riket» saknade man ett partiväsen i egentlig bemärkelse. Partierna började först senare att ta form. Hur är det i

dag? Jag höll nästan på att säga att vi har alldeles för mycket av fasta parti-gränser och alldeles för mycket av en fast partidisciplin. Det betraktar jag som en av de allvarligaste konsekvenserna av en samhällsutveckling, där dessa partigränser har accentuerats på grund av att man gett partierna statligt stöd och skapat en partibyråkrati, som gör att gränserna mellan partierna till varje pris måste upprätthållas och att den individuella rörelsefriheten inom partierna kanske begränsas. Vi har nyligen sett ett exempel på en kandidatnominering i en av våra större valkretsar, där en person uteslutits, som på grund av sin självständighet, sin originalitet och sitt i någon mån avvikande beteende var obekvämt för majoriteten.

Valorganisationerna har självfallet rätt att göra som de önskar i det avseendet, men det är en tendens som jag finner i hög grad beklaglig. Jag tror att partierna har råd att hålla sig med dem som i någon mån företräder avvikande meningar, särlingarna som kanske inte i alla avseenden svär på magisterns ord. Jag tror att det vore en tillgång för vår demokrati om det i alla partier fanns sådana människor. Felet tror jag — och på denna punkt är jag väl i likhet med herr Adamsson en ropandes röst — i viss utsträckning ligger i proportionalismen. Jag har alltsedan min ungdom varit antiproportionalist. Jag ser på pressläktaren i dag en gammal vän från ungdomsåren som övertygade mig om majoritetsvalssystemets fördelar, redaktör Torvald Sachs. Vi har haft många diskussioner tillsammans. Jag har behållit min ungdoms övertygelse att det för demokratins funktionsduglighet är bättre med ett majoritetsvalsystem, gärna ett tvåpartisystem som jag inte betraktar som någon större olycka. I detta avseende kan jag, herr talman, kanske inte ens kalla mig en ropandes röst — jag ropar inte så mycket om det nu — utan jag kanske snarare borde säga att jag befinner mig i minoritetsställning

Partiell författningsreform m. m.

inom mitt eget parti och sannolikt också i riksdagen. Men min uppfattning är fortfarande den att proportionalismen inte har tillfört vårt samhälle de fördelar, den rörlighet och den livlighet som borde utmärka vår demokrati.

Jag skall be att få sluta mitt anförande med en välgångsönskning till den nya kammaren och dem som kommer att arbeta i densamma. Som gammal liberal utvecklingsoptimist tror jag att det trots allt kommer att gå bra. Jag tror att denna nya folkrepresentation, vald på en gång av hela svenska folket, skall kunna fungera till hela vårt lands båtnad.

Herr BENGTTSSON i Varberg (s):

Herr talman! Jag kan börja med att säga att jag precis som herr förste vice talmannen beklagar att herr Königson inte blev omvald på sin tid; jag hade mycket samarbete med honom i olika kommittéer, och det var en dugande man.

Jag har inte mycket att tillägga efter den debatt som har förts, men eftersom jag i grundlagberedningen var med om tillkomsten av det förslag vi nu behandlar kan jag inte avhålla mig från att nu göra en del allmänna bemärkningar. Jag skall återkomma till en del yttranden av herr förste vice talmannen. Hans inlägg var ju utomordentlig intressant, men där fanns en del punkter som jag gärna i sinom tid vill återkomma till.

Utgångsläget bör vara att reglerna för demokratins arbetsätt, spelreglerna för den politiska verksamheten, bör tillkomma i största möjliga enighet mellan de politiska partierna. Det skulle vara ett stort svaghetsstecken om man inte hade lyckats med detta. Men ännu så sent som för två år sedan var det tveksamt om det skulle vara möjligt att nå enighet. Låt mig erinra om den författningsdebatt som fördes 1966, en mycket livlig författningsdebatt, där meningar-

na om hur författningen borde se ut gick starkt isär.

Det var i det läget man tillsatte grundlagberedningen. Beredningen fick i sina direktiv i uppdrag att försöka framlägga ett förslag till en författningsreform som kunde presenteras 1968 och 1969 års riksdagar. Det var inte många som trodde att det skulle vara möjligt. Men genom hårt arbete och tack vare att de partier som var representerade i beredningen visade en vilja till samarbete och samförståndslösningar blev det möjligt att framlägga förslag i frågan. Det betänkande som grundlagberedningen har lagt fram ett år efter det att den startade arbetet innebär en vacker framgång för svenskt utredningsväsende och svensk demokrati.

Den uppgörelse som träffades inom grundlagberedningen var på väsentliga punkter en kompromisslösning. Det är självklart att en kompromiss innehåller moment som inte alla de som deltar i kompromissen är nöjda med. En del av inslagen ter sig mindre tilltalande. Men jag tycker att man inte kan föra ett sådant resonemang som herr Ohlin gjorde i sitt eljest alldeles briljanta anförande, då han beträffande den gemensamma valdagen praktiskt taget deklarerade att han kommer att göra allt för att bekämpa den delen av uppgörelsen. Man kan inte gå ut och säga att man har varit med om en kompromiss men att man kommer att bekämpa vad man ogillar i densamma. Under sådana förhållanden går det inte att träffa någon överenskommelse. I stället skall man naturligtvis säga att de inslag i denna uppgörelse, som visar sig vara till skada för demokratin, skall undanröjas, och det kommer ju att ske utan att man gör någon deklaration.

Men vid en slutlig bedömning av hela kompromissen, om man inte fördjupar sig i enskildheter utan ser på det samlade resultatet, tycker jag att fördelarna överväger. Totalt sett är jag tillfredsställd med den kompromiss som

Partiell författningsreform m. m.

har träffats i beredningen och som nu, såvitt jag förstår, kommer att fastställas här i riksdagen. Praktiskt taget alla har ju varit ense om att vi skall ha en enkammarriksdag, en gemensam valdag, ett rättvist valsystem och att väsentliga parlamentariska principer blir fastslagna. Det är klart att om man ser förslaget som en helhet och bortser ifrån vissa detaljer motsvarar det högt ställda krav på författningsreformen. Det var glädjande att grundlagberedningens förslag fick ett så pass positivt mottagande vid remissbehandlingen och att regeringen inte heller funnit anledning att frånga de rekommendationer som vi hade lämnat.

Det enligt min mening viktigaste var att en nya författning måste komma till under stor enighet, och det har varit utgångspunkten för vårt arbete i beredningen. Från socialdemokratisk sida hade vi som bakgrund ett kongressuttalande av den innebörden att den nya författningen skulle växa fram under största möjliga enighet. Det är uppenbarligen så att den enighet, som präglade grundlagberedningens arbete, också har satt sin prägel på arbetet i konstitutionsutskottet när det har behandlat propositionen. Det finner jag glädjande, därför att förutsättningar nu har skapats för en författningsreform i enighetens tecken, och det borgar för ett smidigt genomförande av reformen.

De fåtaliga ändringar och tillägg i grundlagberedningens förslag som regering och konstitutionsutskott gjort är enligt min mening välmotiverade. Det gäller åtgärder att lagtekniskt revidera vissa regler i regeringsformen, så att de kommer att stå i mindre bjärt kontrast mot de nya reglerna om statsministerns befogenhet i fråga om nyvalsförordnande och entledigande av statsråd. Det är påtagligt att detta ger reformen mer stadga och konsekvens, och precis samma sak gäller om förslaget att ändra reglerna för konstitutionsutskottets granskning av statsrådets äm-

betsutövning och regeringsärendenas handläggning.

Jag vill i korthet beröra huvudpunkterna i författningsreformen. Jag skall inte bli så mångordig eftersom de redan diskuterats ingående. För min del anser jag att förslaget om en gemensam valdag för riksdags- och kommunalval har framtiden för sig, och jag tror att de, som i dag hävdar att förslaget om en gemensam valdag är dåligt, i framtiden inte gärna vill läsa sina inlägg på den punkten. Lösningen av det kommunala sambandet genom gemensam valdag är för oss helt tillfredsställande, och det glädde mig att herr förste vice talmannen, som länge smädade det kommunala sambandet, i sitt anförande slog fast att den form man nu äntligen stannat för kunde accepteras.

Man borde kanske behandla herr vice talmannens förslag om statyn här i riksdagshuset som liknar en korsning mellan vessla och kamel och som borde få representera det kommunala sambandet. Jag vill fästa hans uppmärksamhet på att det kommunala sambandet ju ännu så länge finns i första kammaren och att det kanske är litet oförskämt att låta den där statyn, liknande en korsning mellan en vessla och en kamel, stå som staty över denna kammare. Det var emellertid herr förste vice talmannens förslag.

Jag anser alltså att lösningen beträffande den gemensamma valdagen är anpassad till den nya tidens krav med dess allt starkare integrering mellan riks- och kommunalpolitik och med TV och andra massmedia som betydelsefulla länkar i valrörelserna, vilket utvecklats av herr Adamsson, herr Johansson i Trollhättan och andra. Härtill kommer att man vid gemensam valdag slipper ifrån den från demokratisk synpunkt besvärande diskussionen om kommunalvalens parlamentariska konsekvenser. Statsministern har redan erinrat om de kommunalval som ägt rum i Storbritannien och de diskussioner

Partiell författningsreform m. m.

som där förts om de parlamentariska konsekvenserna. Där blir det alltså inga konsekvenser alls för det politiska livet, trots att ett parti påtagligt förlorat väljarnas förtroende. Genom den gemensamma valdagen får man alltså ett klart utslag av den politiska viljan i landet, och parlamentets sammansättning påverkas omedelbart. Det behöver inte bli någon diskussion. Vid de nuvarande kommunalvalen väljer man för övrigt indirekt ledamöter till första kammaren, och vi har alltså redan på sätt och vis en gemensam valdag. Så det är således inte någonting radikalt nytt och därför finns det inte heller anledning att tro att valrörelserna i framtiden i någon högre grad skulle komma att skilja sig från de nuvarande. 1966 års kommunalval visar enligt min mening att det inte går att längre tala om »rena kommunalval» eftersom det är rikspolitiska frågor som diskuteras.

I likhet med Kommunförbundet är jag övertygad om att de politiska partierna känner sitt ansvar för den kommunala demokratin och att de i valrörelsen kommer att ägna de kommunala frågor som är aktuella på respektive platser tillbörlig uppmärksamhet. Detta innebär emellertid inte att jag ställer mig avvisande till konstitutionsutskottets förslag om en parlamentarisk arbetsgrupp för frågor som berör den kommunala demokratin. En sådan arbetsgrupp kan säkert få stor betydelse när det gäller att ta ställning till den framtida utformningen av den kommunala demokratin.

Herr talman! Får jag sedan också säga några ord om den kritik som riktats mot valsystemet. Den kritiken har uteslutande koncentrerat sig till spärren mot småpartier. Om man har ett valsystem utan spärrear mot småpartier riskerar man att få en kraftig uppsplittning i många mindre partier. Herr Wahlund beskrev detta mycket målande i sitt anförande. En sådan splittring försvårar regeringsbildningen och försva-

gar självfallet regeringsmakten. Det finns därför all anledning att i ett valsystem ha en spärr mot småpartier.

Men naturligtvis kan man diskutera var den spärren skall sättas. Om den sättes alltför högt kan det innebära mycket stora förändringar i den politiska situationen vid ett val, när ett parti kommer över den spärren. Då skall det helt plötsligt ha ett stort antal ledamöter, kanske 15, 16 eller 17, i kammaren. Och om partiet kommer under spärngränsen förlorar det ungefär lika många mandat. Denna fråga är därför svår att ta ställning till. Spärren får inte sättas för högt men inte heller för lågt. Det är väl ingen hemlighet att den grupp jag företräder inom beredningen länge ansåg att 3 procent var en väl avvägd gräns. Mot slutet ville vi emellertid inte motsätta oss att den sattes vid 4 procent. Och då skall vi inte glömma att med nuvarande valsystem är spärrens egentligen ännu strängare för småpartierna. Det är bara det att man nu tänker i valkretsar. Ser man i stället till hela riket, skall man finna att de nuvarande spärrens kan vara nog så besvärande för småpartierna. Jag menar sålunda att de spärrear vi här kommit fram till, 4 procent av rösterna vid valet för hela riket och 12 procent i en valkrets, om det finns en lokal opinion där, är sådant som man kan slåss för och yrka bifall till.

Sedan råder det som bekant också delade meningar om hur många ledamöter den nya enkammarriksdagen skall ha, men att föra den diskussionen som om den bara gällde effektiviteten i riksdagsarbetet måste vara felaktigt. Frågan är naturligtvis större än så. Den gäller hur demokratin skall se ut, hur många ledamöter vi skall ha i kammaren för att representationen från olika grupper och orter ute i landet skall vara rimlig. Om man uteslutande anför arbetstekniska skäl, kunde vi ju ha bara en handfull ledamöter. Och om vi skulle ta hänsyn till vad herr förste vice tal-

Partiell författningsreform m. m.

mannen sade för en stund sedan, nämligen att det är så svårt för talmannen att manövrera en stor kammare — ja, då skulle vi ju helst bara ha en enda ledamot i kammaren. Det skulle vara det enklaste för talmannen. Sådant kan rimligtvis inte vara avgörande för vilken ståndpunkt vi intar till frågan om antalet ledamöter. Vi har i många, många år haft 380—384 ledamöter i vårt parlament. Nu går vi ned till 350, alltså en avsevärd minskning.

De arbetstekniska svårigheterna måste vi kunna klara. Inte heller får de ekonomiska synpunkterna vara avgörande, alltså att det skulle bli så dyrt med 350 ledamöter jämfört med 300. Den svenska demokratin kan mycket väl i parlamentet vara representerad av 350 ledamöter.

Jag anser därför att också detta är ett förslag som det finns anledning att kämpa för.

Herr förste vice talmannen ifrågasatte huruvida antalet ledamöter ingick i det s. k. paketet. När grundlagberedningen fick sitt uppdrag att utreda frågan om en ny författning ingick i direktiven att man skulle utreda frågan om en riksdag med 350 ledamöter. Bakom denna beställning låg en uppgörelse som tidigare hade träffats mellan centerpartiet, folkpartiet och socialdemokraterna men som högern inte hade anslutit sig till.

Herr talman! Det finns många frågor som man kunde ta upp, men jag skall begränsa mitt anförande till vad jag nu sagt. Självfallet återstår många frågor att lösa innan vi fått en helt tidsenlig författning, men den delreform som riksdagen i dag har att ta ställning till innebär dock ett mycket betydelsefullt steg mot en sådan författning. För min del är jag övertygad om att det var en riktig väg som man slog in på när man vid de partiöverläggningar, som föregick tillsättandet av grundlagberedningen, enades om att starta med en partiell författningsreform. Jag tror också att det finns anledning för grund-

lagberedningen att överväga om inte det fortsatta arbetet med grundlagsfrågorna bör delas upp på ytterligare delreformer.

Grundlagberedningens ledamöter kommer säkerligen i det fortsatta arbetet att vara besjälade av en önskan om att få fram förslag under största möjliga enighet. En ny författning som reglerar demokratins arbetssätt skall inte trumfas igenom med en knapp majoritet. Det är den inställning som socialdemokraterna har haft när vi gått in i grundlagberedningens arbete.

Herr förste vice talmannen övertog ånyo ledningen av förhandlingarna.

Herr BJÖRKMAN (h):

Herr talman! »Det gives ögonblick i nationernas liv, då tidens steg liksom höras och ett sådant ögonblick är det som nu är inne.» Med bland andra dessa bjudande ord överlämnade lantmarskalcken greve Gustaf Lagerbjelke på rikssalen den 22 juni 1866 ridderskapet och adelns underdåniga skrivelse i anledning av Kungl. Maj:ts proposition om antagande av ny riksdagsordning.

Jag är herr talman, övertygad om att jag icke kan återge den högtidliga stämning som måste ha rått vid detta tillfälle.

Förhåller det sig nu så att ledamöterna i denna kammare eller ens i medkammaren, den som skall gå ur tiden år 1971, i dag liksom hör tidens steg? Står svenska folket på riksdagsplanen och väntar med otålighet och spänning på det beslut riksdagen i dag står inför? Så är förvisso icke fallet.

Tidigare genomgripande författningsreformer har föregåtts av mångåriga debatter och stundom bittra och hårda strider. Det steg riksdagen i dag går att besluta om, det första och partiella på författningsreformens väg, kan icke likställas med tidigare genomgripande reformer. Såsom framhållits i proposi-

Partiell författningsreform m. m.

tionen råder sedan länge allmän enighet om statsskicketts bärande principer. Demokratin är fast förankrad hos svenska folket, och de politiska partierna är ense om att demokratin hos oss förverkligas bäst genom parlamentariskt styresskick.

Och ändå är konstitutionsutskottets betänkande nr 20 ett historiskt dokument. Det är dock en tillfällighet, sådan som tiderna stundom skapar, att riksdagen i dag går att fatta det första beslutet om en ny författning på den norska Eidsvoldsförfattningens dag.

Det är, herr talman, oundvikligt att efter den långa debatt som redan varit undvika upprepningar. Tidigare talare har redan gjort en historisk tillbakablick på författningsfrågans öden under de senaste åren. Somliga författningsändringar går snabbt att genomföra, andra tar längre tid. Den reform, varom riksdagen i dag skall fatta beslut, har vandrat sin långa via dolorosa sedan författningsutredningen tillsattes 1954, alltså för i år 14 år sedan. Författningsutredningen förföljdes av olyckor och arbetet försenades. Det omfattande arbetet ansågs inte kunna läggas till grund för en genomgripande reform. Den följdes av partiledaröverläggningar och av arbetsgruppen under statsrådet Palmes ordförandeskap. Så tillkom grundlagberedningen genom de gemensamt av partierna accepterade direktiven den 1 april 1966. — Även detta med de gemensamt utarbetade och accepterade direktiven torde höra till sällsyntheterna.

Det förslag som nu ligger på riksdagens bord har alltså, herr talman, tillkommit under betydande födslovändor. Låt mig begagna tillfället att uttala min, och jag tror jag vågar säga samtliga ledamöters i grundlagberedningen, uppskattning av det utomordentliga arbete som beredningens sekretariat utförde under den korta tid som stod till buds — ett år — för att utarbeta lösningar som alla kunde enas om på de väsentliga punkterna. Det var säkerligen inte

alltid någon angenäm uppgift att tillmötesgå ledamöternas önskemål. Men med änglars tålmod lyckades sekretariatet, inte snabbt men så småningom, forcera den obeslutsamhetens vall som understundom kringgärdade grundlagberedningen.

Det sades om författningsutredningens långhalning att den delvis berodde på att utredningens högt skattade ordförande så långa tider vistades i FN i New York. Även grundlagberedningens sekretariat stod inför liknande svårigheter, då flertalet av beredningens ledamöter samtidigt som delegater befann sig i FN:s generalförsamling på hösten 1966. Det var en tid lättare att sammanträda i New York än i Stockholm — och detta vid en tidpunkt då ett bestämt besked om vilket alternativ i fråga om valsystemet, som sekretariatet skulle arbeta vidare efter, var högst angeläget för att förslaget till den partiella reformen skulle kunna färdigställas inom ramen för den uppgjorda tidtabellen. Stundom kunde man väl spåra något av en förtvivlans blick hos sekretariatet inför den arbetsbörda som lades på dess axlar.

Det finns skäl att understryka propositionens ord att en så genomgripande revision av författningen är en komplicerad uppgift. Redan att kodifiera en delvis oklar konstitutionell praxis som trätt i stället för föråldrade grundlagsbestämmelser kan vara vanskligt. Utredningstekniskt var uppgiften besvärlig bl. a. av den anledningen att grundlagarna har ett rikt förgrenat nät av förbindelser över till annan lagstiftning. Sannolikt hade uppgiften varit lättare om det gällt att helt skriva om grundlagarna. Sekretariatet gav dock trots stundom besvärliga förhållanden icke tappat. Betänkandet överlämnades på utlovad dag, den sista maj 1967.

Mera sällan har vi anledning att uttala vår tacksamhet över att regeringen lämnat propositioner i god tid. Författningspropositionen utgör ett undantag. Härvidlag hölls löftet att riksdagen skul-

Partiell författningsreform m. m.

le få god tid på sig att tränga in i materialet.

Sekretariatet inom konstitutionsutskottet har med skicklighet och gott handlag lyckats med uppgiften att reda ut det stora knippet av 50-talet motioner och 30-talet ändringar som gjorts i förhållande till propositionen. Utskottets sekretariat har alltså också gjort sig förtjänt av vår uppskattning. Jag vill endast beklaga att den traditionella tidsnöden i slutet av vårsessionen icke givit oss mera tid att ingående studera betänkandet.

Författningsreformen är, som nästan alla talare framhållit, en kompromiss mellan olika önskemål och synpunkter som inom de olika partierna betraktats som väsentliga. Det är en stor tillgång att de fyra partierna i grundlagberedningen från början leddes av en bestämd önskan att äntligen reda ut författningshärvan och söka nå ett resultat, en samlande lösning av den långdragna författningsreformen.

Partierna måste vara överens om spelreglerna innan spelet börjar. Det har herr Bengtsson i Varberg redan understrukit och jag instämmer. En knapp majoritets genomdrivande av en linje som en stark minoritet ogillar förgiftar det politiska klimatet och hotar att misskreditera folkstyrelsen. Om en kommande annorlunda sammansatt majoritet upphäver eller väsentligen ändrar en sålunda genomdriven lösning undergräver man den stabilitet och kontinuitet som ingen av oss — vilken politisk uppfattning vi än företräder — kan undvara om den parlamentariska demokratin skall kunna fungera.

Den enighet mellan partierna som nåtts om reformen är en betydande tillgång. Herr Bengtsson i Varberg erinrade också om att som första punkt i det beslut som den socialdemokratiska partikongressen fattade 1964 ingick att en författningsrevision bör bäras upp av största möjliga enighet mellan de politiska partierna. Jag har tidigare ut-

talat min glädje över den deklarationen. Oppositionspartiernas representanter i grundlagberedningen har haft samma målsättning.

En kompromiss tillfredsställer sällan alla. I den förestående författningsreformen är det tre frågor som tilldragit sig särskilt stor intresse: gemensam valdag — den har intresserat de aktivt engagerade kommunalpolitikerna; spårarna mot småpartier — denna fråga har särskilt intresserat dem som icke är representerade i riksdagen; och frågan om antalet ledamöter. Den senare frågan har intresserat såväl riksdagsledamöter som remissinstanser och press. Samtliga frågor har självfallet behandlats av de tidigare cirka 20 talarna.

Redan i remissdebatten i höstas tog jag upp frågan om den gemensamma valdagen efter de händelser som timat vid de borgerliga partiernas riksstämmor på försommaren. Jag yttrade därvid bl. a. att detta kanske vore ett lämpligt ämne för en statsvetenskaplig uppsats. Uppslaget skänkte jag så till någon framåtsträvande och ambitiös ung man med siktet inställt på kanslihuset.

Jag blev bönhörd tidigare än väntat. Redan några veckor efter debatten fick jag en sådan uppsats, författad av Olle Wästberg och framlagd för proseminariet i statskunskap vid Stockholms universitet. Det är en fin sammanställning om den gemensamma valdagens vandring under de senaste åren, som jag faktiskt vill rekommendera till läsning. Men han har inte gått så långt tillbaka i tiden. Redan 1935 väcktes nämligen av framträdande ledamöter motioner här i riksdagen om en gemensam valdag för landstingsval och andrakammarval. Motionerna återkom riksdag efter riksdag oaktat konstitutionsutskottet avstyrkte och riksdagen avlog dem. Dessa motioner framlades av framträdande ledamöter av folkpartiet. Tanken på gemensam valdag var sålunda ingalunda ny när den togs upp i författningsdebatten för några år sedan.

Partiell författningsreform m. m.

Jag skall inte gå djupare in i detta ämne. Det har redan behandlats av tidigare talare. Jag vill endast erinra om att de två stora kommunförbunden — alltså de som bör stå som närmast sörjande Svenska kommunförbundet och Svenska landstingsförbundet godtog den gemensamma valdagen. Svenska kommunförbundet ansåg »att förslaget om gemensam valdag är godtagbart från kommunala synpunkter även om skäl kan anföras för en motsatt ståndpunkt». — Det är ju en lämplig avvägning i ett remissyttrande. — »Styrelsens ställningstagande grundar sig härvid mindre på sambandsideologiska skäl än på den praktiska synpunkten att, även om de allmänna kommunalvalen skulle hållas på annan dag än riksdagsval, det ändå blir de politiska partierna som från riksplanet och genom sina distrikts- och lokalorganisationer kommer att driva och styra valrörelserna såväl regionalt som lokalt.» Så slutar Svenska kommunförbundet.

Jag delar helt dess uppfattning, och förhållandena har varit sådana under de senaste decennierna, så länge jag har varit engagerad i politiskt arbete, att rikspolitiken i hög grad har dominerat. Efter TV:s tillkomst är det i ännu större utsträckning de rikspolitiska frågorna som har dominerat kommunalvalen.

Låt mig också återge vad Svenska landstingsförbundet anförde när det uttalade sin anslutning till en partiell författningsreform enligt de linjer som uppdragits i grundlagberedningens förslag. Landstingsförbundet säger att »den gemensamma valdagen torde ge de politiska partierna bättre möjligheter till verkliga kraftsamlingar inför de mera koncentrerade valperioderna, något som kan förväntas stimulera medborgarna till ett ökat valdeltagande såväl i riksdagsvalen som i kommunalvalen». Så långt Landstingsförbundet. Jag instämmer helt i den förhoppningen.

Jag erinrar mig att även Dagens Ny-

heter var inne på denna tanke. »Det är möjligt», skrev tidningen, »att den totala effekten av en gemensam valrörelse kan bli större differentiering och ökad livaktighet ute på fältet.» Möjligen är det en from förhoppning, men låt oss åtminstone hoppas när det nu skall tillsättas en särskild arbetsgrupp för dessa sambandsfrågor!

Kritikerna mot den gemensamma valdagen har mig veterligt — om det inte har gjorts under debatten i dag; det kan eventuellt ha undgått mig — inte anvisat någon väg för hur man skall låta den direkta demokratin slå igenom i rikets styrelse med skilda valdagar. Kommunalvalet 1966 är det senaste exemplet på detta. Socialdemokratin led ett svårt bakslag — det svåraste den hade lidit på decennier — men regeringen satt kvar i enlighet med gällande regler. Den gjorde det mot folkets i val uttalade misstroende mot den förda politiken, och rikspolitiken var det valets huvudfråga. Jag tror inte att någon ifrågasätter om inte detta val var ett val för eller mot regeringens politik. Detsamma har inträffat i England, där regeringen Wilson led ett nederlag som betraktas som ett jordskred. Mr Wilson sitter kvar under åtskilliga år framåt på grund av att man icke har gemensam valdag och trots det tydliga utslag valet har givit. Den kalamiteten undgår vi genom det nya systemet med gemensam valdag, och det tycker jag är en betydande förtjänst.

Jag vill också erinra om den debatt som ägde rum efter 1966 års val, då en del ansåg att regeringen borde gå på grund av utslaget i kommunalvalet. Man glömmer kanske att även vid en eventuell upplösning av första kammaren skulle socialdemokraterna ha bevarat sin majoritet och sålunda ha kunnat hindra en nytillträdande regering att genomföra ny lagstiftning. Jag vill dock inte tillskriva socialdemokraterna så onda anslag att de skulle ha begagnat denna möjlighet att hindra ny lagstift-

Partiell författningsreform m. m.

ning av en ny regering mot folkets i val uttalade vilja.

Spärreglerna mot småpartier har självfallet ingående diskuterats av tidigare talare. För egen del har jag inte varit entusiastisk för den föreslagna fyraprocentsspärren. Vid grundlagberedningens överläggningar uttalade jag att denna spärr var för hård, men efter långa diskussioner nådde vi kompromissen, och denna ingick som en väsentlig del i en odelbar uppgörelse. Ett förkastande av denna del skulle ha inneburit förslaget fall och därmed skjutit författningsreformen till en oviss framtid under 1970-talet.

Vår uppfattning att ett lägre antal ledamöter vore att föredra har fått stöd i remissyttrandet. Detta var fallet redan i de yttrandet som avgavs över författningsutredningens förslag, vilket gick ut på 290 ledamöter. Antalet 300 föreslogs av såväl regeringsrätten som Svea hovrätt och 16 länsstyrelser. Även departementschefen säger i propositionen att han är benägen att ge kritiker rätt i att arbetet i en kammare med 350 ledamöter kan komma att bli jämförelsevis tungrott — han uttrycker sig försiktigt — men han har ansett sig böra ta hänsyn till att tre av partierna ställt sig bakom förslaget om 350 ledamöter.

Redan i den expertgrupp, som på våren 1964 under vår värderade talmans ordförandeskap överlade om arbetsformerna i en enkammarriksdag med 350 ledamöter, underströks de svårigheter som befarades uppstå med ett så stort antal. Att tidsbegränsning av debattinläggen skulle bli nära nog oundviklig kunde det inte råda något tvivel om. Dessutom komme det stora antalet att minska möjligheterna för riksdagens ledamöter att i de stora debatterna ge uttryck åt de lokala synpunkter, som ofta framföres i remissdebatter och interpellationsdebatter.

Om jag är riktigt underrättad torde centerpartiet ha varit särskilt angeläget

om det större antalet; jag bortser då från herr Bengtssons i Varberg yttrande. Han förefaller lika angelägen om det. Av dessa ytterligare 50 mandat kommer med nuvarande röstfördelning omkring 8 att tillfalla centerpartiet. Vi på oppositionssidan hoppas naturligtvis på en helt annan fördelning i valet år 1970, och då är det möjligt att ett och annat ytterligare mandat kan gå till centerpartiet.

Om det vore så vist ordnat att 80 ledamöter samtidigt kunde falla för åldersstrecket, skulle sannolikt det lägre antalet, 300 ledamöter, lättare vinna allmän anslutning i riksdagen, men så är det inte. När — jag dristar mig inte att säga »om», — riksdagen i dag beslutar om 350 ledamöter, går den emellertid mot en betydande opinion, både inom riksdagen och utanför den.

Vid de samtal jag haft med enskilda representanter för olika partier, har jag närmast fått den uppfattningen, att det finns en majoritet i riksdagen för det lägre antalet ledamöter, nämligen 300. Skall kammaren då rösta mot sin egen övertygelse, när den samtidigt är medveten om att ett sådant ställningstagande kommer att leda till en begränsning av debatterna och möjligheterna för riksdagsledamoten att göra sin röst hörd? I utländska parlament är det visserligen ingalunda ovanligt med debattrestriktioner och giljotiner, men hittills har den svenska riksdagen energiskt värjt sig mot varje ingrepp i den obegränsade yttrandefriheten. Nu öppnas genom reformen möjligheter för vissa restriktioner, och jag befarar att erfarenheten snart kommer att visa att ytterligare inskränkningar blir oundvikliga. Liksom under alla tidigare år blir vårsessionen mot slutet hårt belastad, och arbetet kommer inte att lätta i den nya stora kammaren.

Herr Bengtsson i Varberg gjorde en jämförelse och sade att vi nu länge haft 380 ledamöter i riksdagen och att det ju har gått bra. Ja, det har vi haft, herr

Partiell författningsreform m. m.

Bengtsson, men uppdelade på två kammare med samtidig behandling av ärendena! Vi har totalt varit 233 ledamöter i denna kammare och 151 i första kammaren. Men vi bör väl tänka på att sammanslagningen också kommer att innebära att vi måste sammanföra detta stora antal av interpellationer och enkla frågor, som förekommer på dagordningen, till en enda kammare med 350 ledamöter. — Ja, vi har ju ett färskt avskräckande exempel från gårdagens långa debatt om de enkla frågorna, som för ovanlighetens skull hade förlagts till ett kvällsplenum. Jag tänker, herr talman, med verklig oro på hur det kommer att se ut i den stora kammare i det provisoriska och så småningom i det definitiva hus där riksdagen skall ha sin varelse!

Till sist: den allmänna flaggning som i dag lyser upp mulenheten över huvudstaden har inget samband med den förestående författningsreformen. Det är Eidsvoldsförfattningens dag, Norges nationaldag, den syttende maj, som är anledningen till denna. Kanske kan vi dock däri även inlägga en hyllning till det nordiska samarbetet. Dagens riksdagsbeslut kommer att innebära att även Sverige nu går över till den direkta demokrati som våra nordiska bröder redan tidigare genomfört.

Herr **HERMANSSON** (vpk):

Den föregående talaren trodde inte att svenska folket trängdes på riksdagsplanen för att motta meddelandet om den nya författningen. — Det är nog riktigt gissat. Med säkerhet kan vi i varje fall säga att riksdagsledamöterna inte heller trängs i kammaren för att åhöra debatten!

Vi får kanske acceptera detta sakläge, även om vi kan önska något annat. Möjligen är det senare ytterligare ett skäl för att vilja öka antalet ledamöter i kammaren till 350 — med samma procentuella närvaro ökar ju då något även det absoluta antalet!

Herr talman! Det är ändå betydelsefullt att partiernas representanter framför sina synpunkter på författningsfrågan.

Jag skall börja med att påtala det förhållandet, att av de fem rikspartier som är representerade i riksdagen har Vänsterpartiet kommunisterna ställts utanför det direkta praktiska arbetet för en ny författning. Vi tycker detta är en egendomlig begynnelse för en författning vars väsentliga syfte skall vara att befästa demokratiska landvinningar och möjliggöra en vidareutveckling av demokratin. Det hade från alla synpunkter varit riktigt att vårt parti beretts plats såväl i författningsutredningen som i grundlagberedningen. — Jag vill här rikta en direkt begäran till regeringen, att den för det fortsatta arbetet kompletterar grundlagberedningen med en representant för Vänsterpartiet kommunisterna! Eftersom vi skall arbeta under de villkor som den nya författningen skapar är det rimligt att vi också bereds tillfälle att direkt medverka i dess utformning.

Att vårt parti ställts utanför kommissionerna betyder inte att vi inte har deltagit i författningsdebatten. Vår partistyrelse har vid olika tillfällen dryftat författningsfrågan, och flera uttalanden har antagits i samband med olika faser i grundlagsarbetet.

Det har gällt frågan om parlamentarismens inskrivande i den nya författningen, valsättet och andra frågor.

I det nya partiprogram som antogs av föregående års partikongress har i ett särskilt avsnitt sammanfattats de krav partiet ställer på en demokratisk författningsreform. Vi anser att författningsreformen bör ha följande allmänna målsättningar:

Demokratins landvinningar ges grundlagsskydd. De har till stor del framtingats utanför gällande författning.

Det statsklick som nu tillämpas granskas kritiskt. Det förändras så att det överensstämmer med folksuveräni-

Partiell författningsreform m. m.

tetens principer. Föräldrade inslag rensas ut.

Författningen utformas så att den främjar fortsatt utveckling av demokratin.

Författningsreformen bör tillgodose följande krav:

Parlamentarismen — d. v. s. riksdagens obegränsade rätt att välja och vraka regering — skrivs in i grundlagen.

Riksdagen får en kammare. Den väljes i ett sammanhang genom direkta val. Mandaten fördelas riksproportionellt, d. v. s. partierna får platser i riksdagen efter sin andel av rösterna i hela riket så att varje röst ges lika värde.

Monarkin avskaffas. Statschefen får uteslutande representativa uppgifter. Dessa fullgöres på uppdrag från riksdagen.

Demokrati införes i regional planering och länsförvaltning.

En rättighetsförklaring om medborgarnas politiska, juridiska, sociala och ekonomiska fri- och rättigheter i ett demokratiskt statsskick inskrivs i grundlagen.

I det fortsatta arbetet att demokratisera författningen måste frågan om kyrkans skiljande från staten aktualiseras. Trosfrihet garanteras alla medborgare.

En del av dessa allmänna ställningstaganden har sin motsvarighet i de förslag som riksdagen i dag behandlar. Vi stöder grundlinjen i regeringspropositionen. Andra frågor kommer upp under det fortsatta författningsarbetet, och vi kommer på olika sätt att framföra våra meningar. Vi anser att samtliga de förslag som finns i vårt partiprogram är aktuella att genomföra i samband med den pågående författningsreformen. Det gäller också kravet på avskaffande av monarkin och om kyrkans skiljande från staten.

Vad som främst diskuterats i den allmänna debatten om författningsfrågorna under de senaste åren har ju varit valsätt och kammarsystem. Dessa frågor har skenbart varit tekniska, men i verk-

ligheten berört både demokratiska principfrågor och politiska utvecklingsperspektiv. Socialdemokratiens tidigare positioner i valsätsfrågan tycktes utgå från idén att »folket» till varje pris behövde en handlingskraftig regering, som borde göras parlamentariskt stark genom mandatöverföringar eller rättare sagt mandatstöder från andra partier. Tanken var högst tvivelaktig utifrån demokratiska principer. Den innebar också ett stort mått av självuppgivelse: uppgiften att med arbetarrörelsen som kärna bygga en bred front mot storfinansen ersattes med en könlös vädjan till folkets förmenta önskan att regeras kraftigt av vem det vara må. Socialdemokratiens ändrade inställning i valsätsfrågan innebär ett steg mot ökad realism, framtvingat av vänsterutvecklingen i opinionen och i någon mån av valnederlag. Med ett rättvist valsysteem blir »den starka regeringen» vad den både ur demokratiens och arbetarrörelsens synpunkt måste vara: en politisk uppgift, någonting som man måste försöka att skapa.

Debatten om författningsfrågan har förts i en ideologisk miljö som förändrats snabbt. Därvid har en hel del myter raserats. Författningsutredningens slutbetänkande för fem år sedan gav uttryck för åsikten att frågan om demokratin för Sveriges vidkommande var slutgiltigt löst och att problemen i författningsfrågan bara gällde folkstyrelsens teknik och effektivitet. Åsikten var då inte ovanlig. Bakom låg den uppfattning som företrädades t. ex. av Tingsten och enligt vilken motsättningarna utjämnades och ideologierna miste sin grundval. Det enda välfärdssamhällets eniga folk behövde var god politisk service och effektiv regeringsmakt till lägsta möjliga kostnader. Alternativen tycktes begränsa sig till en evig samlingsregering eller etablerad konkurrens mellan ett fåtal effektiva företag eller partier som producerade politisk service.

Partiell författningsreform m. m.

Sådana falska uppfattningar har nu i hög grad försvunnit ur debatten. Det avgörande har härvid varit den skärpning av motsättningarna som inträtt både internationellt och inom det svenska samhället. Ideologierna gjorde som Mark Twain: de påpekade det överdrivna i ryktet om sin död; de kommer säkert att fortsätta att frodas. Myten om det färdiga välfärdssamhället har samtidigt fått hårda stötar av arbetslöshet, ökade inkomstklyftor och tilltagande ekonomisk maktkoncentration. Grundproblemet om en vidgning och ett fördjupande av demokratin kan inte längre avfärdas som en abstrakt fråga eller som någonting som enbart angår de parlamentariska instanserna. Kravet på fördjupad demokrati, på ett verkligt folkstyre, klappar också på vår dörr, även om som sagt svenska folket kanske inte i dag står ute på riksdagsplanen.

Och där har denna författningsdiskussion direkt anknytning till den debatt som fördes här i går i anslutning till regeringens interpellationssvar om händelserna i Båstad. De huvudproblem som då diskuterades var frågorna om hur i demokratisk ordning fattade beslut skall genomföras i hela samhället och möjligheterna för de vanliga medborgarna att medverka i beslutsprocessen.

Det är inte säkert att de politiska besluten bärs upp av en bred folkopinion därför att de träffas med stor majoritet här i riksdagen. Det kan också vara så att en del av folket känner sig stå utanför reella möjligheter att påverka besluten, att betydande delar av en generation kommit i motsättning till partiapparaterna därför att dessa icke förmått att visa den nödvändiga aktiviteten i väsentliga frågor. Det är därför alltför begränsat att säga, som gjorts tidigare i debatten, att det är politiker- nas förmåga som avgör en författnings betydelse; denna avgörs i stället av författningens förmåga att dra in breda

massor av befolkningen till deltagande i det praktiska politiska arbetet.

Statsminister Erlander ställde i går en fråga till mig, när jag inte hade någon replikrätt kvar. Den gällde vad jag avsåg med uttrycket direkt demokrati. Jag kan svara i dag, därför att denna sak har direkt samband med författningsdebatten. Vi har den representativa demokratin som kommer till uttryck i de allmänna valen. Men ingen anser att det är tillräckligt att medborgarna endast vartannat, i fortsättningen vart tredje, år på detta sätt ger uttryck för sina politiska ståndpunkter. Vi vill tvärtom ha en ständig, levande debatt i vilken så många som möjligt av medborgarna tar del. Vi vill att opinionerna skall komma till uttryck i demonstrationer o. s. v. Men kravet måste också ställas — och det ställs i dag på ett mycket bestämt sätt av växande grupper av medborgare — på rätt för dem att delta i de beslut som fattas och som berör deras dagliga liv. Det gäller löntagarna som kräver insyn och bestämmanderätt i företagen, studenterna som kräver bestämmanderätt på universiteten, husmödrarna som kräver inflytande över konsumtionsvarornas typer, kvalitet och priser, hyresgästerna som kräver inflytande över produktionen och förvaltningen av bostäderna.

Det är detta jag avser med uttrycket direkt demokrati. Det är en fråga som har samband med medborgarnas allmänna rättigheter. Dessa bör enligt vår mening preciseras i en rättighetsförklaring. Denna måste vara djupt förankrad i folkets uppfattning för att få betydelse. Vi ställer det konkreta förslaget att utformningen av grundlagens rättighetsförklaring skall göras till föremål för en bred diskussion, i vilken man söker dra in så många medborgare som möjligt. Folkorganisationerna kan vara en lämplig bas för diskussionen, men det är nödvändigt att också dra in andra medborgare i direkt medverkan vid utformningen av denna rättighets-

Partiell författningsreform m. m.

förklaring. Jag riktar en direkt begäran till regeringen att låta undersöka möjligheterna för en sådan bred diskussion och att ta de nödvändiga initiativen.

Herr talman! Till sist några ord om tre speciella frågor.

Man har avskilt utrikesnämnden från utrikesutskottet, och det är möjligt att det är praktiskt. Men samtidigt har man skurit ned antalet ledamöter i nämnden till nio, vilket kan komma att innebära att samtliga partier i riksdagen icke blir representerade. Jag ställer mig kritisk på denna punkt. Det är till fördel om samtliga riksdagspartier kan delta i utrikesnämndens förhandlingar.

I frågan om spärren vid 4 procent av röstetalet i hela riket som villkor för att få mandat har det sagts att den nuvarande spärren är minst lika hård. Det kan i och för sig vara riktigt, men jag anser inte att detta är ett hållbart argument. Frågan är ju om någon spärr över huvud taget är berättigad eller inte. Jag tror man överdriver både faren för nya, små partier och det negativa i att olika smärre opinioner skulle få bli representerade i riksdagen. Det måste vara oformligt att ett parti som uppnår låt oss säga 170 000 röster inte skulle få någon plats alls i riksdagen, medan det parti som uppnår 175 000 röster däremot får 14 platser, om nu gränsen 4 procent skulle ligga just mellan dessa siffror. Om varje röst skall ha lika värde — och det anser vi vara en riktig princip — borde alla sådana spärrar avskaffas. I det här läget kommer jag att stödja den reservation som har det lägsta procenttalet för spärren.

Vårt parti har motionsledes vid flera tillfällen fört fram kravet på en sänkning av rösträttsåldern till 18 år. Det kravet behöver inte någon längre motivering. Det är nödvändigt att tidigt dra in ungdomen i ett praktiskt politiskt arbete, och rätten att delta i de allmänna valen spelar därvid en viktig roll. Det har skett en snabb tillväxt i

ungdomens mognadsprocess. Detta måste komma till uttryck också i den nya författningen. Eftersom vårt motionskrav upptagits i reservationen nr 6, yrkar jag bifall till denna.

Herr ANTONSSON (cp):

Herr talman! Jag ämnar inte vara så disciplinerad att jag avstår från att kritiskt granska de inslag i denna kompromiss, som jag tycker är mindre bra. Men jag vill inte heller i onödan skärpa den partipolitiska debatten i dessa frågor; jag tycker att dagens debatt varit relativt fri från partipolitiska inslag. Men när det sagts från olika håll att man i kompromissens tecken fått ge och ta, kan jag inte underlåta att erinra om att införande av ett enkammar-system inte bara är ett gammalt liberalt krav utan också ett gammalt socialdemokratiskt krav, om jag minns rätt ända från Brantings tid. Likaså är det ett gammalt socialdemokratiskt krav att det skall vara ett rättvist valsätt.

Det skedde en omsvängning i debatterna härom under 1950- och 1960-talen, då det framfördes förslag om fyra, fem olika varianter av indirekta val, men den saken skall jag inte gå in på. Man drev under denna tid också med ganska stor kraft tanken på ett valsätt som garanterar en stark regeringsmakt, d. v. s. överrepresentation för det största partiet. Nu har man lämnat dessa krav, och då måste jag fråga mig: Gör man eftergifter när man går tillbaka till sina egna gamla reformkrav, som jag tycker är principiellt riktigare än de förslag som man fört fram i debatten under 1950- och 1960-talen? Jag säger detta en passant utan någon som helst åstundan att spetsa till debatten partipolitiskt.

Det har sagts av nästan alla att detta är en kompromiss, och jag tycker personligen att förslaget också präglas av den politiska kompromissens klassiska

Partiell författningsreform m. m.

kännetecken — det innefattar såväl bestämda fördelar som klara nackdelar. Personligen anser jag att den politiska kompromissen inte borde vara arbetsmetoden när man skall dra upp riktlinjerna för en ny författning som i princip bör vara ett långsiktigt och bestående verk. Men det har ju på grund av meningsbrytningarna blivit så. Jag anser att reglerna för demokratins arbetsformer i en mogen demokrati ganska naturligt borde växa fram ur den gemensamma idégrund som borde omfattas av alla meningsriktningar. Så har inte varit fallet på alla punkter när det gäller den reform vi nu står inför.

Det behöver knappast sägas att en av de främsta förutsättningarna för en väl fungerande demokrati är att den aktuella folkviljan så exakt som möjligt återspeglas i parlamentets sammansättning. Andra viktiga förutsättningar är en effektivt fungerande parlamentarism och ett rättvist proportionellt valsystem. Parlamentarismens princip i dess klassiska mening, nämligen att det ur parlamentet skall utgå en regering som åtnjuter riksdagens och om möjligt folkflertalets förtroende, kan endast uppfyllas om hela riksdagen utses genom direkta val och vid ett och samma val tillfälle. Ur den synpunkten vill jag alltså hälsa reformförslaget med tillfredsställelse. Det har ur dessa principiella synpunkter uppenbara fördelar.

Det nuvarande tvåkammerssystemet har inte anslutit till den aktuella folkviljan — det vet vi alla. Det har inneburit möjligheter för en regering, oavsett partifärg, att om den har förlorat ett riksdagsval dock sitta kvar, stödd av gamla mandat från tidigare valtillfällen även om den inte i det aktuella ögonblicket haft stöd i folkmajoriteten. Det är — därom tror jag att vi alla numera är ense — ingen tillfredsställande demokratisk ordning. Jag noterar därför att det förslag som nu behandlas innebär att vi för första gången i svensk demokrati genom införandet av enkam-

marriksdag skapar förutsättningar för en fungerande parlamentarism. Över huvud taget innebär reformen möjligheter till en bättre fungerande demokrati på riksplplanet.

Men lika viktigt — och det är på denna punkt meningarna har brutit sig — är det enligt min mening att statsskicket också skapar möjligheter för en väl fungerande kommunal och regional demokrati. Den kommunala självstyrelsen är en omistlig del av vårt folkstyre. Författningsutredningen föreslog år 1963 att det i regeringsformens första paragraf bl. a. skulle heta: »Den svenska folkstyrelsen bygger på fri åsiktsbildning och på lika och allmän rösträtt. Den förverkligas genom parlamentariskt statsskick och kommunal självstyrelse.» Med detta understryker alltså författningsutredningen den betydelse man vill tillmäta den kommunala självstyrelsen i vår demokrati. Författningsutredningen framhöll som något högst väsentligt att kommunalvalen borde utformas som fristående val. Vi har nu att konstatera att regeringen som villkor för en reform har uppställt *någon* form av samband mellan riks- och kommunalval, och detta krav har fått den slutliga formen i kompromissen om den gemensamma valdagen.

Jag bortser ifrån från vilket håll tanken ursprungligen kan ha väckts. Jag är personligen starkt kritisk mot denna ordning, och det kan jag vid detta tillfälle inte dölja. Jag är, herr talman, helt naturligt på det klara med att man aldrig kan renodla de kommunalpolitiska frågorna i ett politiskt val. Rikspolitiken kommer alltid — även i framtiden — att spela en ganska väsentlig roll såsom den hittills har gjort i kommunalvalen, oavsett vilka former vi väljer. Men det är lika uppenbart att sammankopplingen mellan riks- och kommunalval innebär en allvarlig risk för att de kommunala frågorna skjuts åt sidan i den politiska debatten.

Låt mig sedan få understryka att de

Partiell författningsreform m. m.

kommunala uppgifterna speciellt under de senaste decennierna har ökat mycket starkt i såväl omfattning som betydelse. De primärkommunala och landstingskommunala uppgifterna upptar i dag väsentligt större del av samhällsverksamheten än de statliga uppgifterna.

Den meningsriktning som jag företräder hyllar i princip en decentralisering så långt det är möjligt och lämpligt av de demokratiska beslutsfunktionerna ut till den regionala och kommunala demokratins organ. Länsdemokratiutredningens intentioner låter oss ana att landstings- och primärkommuner i framtiden kan komma att få än mer ökade uppgifter och därmed också ökad betydelse i hela vårt samhällssystem.

Redan kommunreformen på 1950-talet medförde att de primärkommunala institutionerna fick ökad betydelse. Vi upplever nu uppbyggandet av kommunblocken med större geografiska enheter och med ökade uppgifter, och samtidigt kan man iaktta en strävan till ökad befogenheter för den regionala demokratins organ rent allmänt som enligt vad jag antytt framgår av speciellt länsdemokratiutredningens arbete.

Herr talman! Att just i ett tidsskede präglad av denna utveckling försämra möjligheterna för den kommunala debatten genom sammankopplingen av kommunal- och rikssval anser jag är mycket betänkligt. I ett sådant läge borde *strävandena* inriktas på att stärka den kommunala självstyrelsens folkliga förankring genom att bredda och fördjupa lekmannainflytandet, engagera medborgarna i de kommunala frågorna och stimulera en vidgad kommunal debatt. Den gemensamma valdagen rimmar onekligen illa med dessa strävanden. Vi är väl alla överens om att det finns ett saksamband mellan riks- och kommunalpolitik, men jag tycker att det är ett logiskt felslut om man därav

drar slutsatsen att vi för den skull nödgas att ha ett kommunalt valsamband.

Frågan om det kommunala valsambandet behandlades av länsdemokratiutredningen i dess betänkande 1965. Utredningen markerade enhälligt att den gemensamma valdagen var otillfredsställande ur den kommunala demokratins synpunkt. Utredningen anförde: »Av de alternativa möjligheter att bevara ett valtekniskt samband mellan riks- och kommunalpolitik medför lösningen med en gemensam valdag den största risken för att de kommunala frågorna skjutits i bakgrunden. Samtidigt riksdags-, landstings- och kommunalval skulle av väljarna troligen komma att uppfattas huvudsakligen som ett riksdagsval.»

Nackdelarna med den gemensamma valdagen kom än tydligare till uttryck i regeringens egna direktiv år 1966 till grundlagberedningen. Där framhålles bl. a. följande:

»Om hela riksdagen väljs samtidigt med kommunalvalen finns sålunda grundad anledning antaga att de rikspolitiska frågorna på bekostnad av de kommunalpolitiska kommer att dominera valrörelsen så att den kommunala demokratin kommer att tillfogas kännbart men.»

Det tillades: »En lösning som i möjligaste mån eliminerar dessa olägenheter bör därför eftersträvas».

Länsstyrelsen i Södermanlands län har citerats tidigare i dag. Jag tror att det i remissyttrandet från denna länsstyrelse ges uttryck för en riktig syn på frågeställningen när det påpekas, att en självständig kommunal valrörelse måste betraktas som en lika angelägen förtroendefråga för kommunalmännen som riksdagsvalen för riksdagsmännen.

Herr talman! Jag har med dessa kritiska synpunkter velat markera något som jag personligen tror kommer att bli en framtidslinje från den kommunala demokratins synpunkt. Jag skall inte göra några tvärsäkra påståenden men

har vid många samtal med personer från olika partier fått det bestämda intrycket, att den gemensamma valdagen inte är majoritetsförankrad i något riksdagsparti i dag. Trots min kritiska inställning kommer jag att ansluta mig till reformen och göra detta av i huvudsak tre skäl.

För det första finner jag det mycket angeläget att vi får ett beslut om övergång till enkammarriksdag, vilket garanterar en fungerande parlamentarism och innebär att den aktuella folkviljan, så direkt som möjligt, återspeglas i riksdagen.

För det andra gör jag det därför att konstitutionsutskottet har uppmärksammat den negativa inverkan som den gemensamma valdagen kan komma att få för den kommunala demokratin och bl. a. i anledning av en motion av mig själv m. fl. beslutat föreslå riksdagen att tillsätta en parlamentarisk arbetsgrupp med uppgift att kartlägga arbetsuppgifterna och dra upp riktlinjerna för en samlad översyn av den kommunala demokratin och därvid även beakta verkningarna av den gemensamma valdagen. Jag ser i detta konstitutionsutskottets initiativ en viss garanti för framtiden.

För det tredje tror jag att erfarenheterna i framtiden kommer att visa att fristående kommunalval är en nödvändig förutsättning, om man vill ge den kommunala demokratin tillfredsställande betingelser.

Beträffande det beslut som nu kommer att fattas vill jag gärna framhålla, att det under de närmaste åren kommer att åvila de lokala politiska organen, folkbildningsorganisationerna och folkrörelserna över huvud taget en viktig uppgift, nämligen att genom upplysning i kommunala frågor och genom kommunalt arbete försöka att vidmakthålla det kommunala engagemang som jag tror vi alla är angelägna skall finnas kvar.

Jag skall, herr talman, till sist anföra några synpunkter på de treåriga man-

Partiell författningsreform m. m.

datperioderna. Ur en aspekt är dessa mandatperioder för långa och ur en annan troligen för korta. Perioderna är för korta för att skapa arbetsro och möjlighet till en tillfredsställande långsiktplanering både för regeringen och de kommunala styrelserna. Vidare riskerar man att perioderna tvärtom är för långa för att garantera att vitaliteten i partiorganisationerna och det folkliga, politiska intresset för samhällsfrågorna skall kunna upprätthållas.

Herr Hermansson var inne på frågan om valsättet. Låt mig där bara säga att den grundläggande principen naturligtvis måste vara att alla röster så långt möjligt skall ha lika värde. Jag vill emellertid tillägga — och det är en ganska allmänt omfattad princip — att man i demokratins eget intresse måste göra ett viktigt undantag. Vi är väl alla ense om att demokratins funktionsduglighet mycket allvarligt hotas, om det blir en uppsplittring på många små partier. Det finns i internationella sammanhang mycket tragiska exempel på hur demokrati och parlament har förlamats i sin handlingskraft av en stark partisplittring. Det ligger därför i demokratins eget intresse — för att inte säga att det bör vara en demokratisk självbevarelsedrift — att genom en spärregel undvika alltför stark partisplittring. Jag erkänner att det blir en skönsässig värdering var man sätter spärren, men att ett spärrsystem är nödvändigt är odiskutabelt.

Herr talman! En kompromissprodukt blir sällan idealisk; så inte heller denna. Jag har med vad jag sagt velat anföra några kritiska synpunkter, som jag anser befogade, men samtidigt har jag velat poängtera de värdefulla elementen i den partiella reform vi nu går att besluta om.

I detta anförande, under vilket herr talmannen ånyo återtog ledningen av förhandlingarna, instämde herrar *Gustafsson* i Kärby, *Dahlgren*, *Grebäck*, *Gus-*

Partiell författningsreform m. m.

tauvsson i Alvesta och *Eriksson* i Bäckmora (samtliga ep).

Herr NILSSON i Östersund (s):

Herr talman! Det är tre väsentliga saker som främst bör uppmärksammas i förslaget till ny författning. Den första är att vi får en enkammarriksdag direkt vald av folket, den andra att vi får ett mera rättvist valsystem och den tredje att vi får parlamentarismen fast förankrad i den svenska grundlagen.

Förslaget är resultatet av en kompromiss mellan de politiska partierna och får därför ses som ett resultat av betydande ansträngningar från olika håll att åstadkomma en samlad lösning av de många problemkomplex som förslaget inrymmer. Det gäller nu för politikererna att skapa intresse och förståelse för det beslut som kommer att fattas, så att det får den förankring ute bland folket som en grundlagsreform naturligen bör ha.

Alla är vi ense om att den kommunala demokratin i framtiden bör breddas och stärkas. Utskottet har haft att behandla en hel rad motioner från alla partier, i vilka den problematiken har angripits från olika utgångspunkter. I vissa motioner har man pekat på de problem för den kommunala demokratin som den gemensamma valdagen kan innebära. I andra motioner har man önskat en bred och genomgripande översyn av kommunallagarna när pågående utredningar är avslutade. En bättre förtroendemannautbildning, översyn av reglerna för den kommunala kompetensen samt en vetenskaplig undersökning om kommunalpolitikens roll i 1970 års valrörelse är andra krav som framställts motionsvägen.

Herr Antonsson uttryckte nyss vissa bekymmer och sade att de kommunala frågorna kan komma i bakgrunden i valrörelsen, om vi får en gemensam valdag. Jag vill då ställa frågan: Hur är det nu med den saken, och hur har det

varit under tidigare valrörelser? Jo, det har trots skilda valdagar varit mycket svårt att skjuta fram de kommunala frågorna i valdebatten. Det är de rikspolitiska frågorna som av helt naturliga skäl har dominerat. De olika partierna har försökt att genom att presentera kommunala handlingsprogram och delta i regionala radiodebatter om kommunalpolitiska frågor skjuta fram kommunalpolitiken i valdiskussionen. Jag skall gärna erkänna att detta inte har lyckats så särdeles bra, och det är naturligt att man ställer sig frågan varför det inte varit möjligt att trots skilda valdagar få till stånd någon mera omfattande debatt om de kommunala frågorna.

Vi vet allesammans som sitter med i de kommunala församlingarna att det mycket sällan förekommer några stridsfrågor i fullmäktige. I de allra flesta frågor är partierna överens. Man har svårt att urskilja några klara gränser emellan de olika partierna när det gäller den praktiska kommunalpolitiken. Det är därför ganska förståeligt att det är svårt att entusiasmera människorna under en valrörelse för kommunalpolitiska frågor när man vet att de olika partierna icke haft skilda politiska uppfattningar.

Jag har som gammal valmakare en ganska stark känsla av att det skulle bli ett mycket lågt valdeltagande, om man i de kommunala valrörelserna uteslutande skulle diskutera kommunala frågor. Jag tror att det är riktigt och oundvikligt att de rikspolitiska frågorna kommer in i valdebatten och att det samband, som ändå råder mellan rikspolitik och kommunalpolitik, på detta sätt blir markerat.

Jag skall inte säga mera om detta. Jag vill bara understryka att utskottet är helt införstått med att en övergripande utredning bör komma till stånd, där man tar upp till granskning alla de många spörsmål som hör samman med det kommunala styrelsesättets funktioner i en modern demokrati. Det är ett

stort fält som man härvid rör sig på och där vissa delutredningar redan pågår. Jag syftar närmast på arbetet inom kommunalrättskommittén, länsdemokratiutredningen och grundlagberedningen. Utskottet är därför inte berett att omedelbart göra en utredningsbeställning. Däremot föreslår utskottet att en arbetsgrupp tillsättes med representanter för de politiska partierna och kommunförbunden. Arbetsgruppen skall ha till uppdrag att kartlägga arbetsuppgifterna och dra upp riktlinjerna för en samlad översyn av de frågor, som den stora utredningen sedan skall ta itu med.

Herr Ahlmarks motionsyrkande om en bred vetenskaplig undersökning angående kommunalpolitikens roll i 1970 års valrörelse är utskottet däremot inte redo att tillstyrka. Vi är ense med motionären så långt, att vi understryker angelägenheten av att en kvalificerad forskning kommer till stånd i anslutning till reformens genomförande. Undersökningar har också förekommit av tidigare valrörelser, och det finns utan tvivel ett stort intresse för sådana forskningsuppgifter. Vi anser dock i utskottet att det inte är riktigt att påkalla ett initiativ från regeringen till en bestämd forskningsuppgift. Detta skulle kunna uppfattas som en dirigering från statsmakterna, och det vill vi inte vara med om.

Riksdagen fick år 1966 på förslag av organisationsutredningen en egen fast personal- och förvaltningsorganisation.

Detta innebar avsevärda förbättringar på området. Enkammerreformen nödvändiggör emellertid en översyn av organisationsfrågorna, och utskottet anser därför att det är lämpligt att en utredning kommer till stånd i slutet av nästa års vårsession och att utredningens ledamöter utses av talmanskonferensen.

Jag vill slutligen, herr talman, helt kort uttala min tillfredsställelse över att utskottsmajoriteten inte stannat för ett lägre ledamötsantal än 350 i den nya

Partiell författningsreform m. m.

enkammarriksdagen. Vi bor i ett till ytvidden stort land med gles och utspridd befolkning. Vi möter de mest skiftande problem bland människorna i olika delar av landet — problem som medborgarna vill diskutera med sin egen riksdagsman och många gånger också få framförda på riksplanet. Den möjligheten skall vi inte beröva människorna ute i bygderna genom att skära ned antalet ledamöter mer än till 350. Sannolikt blir den nya kammaren mera ohanterlig, åtminstone i början, än de nuvarande kamrarna. Men om vi lär oss begränsningens svåra konst i våra framträdanden skall vi nog kunna övervinna dessa svårigheter, åtminstone efter en viss övergångstid.

Herr NELANDER (fp):

Herr talman! Det föreliggande förslaget till ny författning, om vilket vi senare i kväll kommer att besluta, hör förvisso till de allra viktigaste under de senaste hundra åren. Trots att reformen får betraktas som partiell kommer den att innebära en djupgående förändring av den svenska demokratins funktioner sådana de gestaltats i 1866 års representationsreform med vårt nuvarande tvåkammerssystem.

Inte minst för det parti jag representerar, vilket under många år med kraft och uthållighet fört fram kravet på en riksdag, bestående av en kammare på en gång vald av folket, är denna dag en milstolpe — en dag som vi med glädje kommer att minnas som den då ett av våra främsta reformkrav lagfästes. Under stor enighet — reservationerna är få — har beslutet i konstitutionsutskottet kunnat fattas. Det betyder naturligtvis inte att alla ledamöter varit helt nöjda med de olika förslagens utformning.

Länge har utredningar pågått om de reformer som nu skall genomföras. Tidvis har det sett ut som man inte skulle kunna nå fram till någon överenskommelse. Huvuddragen i det förslag som framlagts är ju resultatet av den kom-

Partiell författningsreform m. m.

promiss som för två år sedan ingicks mellan representanter för de fyra större demokratiska partierna i grundlagberedningen. Det ligger — såsom departementschefen framhåller — i sakens natur att en kompromiss inte fullständigt motsvarar önskemålen hos någon av dem som deltagit i uppgörelsen. Som alltid vid kompromisser har man fått ge och ta. Här skall inte ordas om vem som fått ge mest. Det må dock sägas, att vi på vårt håll fått godtaga flera punkter under åtskillig självövertvinnelse. Beträffande flera delförslag skulle det från vår sida ha funnits reservationer och särskilda yttranden, om vi inte i de större frågorna känt oss bundna av överenskommelsen i grundlagberedningen. En svårighet har varit att det inte fullt klarlagts vilka delfrågor som hårt bundits i kompromissen och vilka som kunde tillåtas ge rum för andra meningar.

Märkligt är att reservationer tillåtits i ett par viktiga frågor. Jag tänker på reservationen 4 beträffande ledamotsantalet och på reservationen 1, där huvudprinciperna frångås. Om man nu velat undvika särskilda yttranden i specialfrågor, så bör väl ledamöterna dock ha rätt att i debatten deklarerat sin mening, även om reservation inte avgivits, och detta utan ironiskt tal om brasklappar.

I fråga om ledamotsantalet har jag sympatier för ett lägre tal än 350, exempelvis 300. T. o. m. departementschefen är benägen, som det heter, att ge kritiker rätt i att arbetet i en kammare med 350 ledamöter kan komma att bli jämförelsevis tungrott. Jag tror att systemet ur arbetssynpunkt kommer att bli mycket svårhanterligt. Vi vet hur förhållandena redan utvecklats i vår nuvarande andra kammare med dess 233 ledamöter. Man kan knappast förlänga sessionstiden. Debattrestriktioner kan bli nödvändiga, men det bör uppmärksammas att en begränsning av anförandenas längd inte har stor effekt.

Antalet deltagande talare kanske måste begränsas om någon större effekt skall åstadkommas. Och det är inte något angenämt perspektiv.

I det längsta hade jag hoppats att utskottet skulle kunna träffa en överenskommelse om minskning av antalet ledamöter. Då det inte var möjligt anser jag att vi är bundna av kompromissen, varför jag kommer att följa den.

Den gemensamma valdagen emanerar från statsminister Erlanders framhållande av kommunalpolitikens samband med rikspolitiken. Det har naturligtvis alltid funnits ett sådant samband. Jag tror dock inte att en gemensam valdag är nödvändig för att fastslå detta förhållande. Man är givetvis ängslig för att de egentliga kommunala frågorna kommer i skymundan i valdebatterna. För dem som hårt håller på den kommunala självbestämmanderätten kan det nya systemet te sig betänkligt. Det är därför av vikt att, som herr Ahlmark föreslagit i motion I: 756, en bred vetenskaplig undersökning om kommunalpolitikens roll i 1970 års valrörelse verkligen kommer till stånd. Utskottet har ställt sig potitivt till tanken på en sådan undersökning, även om man inte velat skriva till Kungl. Maj:t i frågan.

En treårig mandattid är enligt min mening en väl kort period. En tid av fyra år synes mig bättre avvägd. Denna fråga är emellertid avhängig av den gemensamma valdagen och utgör en väsentlig del av kompromissen, varför det inte är möjligt att företa någon ändring nu.

I pressdebatten har frågan om spärren mot småpartierna fått stort utrymme. Jag erinrar om att enighet råder om att spärren måste finnas. De parlamentariska förhållandena, låt mig säga i Frankrike före de Gaulle-perioden, utgör avskräckande exempel på faran av uppdelning i många småpartier.

I vårt nuvarande system ingår en ganska hård spärr mot småpartier, men den har en mycket ojämn verkan. I ut-

skottsutlåtandet framhålles att den nuvarande ordningen innebär att ett parti normalt behöver 10 procent av rösterna för att ta ett mandat i en valkrets med sex mandat. I en valkrets med åtta mandat fordras 8 procent av rösterna för att ta ett mandat. I propositionen föreslås en spärr på 4 procent, uppmjukad med en bestämmelse att om ett mindre parti i en viss valkrets uppnår 12 procent av rösterna får partiet delta vid fördelningen av de fasta valkretsmandaten i denna valkrets. Systemet med 4-procentsspärren är därför inte hårdare än nuvarande system, snarare tvärtom.

Jag hade kunnat tänka mig en något lägre spärr, exempelvis en 3-procentsspärr. Med hänsyn till kompromissens bindning har jag emellertid inte något särskilt yrkande.

Den som blivit dubbelvald i olika valkretsar skall enligt departementschefens förslag anmodas av central valmyndighet att inom fyra dagar efter valet meddela vilket mandat han vill tillträda. Jag sympatiserar själv med regeringsrättens förslag att kandidat vid dubbelval skall förklaras vald i den valkrets där han fått det högsta jämförelsetalet. Utskottet har enhälligt biträtt denna ståndpunkt, men starkt understrukit att dubbelkandidatur bör motverkas.

Av de få reservationer som fogats vid utskottsutlåtandet yrkar jag bifall till reservationen 2 om statsråds entledigande.

Enligt propositionen skall — frånsett efter misstroendeförklaring som godkänts av riksdagen — statsministern kunna entledigas endast på egen begäran och annat statsråd endast när statsministern begär detta. Vi anser emellertid att ett statsråd skall kunna entledigas även på egen begäran.

I proposition nr 92 har föreslagits att rösträttsåldern skall sänkas med ett år och inträda året efter det varunder 19 års ålder uppnåtts. I motionsparet I: 211 och II: 268 har från vårt håll föreslagits att riksdagen måtte »besluta såsom

Partiell författningsreform m. m.

vilande grundlagsändring att rösträttsåldern — — — sänks från nu gällande till året efter uppnådda 18 år». Med hänvisning till den motivering som anförts i motionerna liksom i bl. a. herr Ohlins anförande ber jag att få yrka bifall till reservationen 6.

Slutligen vill jag säga ett par ord om postverkets taxor. I proposition nr 92 föreslås att postmedlens karaktär av bevillning skall slopas genom ändring av § 60 regeringsformen. Jag har i utskottet varit tveksam om detta. I motioner har avslagsyrkanden framställts. Nu har emellertid utskottet tagit initiativ till en uppdelning sålunda, att tidningstaxan fortfarande skall fastställas av riksdagen men postmedlen i övrigt bestämmas av regeringen. Jag har biträtt detta utskottets enhälliga förslag, eftersom det främst är tidningstaxan som riksdagen har intresse av att nogsamt bevaka.

Åtskilligt annat, herr talman, i det digra betänkandet vore värt att kommentera — inte minst parlamentarismens inskrivande i grundlagen — men jag skall inskränka mig till det anförda, eftersom talarlistan fortfarande är lång.

Låt mig i anslutning till vad jag inledningsvis yttrade än en gång få uttala min tillfredsställelse över att vi efter höstens val och ett följande nytt riksdagsbeslut kommer att få ett enkamarsystem, som innebär att riksdagen på en gång väljes direkt av folket och att partierna genom de 40 tilläggsmandaten får en riksproportionell representation!

Herr WENNERFORS (h):

Herr talman! Jag känner det som en mycket stor förmån att få delta i behandlingen av ett reformförslag, som har så betydande räckvidd i avseende på vårt parlamentariska liv. Jag hade dock som så många andra känt större tillfredsställelse, om reformen inte ock-

Partiell författningsreform m. m.

så inneburit att förslag till treåriga valperioder och s. k. gemensam valdag hade lagts fram.

Det sägs att någon i samband med tillkomsten av 1809 års regeringsform yttrade: Det som kännetecknar detta förslag är det typiskt svenska som ligger i uttrycket »lagom». Det omfattande förarbetet till vår tids författningsreform har också karakteriserats av en stark strävan att medelst kompromissteknik på s. k. hög nivå nå ett lagomläge. Ty visst och sant är att kompromissens idé också är ett uttryck för det typiskt svenska.

Samtidigt är det beklagligt att kompromissresultatet inte har det innehåll som vi är vana vid. Det som brukar känneteckna den typiskt svenska kompromissen är att ingen förhandlare får räkna med en lösning, som till 100 procent tillfredsställer honom. Det skulle inte heller vara lyckligt. En alltför ensidigt god lösning betyder att motparten måste vara i motsvarande grad missnöjd, och detta återverkar naturligtvis dels på tolkningen av överenskommelsen, dels på kommande förhandlingsomgångar.

För att nå samförstånd måste man i viss mån ge avkall på sina egna intressen, men observera att den typiskt svenska kompromissen innebär att parternas missnöje med en överenskommelse oftast avser helt åtskilda och motsatta delar av denna.

Detta gäller inte den kompromiss som vi i dag har att behandla. Vi — och jag vågar påstå att den majoriteten är mycket större än vad man anar — är nämligen missbelättna med stora delar av förslaget. Man må sedan i högstämda ordalag lovprisa enigheten från denna talarstol; framtiden får utvisa kompromissens hållbarhet.

I en motion, nr 990 i denna kammare, har jag framfört min tveksamhet beträffande förslaget till treåriga valperioder samt beträffande förslaget att riksdagsval och kommunalval skall äga

rum på samma dag. Jag skall här begränsa mig till några synpunkter på detta.

Att en gemensam valdag är en förutsättning för det naturliga samspelet mellan rikspolitik och kommunalpolitik har inte i tillräcklig grad påvisats. Samspelet är betingat av andra faktorer och kan inte vara beroende av ett samtidigt val. De lokala frågorna kommer att än mer försvinna i den rikspolitiska kampen om riksdagsmajoriteten! Väljarna bör ha reell möjlighet att utkräva ansvar av sina förtroendemän inom kommunen eller att genom en livlig kommunalpolitisk debatt få grundlig information om partiernas och förtroendemännens handlingsprogram för den kommande valperioden.

Men är det lyckligt att väljarna genom att valdebatten helt domineras av en aktuell brännande utrikespolitisk fråga eller av en stor kontroversiell inrikespolitisk ödesfråga påverkas att i kommunalvalet rösta på samma parti som i riksdagsvalet? Till detta kommer att personvalet vid kommunala val kanske ytterligare minskar i betydelse. Dess värre kan det bli så, att kandidaterna på valsedlarna till kommun och landsting än mer råkar i skymundan till förmån för riksdagskandidaterna.

Herr talman! Jag skall inte ytterligare uppehålla mig vid dessa olika olägenheter. Min hemställan i motionen om att en parlamentarisk utredning skall få pröva olika möjligheter och åtgärder för att stärka den kommunala demokratin har tillgodosetts.

Hitintills har folkmängden utgjort underlaget vid mandatfördelningen mellan valkretsarna. Författningsutredningen föreslog samma beräkningsgrund. Däremot kom grundlagberedningen med en nyhet, nämligen att underlaget skulle utgöras av antalet röstberättigade. Det förslaget återfinnes nu i propositionen och i utskottsutlåtandet. Jag har stor respekt för det sätt på vilket detta förslag motiverats, även om

Partiell författningsreform m. m.

motiveringen förefaller mig något kryptad.

Det väsentliga för mig är den principiella innebörden. Man kan med fog fråga: Kommer den framtida riksdagsmannen att representera alla invånare i en valkrets, när mandatens antal i valkretsen enbart grundar sig på antalet röstberättigade?

Såvitt jag vet finns det inget land som har en sådan konstruktion. I exempelvis Finland, Norge, Danmark, Island, Västtyskland, Storbritannien, Frankrike, Schweiz, USA och Australien utgör befolkningstalet underlaget för antalet mandat.

Herr talman! Met det sagda skulle jag ha velat yrka bifall till motionen nr 972 i denna kammare med herr Lindahl som första namn men är förhindrad därtill av formella skäl, då förslag till lagtext saknas i motionen.

Herr HENNINGSSON (s):

Herr talman! Med den fart som debatten nu har fått verkar det som om den 17 maj skulle kunna bli nära nog en skandinavisk grundlagsdag. Denna dag firas tidigare i Norge som grundlagsdag, men det förefaller som om också den svenska riksdagen nu skulle hinna fatta ett stort grundlagsbeslut den 17 maj.

För mig framstår det som mycket angeläget att betona att vad som presenteras i konstitutionsutskottets betänkande nr 20 är en partiell reform. Allmänheten får inte bibringas den uppfattningen att det som nu åstadkommit är en helt ny författning — frukten av ett utredningsarbete som pågått utan några egentliga avbrott sedan 1954. Om man ändå skulle ha den uppfattningen att det här rör sig om en helt ny författning, måste såväl konstitutionsutskottet som riksdagen få ett mycket dåligt betyg.

Ibland verkar det också som om pressen uppfattat vad som nu presenteras som någonting helt nytt. Jag är därför

angelägen om att det klart säges ifrån att här föreslagna ändringar endast berör en del av det stora komplex som våra grundlagar utgör.

Som min personliga mening vill jag framhålla att jag livligt hoppas att vår helt genomförda nya författning skall få inte bara en ny språkdräkt utan även ett innehåll som det i nuvarande läge inte finns underlag för att utforma. Jag kan inte underlåta att i detta sammanhang erinra om de svårigheter som förelegat för att exempelvis skriva in parlamentarismens principer i den nya författningen. Att i normal språkdräkt kläda en konungs maktbefogenheter, vilka inte alls står i paritet med gällande författning, är helt enkelt inte möjligt. Vi vet alla att det inte har varit såsom regeringsformens § 4 klart säger: »Konungen äger att allena styra riket på det sätt, denna regeringsform föreskriver;». Så har inte systemet fungerat sedan mycket lång tid tillbaka.

Man må ha rätt att hysa den uppfattningen att när vår författning får sin genomgripande omgestaltning det också på denna punkt blir en formulering som mera står i överensstämmelse med tidens krav.

En annan fråga som jag anser angeläget att belysa är hur denna författningsreform har tillkommit. Det kan kanske anses onödigt att för riksdagens ledamöter tala om detta, men med hänsyn till den mängd av tidningsartiklar i saken som förekommit de senaste dagarna, speciellt i mellanpartipressen med övervikt för folkpartiet, anser jag det vara berättigat.

Hur länge en författningsreform diskuterats, vet jag inte med säkerhet, men redan 1954 tillsattes den första kommittén med uppgift att skapa en mera tidsenlig författning. I denna kommitté var alla de stora partierna representerade. Den arbetade under nio år och stod mer eller mindre i ständig kontakt med respektive partier. Likväl motsvarade inte resultatet förväntningarna, och

Partiell författningsreform m. m.

man var inom alla partier ense om att det krävdes en ytterligare överarbetning. Efter de partiöverläggningar som följde tillsattes senare den s. k. grundlagskommittén, som också innehöll representanter för de fyra stora partierna. Dessa representanter har sedan gång efter annan presenterat olika förslag i sina riksdagsgrupper, som fått ta ställning till dessa. Ibland har grupperna accepterat förslagen, ibland har de förkastats, varefter det blivit nya överläggningar. Först när samtliga partigrupper sagt sig kunna acceptera de tyngst vägande detaljerna i förslagen har det varit möjligt att skriva en proposition som — enligt vad man hade en känsla av — skulle kunna vinna en bred förankring.

Detta att förslaget skulle ha en bred förankring har från vårt partis sida klarlagts under ett mycket tidigt skede av överläggningarna. Detta krav måste ses som en fullt naturlig sak i en demokrati. Med den partistruktur vårt politiska system har är det otänkbart att ett enda parti, även om det hade makt därtill, skulle genomföra en författning under vilken sedan alla de övriga partierna skulle tvingas arbeta.

Man kan således fastslå att utredningarna utförts i huvudsak av riksdagsmän från början till slut. Utredarna har haft upprepade kontakter med sina grupper för att få synpunkter från de enskilda ledamöterna. Först när samtliga partigrupper givit klarsignal för de stora linjerna har författningen utformats.

Mot bakgrund av den verklighet som jag här belyst är det svårt att förstå den indignation som uttryckts såväl i den borgerliga pressen som av representanter för de borgerliga partierna här i riksdagen. Vi måste alla vara medvetna om att det framlagda förslaget är en delreform i ett oerhört omfattande arbete, i vilket ändå varje ledamot haft möjlighet att påverka utformningen om man framfört sitt förslag till den grupp

man tillhör — och om detta, det bör naturligtvis tilläggas, av den egna gruppen och av de övriga ansetts vara bättre än vad som presterats av utredningen.

Jag är väl medveten om att enskilda ledamöter av såväl denna kammare som första kammaren inte fått gehör för just sin personliga idé. Men så är det i varje demokrati; det är varje medlems rättighet och plikt att framföra de förslag som han finner bäst, men, ärade ledamöter, också att acceptera att andra inte har samma uppfattning om förslagets värde. Att åstadkomma en författning som i varje detalj stämmer överens med 384 riksdagsledamöters mening är en omöjlighet. Men att på grundval av vad som nu skett säga eller skriva att det träffats bindande politiska uppgörelser över riksdagens huvud är felaktigt och oriktigt.

För att belysa hur lätt — eller kanske hur svårt — det är att komma till ensartade uppfattningar vill jag bara nämna vad två tidningar tillhörande samma parti ansett om det föreslagna valsystemet. De har haft rakt motsatta uppfattningar. Den ena tidningen menar att valsystemet lämnar alldeles för fritt spelrum för kommunisterna och anser att spärren skulle varit hårdare, under det att den andra hävdar att systemet är i hög grad odemokratiskt eftersom det helt utestänger nya partibildningar. Dessa båda tidningars förslag till ändringar går inte att förena. Hur man än utformade valsystemet skulle inte bägge förslagsställarna bli nöjda.

Det valsystem som nu föreslås tycker jag verkar väl avvägt. Att det inte ger full proportionalitet i alla situationer är ett offer som jag anser nödvändigt för att kunna behålla en funktionsduglig demokrati. Vi kan inte blunda för vad som skett i en del andra länder, där man kanske i huvudsak på grund av valsystemets utformning råkat in i situationer som lamslagit det politiska systemet så helt, att det inte längre varit handlingskraftigt. Det har t. o. m. hänt

Partiell författningsreform m. m.

att man som en sista utväg har varit tvungen att i demokratisk ordning välja sin egen diktator för att få en handlingskraftig regering. Vi får inte försätta oss i en sådan situation. Då får vi hellre ta det offret att proportionaliteten inte blir hundraprocentig.

Utskottets ledamöter har inte haft någon svårighet att i dagens debatt finna uttalade meningar som skulle kunna föranleda gensagor, men samtidigt har det sätt på vilket dessa olika uppfattningar framförts inte givit vid handen att man är ute efter att i verklig mening försöka ändra på de resultat som utskottet med förvånansvärd enighet har uppnått. För mig verkar det som om de avvikande meningarna framförts för att befria det egna samvetet. Mot den bakgrunden skulle det vara motiverat med ett otal inlägg i denna debatt, samvetsskäl beträffande olika detaljer kan säkerligen förebaras av de flesta i kammaren. En reform som tillkommit i så starkt betonad kompromissanda kan emellertid av naturliga skäl inte tillfredsställa alla. Jag skall därför inte vare sig bemöta eller provocera till ytterligare meningsutbyten som — vilket vi förmodligen kan vara överens om — inte i något avseende skulle förändra den kommande grundlagens utformning.

Herr talman! Jag vill sluta med att upprepa vad jag sade i början. Detta är endast en partiell reform, en viktig del men likväl endast en del av den stora författningsreformen. Arbetet på denna kommer att fortsätta med benägen hjälp av alla demokratiska krafter i vårt land. Vid någon tidpunkt kommer det förmodligen att betraktas som färdigt, men lika säkert är att arbetet ändå kommer att fortsätta, ty jag har en bestämd känsla av att demokratins arbetsformer kommer att undergå en ständig utveckling.

Herr talman! Jag har ännu ett litet tillägg. Den debatt som ägde rum här i går angående demonstrationsrätten lik-

som den debatt som pågått i dag har nära nog enstämmigt från alla partier varit en osedvanligt klart uttalad hyllning till demokratin. Med tanke på att denna uppfattning så fullständigt genomsyrar oss är jag också övertygad om att vi, även om vi inte nu får en fullständig författningsreform, i en framtid skall ha förmåga att helt och fullt skapa den författning under vilken vi vill leva och verka.

Med det sagda, herr talman, ber jag att få yrka bifall till vad utskottet hemställt på samtliga punkter.

Herr NYBERG (fp):

Herr talman! Flera talare har under den hittills förda debatten uttalat sin tillfredsställelse över att vi nu får en genomgripande reform av vår författning. Man har betecknat det beslut vi nu går att fatta som det största under innevarande riksdag, ja, kanske det största under flera decennier. Jag vill gärna ansluta mig till denna uppfattning. Övergången till enkammarriksdag med direkta val och ett valsystem där proportionaliteten uppnås genom utjämningsmandat är otvivelaktigt av historisk innebörd. Jag vill också understryka att man härigenom förverkligar tankegångar och önskemål som på liberalt håll stått i förgrunden i många år.

Jag skall inte gå in på de olika fördelar och nackdelar som systemet kommer att medföra — vi är väl alla i denna kammare på det klara med dem. Även om författningsreformen i vissa detaljer skulle visa sig vara behäftad med bristfälligheter, så tror jag, herr talman, att själva den grundläggande förändringen, d. v. s. övergången till enkammarssystem, kommer att allmänt accepteras icke bara för dagen utan också för framtiden.

Beträffande reformen av valsystemet vill jag gärna framhålla, att man ansluter sig till tankegångar och önskemål som vid olika tillfällen framförts av det parti jag tillhör. Vi har ansett att

Partiell författningsreform m. m.

man borde söka nå största möjliga proportionalitet genom någon form av tillägg- eller utjämningsmandat. Som exempel kan jag nämna att ett förslag av denna innebörd framfördes i 1950 års folkomröstnings- och valsätsutredning av bl. a. dåvarande ledamoten av första kammaren John Bergvall och att det vid valsätsreformen 1952 från folkpartiet framfördes ett förslag beträffande utjämningsmandat som till upphovsman hade Erik Englund, också han ledamot av första kammaren. Alla förslag i denna riktning blev emellertid avvisade. Att man nu i samband med författningsreformen under allmän enighet genomför ett valsystem med utjämningsmandat måste därför av oss i folkpartiet hälsas med tacksamhet.

Men jag vill därmed inte säga att reformen på denna punkt är helt tillfredsställande. För min del ställer jag mig ganska skeptisk till utformningen av de spärregler som införts för att motverka splittringen i småpartier. Jag är väl medveten om att sådana regler behövs, och det måste understrykas att spärregler i en eller annan form ingår i praktiskt taget alla valsystem som föreslagits eller genomförts såväl i vårt land som i andra länder. Påståendet att spärreglerna är en ny uppfinning som tillkommit för att stoppa något visst parti är felaktigt. Jag ansluter mig till uppfattningen att demokratins funktionsduglighet minskas genom en uppsplittring på alltför många partier. Men jag är tveksam huruvida fyraprocentregeln är den riktiga, och jag hyser vissa sympatier för den reservation som avgivits av herr Hamrin i Jönköping. Att jag det oaktat ansluter mig till utskottets förslag beror dels på att jag anser det vara svårt att konstruera en spärregel, som är helt tillfredsställande, och dels på att fyraprocentregeln ingår i det s. k. paket som partierna har kommit överens om. Jag vill också framhålla att det måhända inte skall visa sig helt omöjligt att längre fram i

tiden ändra på dessa spärregler, om detta skulle visa sig erforderligt.

Till övriga kontroversiella frågor i författningsdebatten skall jag inte göra några närmare kommentarer. Låt mig bara säga, att jag inte hyser några betänkligheter mot förslaget om en enkammarriksdag med 350 ledamöter. Jag tror, som flera andra talare sagt, att det är av betydelse att vi får en så allsidigt sammansatt riksdag som möjligt och att olika delar av landet blir väl representerade. Det blir ändå, vill jag framhålla, på vissa håll en betydande minskning genom att det totala antalet ledamöter reduceras från 380 till 350. Det län som jag representerar får t. ex. efter 1970 sex ledamöter i riksdagen i stället för nuvarande åtta — jag räknar då med nuvarande representation i båda kamrarna. Skulle vi skära ned antalet till 300 förmodar jag att länet skulle förlora ännu en plats, d. v. s. att antalet ledamöter skulle minska från åtta till fem. Även om sådana lokalt betingade synpunkter givetvis inte får vara avgörande vid genomförandet av en reform som denna, förtjänar de dock att beaktas.

Den främsta anledningen till att jag har begärt ordet i denna debatt är, herr talman, att jag antingen ensam eller tillsammans med andra riksdagsledamöter står bakom ett flertal av de motioner som väckts i anslutning till propositionen.

Motionerna har rönt skiftande öden och jag skall inte på varje punkt kommentera utskottets ställningstagande. Jag skall endast uppehålla mig vid ett par av dem.

En av de motioner som jag har väckt gäller förfarandet, när någon blir vald i flera kretsar eller av mer än ett parti. Enligt propositionen skulle den valde i sådant fall själv få avgöra vilken krets han vill representera. Jag har — i likhet med regeringsrätten — ansett att ett sådant förfarande skulle vara felaktigt och motionerat om att högsta

röstetalet i stället skulle vara avgörande. Utskottet har tillstyrkt motionen — det är för övrigt den enda motion som har blivit helt tillstyrkt — och jag är givetvis tacksam för detta. Jag vågar tro, att man här vidtagit en förbättring, som visserligen rör en detalj men en icke helt oväsentlig sådan. Därutöver vill jag givetvis, som t. ex. också herr Nelander gjorde före mig, understryka att partierna bör se till att dubbelval kan undvikas.

En annan motion, som jag vill säga några ord om, gäller poströstningen. Jag har den bestämda uppfattningen, att en reform av poströstningen måste ske till 1970 års val, bl. a. med tanke på fördelningen av utjämningsmandaten. I min motion hade jag hemställt om ett uttalande av riksdagen att poströstningen skulle reformeras till valet 1970 så att även dessa röster kunde räknas in redan på valnatten. Jag har blivit bönhörd så till vida, att justitieministern i tilläggsdirektiv till 1965 års valtekniska utredning framhållit, att en reform bör vara klar och beslutad till 1970 års val. Av intresse i detta sammanhang är att övergång till datateknik vid valförrättningarna också skall utredas. Det är bara att hoppas, att detta utredningsarbete kan avsätta resultat till 1970 — i varje fall när det gäller riksdagsmannavalen. Om detta icke går bör man nog överväga att i den omfattning detta är möjligt använda det förslag till förtidsröstning, som framlagts av valtekniska utredningen.

Till sist, herr talman, vill jag erinra om att det är ganska mycket av valteknisk natur som skall genomföras 1970. Vi får gemensam valdag med tre val samtidigt, kanske tvådagarsval, det blir olikfärgade valedlar och valkuvert, ändrade former för poströstningen, måhända datateknik vid valförrättningarna o. s. v. Detta kommer att ställa partiorganisationerna inför betydande problem. Jag behöver bara erinra om kandidatnomineringarna till tre val sam-

Partiell författningsreform m. m.

tidigt; det kan som bekant vara besvärligt nog att nominera enbart till ett enda val. Väljarna kommer också att ställas inför en rad nyheter av bl. a. valteknisk natur. Jag tror det blir nödvändigt att ge en fullödlig information om dessa nyheter på de olika sätt som står till buds, och jag utgår från att regeringen har sin uppmärksamhet fäst vid denna angelägenhet. Vi får se till att väljarna icke är alltför obekanta med de många problem av valteknisk natur som de ställs inför när de går att avlämna sina röstsedlar sedan författningsreformen har genomförts.

Jag ber, herr talman, med det anförda att få yrka bifall till utskottets förslag utom beträffande reservationerna nr 2 och 6, till vilka jag ansluter mig.

Fru THUNVALL (s):

Herr talman! Huvudinnebörden i det beslut som kommer att fattas i dag är att riksdagen reformerar sig själv. Som förut framhållits är det en styrka för vår demokrati att så stor enighet har kunnat vinnas om en reform av denna omfattning. Det har omvitnats av de tidigare talarna och jag vill understryka det. Även om det kunde vara frestande att kommentera det föreliggande förslaget till partiell författningsreform något utförligare och på flera punkter än dem jag kommer att beröra, skall jag inte göra detta utan avvakta den slutliga och fullständiga reform, som jag hoppas skall tillfredsställa mina önskemål beträffande vissa principfrågor.

I dag skall jag beträffande denna mycket viktiga partiella författningsreform be att få instämma i det som sades av bl. a. vår partiordförande samt av herr Hilding Johansson och herr Adamsson i hans första anförande, kanske frånsett dennes något parentetiskt uttalade förkärlek för majoritetsval i enmansvalkretsar. På den punkten vill jag oreserverat ansluta mig till det nu föreslagna systemet.

Partiell författningsreform m. m.

Herr Nybergs nyligen hållna anförande har jag på många punkter ingen anledning att bemöta. Vad hans moti-
oner angår tog han ju endast upp ett par av dem och konstaterade själv, att utskottet tillstyrkt den ena medan beträffande den andra den valtekniska utredningen fått tilläggsdirektiv. Han är ju själv ledamot av den valtekniska utredningen och jag förutsätter att han där kommer att bevaka förslagen. Åtskilliga frågor i reformen är, som herr Nyberg sade, av valteknisk natur och kommer väl därför att föranleda utredning och förslag från den valtekniska utredningen.

Själv skall jag i det här skedet av debatten bara ta upp ett par punkter i det föreliggande betänkandet, vilka inte berörts så mycket tidigare.

En vanlig uppfattning är att riksdagen är en mycket konservativ församling då det gäller dess egna regler och arbetsformer. Man kan väl knappast bestrida att det ofta legat rätt mycket i sådana påståenden. Var och en som följt riksdagens arbete måste emellertid ha märkt att de senaste åren präglats av en betydande reformvilja. Jag vill erinra om riksdagens tre beslut 1965 och 1966 på grundval av arbetet inom riksdagens organisationsutredning. Vid det första tillfället gick visserligen första kammaren emot ett förslag som framlagts av utredningen och stötts av ett enigt utskott. Detta kunde emellertid inte förta reformens positiva effekter.

Under förra året genomfördes också tre viktiga reformer beträffande riksdagens kontrollmakt. Riksdagens ombudsmän och revisorer hade blivit föremål för utredningar, och 1967 kunde riksdagen fatta beslut som syftade till att effektivisera de båda institutionerna. Samma år reformerade konstitutionsutskottet sitt dechargeförfarande, en reform som detta år har fullföljts med framgång.

Man kan alltså påstå att riksdagen

under senare år visat en klar vilja att anpassa sig själv och sina institutioner efter tidens krav.

Dagens stora reform utgör höjdpunkten i detta arbete. Den diskussion som förts om partiuppställningens vara eller icke vara påverkar inte förhållandet, att det i alla fall är inom riksdagsledamöternas krets som reformen förberetts och utarbetats. Jag har velat erinra om de reformer som genomförts inom riksdagen de senaste åren, därför att flera av dem har fullföljts av konstitutionsutskottet genom initiativ i detta sammanhang.

Beträffande riksdagens personal- och förvaltningsorganisation föreslår utskottet att en ny organisationsutredning skall tillsättas nästa vår för att pröva serviceapparatens anpassning till enkammarsystemet.

I fråga om riksdagens ombudsmän föreslår utskottet vissa grundlagsändringar som följer upp förra årets reform. Denna innebar främst att ett gemensamt ämbete inrättades med tre ombudsmän och två gemensamma ställföreträdare. Den organisationen påkallar ändringar i §§ 96, 97 och 98 rege-
ringsformen och i § 68 riksdagsordningen.

Som tidigare nämnts av revisionens ordförande behandlas även riksdagens revisorer i konstitutionsutskottets betänkande. Det föreslås att § 72 riksdagsordningen anpassas till de riktlinjer som beslöts förra året med bifall till utskottets utlåtande nr 60. Bland annat kommer mandatperioden för revisorer-
na att bli tre år.

Det viktigaste av de initiativ konstitutionsutskottet har tagit gäller utskottets egen granskningsverksamhet. Då vi nu får nya regler för utkrävande av regeringens parlamentariska ansvar genom misstroendeförklaring, föreslår utskottet att de sedan länge föräldrade bestämmelserna om statsrådets politiska ansvar skall utgå ur § 107 rege-
ringsformen. Tiden är enligt utskottets

Partiell författningsreform m. m.

mening inne för modernare bestämmelser rörande dechargeförfarandet.

Sedan utskottet under två år i full enighet arbetat efter nya principer har utskottet också funnit sig kunna ta initiativ till en ny grundlagsreglering. Förslaget överensstämmer i stort sett med författningsutredningens. I direktiven för grundlagberedningen har också förutsatts att man på den punkten skall följa författningsutredningen. Sålunda får man i § 105 regeringsformen nya regler för en administrativt inriktad granskning, som skall avse statsrådets ämbetsutövning och regeringsärendenas handläggning. Det är ett betydelsefullt steg i riktning mot ett bättre utvecklat parlamentariskt system att vi får dessa nya regler.

Över huvud innebär den partiella författningsreform, som i dag skall beslutas, en stor landvinning för parlamentarismen i vårt land, som jag vill ansluta mig till. Jag vill understryka vad herr Henningsson särskilt tryckte på, nämligen att detta är en delreform och att många problem återstår att lösa för i första hand grundlagberedningen. Med den anknytning till den norska na-

tionaldagen jag personligen anser mig ha hälsar jag med tillfredsställelse att Sveriges stora och viktiga steg mot en ny författning också kommer att infalla den 17 maj, även om det, såsom någon tidigare talare sagt, inte finns anledning till samma festliga firande som i dag förekommer i Norge.

Herr talman! Jag vill avslutningsvis uttrycka en förhoppning om att en helt ny författning skall kunna antas inom en någorlunda nära framtid. Jag yrkar bifall till utskottets hemställan på samtliga punkter

På förslag av herr talmannen beslöt kammaren att uppskjuta den fortsatta behandlingen av förevarande betänkande samt behandlingen av övriga på föredragningslistan upptagna ärenden till kl. 19.30, då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

Kammarens ledamöter åtskildes här efter kl. 17.03.

In fidem

Sune K. Johansson

Fredagen den 17 maj

Kl. 19.30

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet; och leddes förhandlingarna därvid till en början av herr andre vice talmannen.

§ 1

Partiell författningsreform m. m. (forts.)

Herr andre vice talmannen meddelade, att överläggningen rörande konstitutionsutskottets betänkande nr 20, i an-

ledning av proposition med förslag till partiell författningsreform m. m., nu komme att fortsättas; och lämnades därvid ordet, i enlighet med förut gjord anteckning, till

Herr RUBIN (mbs), som yttrade:

Herr talman! Herrar Börjesson i Glömminge, Larsson i Luttra, Börjesson i Falköping, Dickson och Dockered! Fru Marklund! Ärade stenografer!

Partiell författningsreform m. m.

Sveriges riksdag skall ju i dag fatta ett viktigt beslut som, om det bekräftas efter höstens val, helt kommer att förändra riksdagen och dess arbetsformer. Utvecklingen från rikens ständer med fyra skilda stånd till en enkammarförsamling blir då slutförd. Härom skulle egentligen icke vara annat än gott att säga, om inte reformen genomfördes på ett sätt som måste inge de allvarligaste betänkligheter för svensk demokratis fortsatta utveckling.

Den reform vi nu skall fatta beslut om har tillkommit genom en kompromiss, ingången mellan några partiledare över huvudet på det stora flertalet riksdagsmän och — vad värre är — över huvudet på hela svenska folket. Jag vågar påstå att den utformning som reformen fått knappast bäres upp av någon majoritet av svenska folket. Vad som skett är nämligen att de existerande partierna, vilka i vanliga fall kan vara oense om mångahanda ting, begagnat detta tillfälle att på olika sätt stärka sin egen position i syfte att bevara en partistruktur som sedan länge är hopplöst föråldrad och som representerar ett förågnat klassamhälle.

Oron bland dagens ungdom är det bästa beviset på de nuvarande partiernas oförmåga att skapa en för våra unga meningsfull politik. Vad möter ungdomen på hemmaplan? Jo, partier som träter om små detaljer i samhällets utformning men som inte förmår ge människorna någon vision av framtida utveckling, något att tro på, något att arbeta för, något att offra krafter på.

Inför det hot mot de nuvarande partiernas övervalde, som ligger i människornas växande likgiltighet och som blir allt tydligare inför den leda som stora delar av vårt folk känner i det nuvarande stagnerade politiska läget, får man många gånger ta sin tillflykt till missförhållanden i fjärran länder för att finna något som man verkligen kan engagera sig för. Inför allt detta söker partierna nu barrikadera sig, skydda

sig mot eventuella ny tankar med tillhjälp av konstitutionella regler. Redan genom att tilldela sig själva 23 miljoner i statligt partistöd, genom att uppställa allehanda regler som ger ekonomiska förmåner åt de existerande partierna, genom att monopolisera möjligheterna att nå allmänheten via massmedia och därmed hindra andra från att sprida nya tankar och idéer — genom allt detta bygger partierna nu spärrar mot eventuella framtida konkurrenter. Det gäller att få ett så gott utgångsläge som möjligt. Genom författningsreformen skaffar man sig ytterligare förmåner framför allt genom att introducera ett valsystem som utestänger nya partier eller i vart fall starkt försvårar för nykomlingar att göra sig gällande.

Det viktigaste hjälpmedlet härvidlag är den fyraprocentsspärr som måste överskridas för att man över huvud taget skall bli delaktig i mandatutdelningen. Avsikten med regeln har varit att garantera att endast den rörelse får vara med i leken som — mot alla de handikapp som möter ett nytt parti i förhållande till de redan etablerade — omedelbart kan svinga sig upp till ungefär samma styrka som kommunisterna har nått efter ett halvt sekels verksamhet. Förslaget är i denna del innerst inne ett övergrepp mot den allmänna opinionen, ett övergrepp som partierna kan kosta på sig, därför att alla de stora partierna inbördes är eniga om åtgärden.

Valsystemet är vidare enligt förslaget så utformat att den enskilde väljaren i stort sett inte har någon som helst möjlighet att inverka på personvalet. En liten grupp i varje parti, kanske något tiotal personer, bestämmer vilka människor från respektive valkrets som skall företräda partiet. Väljarna ställs ofta helt åt sidan.

För närvarande får väljarna i alla fall komma till tals vartannat år och då säga sin mening om partierna och deras sätt att sköta sig. Nu har enighet upp-

nåatts om att detta är att ge väljarna ett alltför stort inflytande. Man reducerar helt sonika väljarnas möjlighet att säga sin mening och de får göra detta bara vart tredje år.

Genom den kompromiss som partierna kommit överens om över huvudet på väljarna och av vilken så gott som alla i denna kammare känner sig bundna berövas väljarna i realiteten varje möjlighet att säga sin mening om partiernas uppenbara strävanden att reducera väljarnas eget inflytande. Hur skall egentligen väljarna kunna reagera mot en sådan ordning?

Alla de partier som presenterar sig i höstens val, utom Kristen demokratisk samling, är inställda på att genomföra detta förminskande av den enskilde väljarens betydelse — något som denne skulle kunna säga nej till om han i praktiken hade någon chans att demonstrera sin åsikt. Vad är det t. ex. för mening med att ha ett val till andra kammaren som skall ligga mellan de två beslut som erfordras för en grundlagsändring, när väljarens möjlighet att säga ifrån redan genom det beslut som vi väl kommer att fatta i kväll är borta ur bilden?

Det är av vikt att författningskompromissen brännmärks från denna talarstol. Den enskilde väljaren får helt enkelt inte stå helt orepresenterad här. Det är mot denna bakgrund givet att jag inte kan tillstyrka utskottets förslag som helhet, även om jag i och för sig givetvis biträder huvudändamålet med reformen, nämligen införandet av ett enkammarsystem.

Jag finner det riktigtast att man nu endast genomför de grundlagsändringar som erfordras för att omvandla tvåkammarsystemet till ett enkammarsystem. Detta torde enklast ske på så sätt att i huvudsak de regler som nu gäller för andrakammarval göres tillämpliga på val till denna nya enda kammare. Det förutsättes därvid att antalet ledamöter i den nya kammaren kan begränsas till

Partiell författningsreform m. m.

300. Den för denna reform erforderliga grundlagstexten föreligger i min motion II: 985, nr 47 i utskottets förteckning. Jag yrkar därför bifall till det under I i denna motion framställda yrkandet om antagande av där angiven grundlagstext. Jag hemställer också att denna grundlagstext ställes under särskild votering, även om riksdagen skulle antaga annan ny grundlagstext avseende samma paragrafer. I detta sammanhang yrkar jag också bifall till mitt yrkande i motion II: 981, nr 43 i förteckningen, i vilken det föreslås att riksdagen skall begära utarbetande av ett förslag till nytt valsystem med personval till den nya enkammarriksdagen.

Om riksdagen skulle antaga utskottets förslag och inte dessutom som vilande vill antaga de av mig i nyss nämnda motion, II: 985, föreslagna grundlagstexterna — som innebär att nuvarande valsystem bibehålles i den nya enkammarriksdagen till dess ett nytt personvals-system blivit utarbetat och antaget — bör riksdagen antaga alternativa förslag till grundlagsändringar, beträffande vilka det slutliga valet får träffas efter höstens andrakammarval, d. v. s. vid 1969 års riksdag. Jag anser det därför viktigt att olika alternativ hålles öppna. Därigenom blir det möjligt att i förestående valrörelse verkligen få i gång en allsidig diskussion kring författningsfrågorna. De olika kandidaterna bör få tillfälle att uttala sig beträffande respektive alternativ. Väljarna får då möjlighet att reagera på de olika kandidaternas ståndpunkter.

Jag anser det sålunda nödvändigt att frågan om ledamotsantalet i den nya enkammarriksdagen på detta sätt hålles öppen över höstvalet. Jag kan i denna del yrka bifall till den vid utskottsberäkningen fogade reservationen 4, d. v. s. bifall till utskottets grundlagsförslag i bilaga 2 med de ändringar som angives i bilaga 12, dock även med den ändringen att riksdagen måtte antaga de grundlagstexterna även om utskottets

Partiell författningsreform m. m.

förslag tidigare skulle ha antagits oförändrat. Det är också av vikt att riksdagens fyraåriga mandatperiod bibehålles. Riksdagen bör därför besluta att antaga även ett sådant alternativ. Jag yrkar fördenskuil, herr talman, bifall till min motion II: 984.

Av största betydelse är också att väljarna får tillfälle att ta ställning till de odemokratiska regler som införts i förslagen till §§ 16 och 17 riksdagsordningen. Dessa regler sätter hårda spärar för nya partier. Enligt min mening finns det inte något behov av spärar vid fördelningen av de fasta kretsmandaten. Varje parti bör givetvis få sin tilldelning i valkretsen i förhållande till sin röstsiffra, oberoende av hur många röster partiet kan ha erhållit i landet i övrigt. Tolvprocentsregeln bör därför kunna slopas. Endast vad gäller utjämningsmandaten kan det vara berättigat att sätta upp en spär. Procentgränsen bör emellertid då sättas ned till 3 procent. Parti som erhållit ett valkretsmandat direkt bör också vara berättigat att delta i utdelningen av tilläggsmandaten. Mot bakgrunden av vad jag här anfört yrkar jag bifall till motionen II: 983, nr 45 i förteckningen.

Det har sagts många vackra ord om demokratin och dess betydelse i dagens debatt. Dessa ord har många gånger klingat ovanligt falskt i mina öron. En närmare granskning av vad som nu sker visar på en rad punkter att partierna söker bevara ett monopol på att företräda väljarna. Man talar om folkets vilja som bestämmande, samtidigt som man på alla tänkbara sätt kringskar de enskilda människornas möjligheter att verkligen få uttala sin vilja. De politiska partierna skall nu endast vart tredje år behöva möta väljarna. De har berövat dessa i stort sett alla möjligheter att öva inflytande på valet av de personer som skall företräda dem. De har gjort sitt yttersta för att förhindra nya meningsriktningar att komma till tals.

I längden kommer denna bristande

hänsyn till de enskilda människorna att hämna sig. Partierna är i allt högre grad på väg bort från vad gemene man tycker och tänker. De lever många gånger i en skenvärld. Den reform, som i dag prisats från så många håll men som innerst inne mycket få av oss verkligen vill ha utformad på detta sätt, kan komma att visa sig vara en bumerang. Väljarna kommer kanske så småningom att revoltera, då de ser hur de blivit ställda under partiledningars och partiombudsmäns förmynderskap. Man skall inte underskatta gemene mans naturliga, sunda omdöme!

Därefter anförde:

Herr **BJÖRKMAN** (h) kort genmäle:

Herr talman! Det förekom ett inslag i herr Rubins anförande, som jag inte kan låta stå oemotsagt i kammarens protokoll.

Herr Rubin yttrade, att författningsreformen bygger på en överenskommelse mellan några partiledare över huvudet på väljarna. Så förhåller det sig inte. Författningsreformen har utarbetats inom grundlagberedningen, där de fyra stora partierna var representerade med åtskilliga ledamöter. Kontinuerlig kontakt hölls hela tiden icke bara med partiledarna utan även med respektive riksdagsgrupper, som har accepterat överenskommelsen. Den har även accepterats av de tre borgerliga partiernas riksmöten förra sommaren. Dessa riksmötens ombud är valda av de lokala partiorganisationerna över hela landet. Det kan därför inte vara riktigt att påstå, att överenskommelsen träffats över huvudet på väljarna.

Herr **WERNER** (h):

Herr talman! Några ord om reservation 4!

Denna reservation, som berör antalet kammarledamöter, är egentligen ganska märklig. På papperet är det en blygsam minoritetsreservation, men i verklighe-

Partiell författningsreform m. m.

ten har reservationen sympatier inom alla riksdagspartier, i varje fall inom största delen av den svenska pressen och inom mycket stora folkgrupper. Den situation som uppstått är ett exempel på vart politiskt kompromissande kan leda.

Jag tror att även centern, som ju är det parti som hårdast har drivit linjen med de 350 ledamöterna, bland sina väljare får räkna in många som inte sympatiserar med förslaget.

Man behöver inte vara rof för någon falsk blygsamhet om man påstår att riksdagsmän sällan hamnar på någon poplista. Alldeles uppenbart har vi misslyckats med att skapa någon större respekt för vårt ämbete. Att spara in några dyrbara riksdagsmän är som bekant en populär tanke bland folket, även om den inte är lika populär bland riksdagsmännen själva. Man tycker att vi talar för mycket och handlar för litet, har för hög lön, reser för mycket och sitter för sällan i bänkarna. — Nu vill jag emellertid inte göra som prästen på julottan, d. v. s. skälla på de närvarande; men i vissa stycken är väl kritiken ändå sann.

En populär och tidsenlig åtgärd vore därför att vi rationaliserade vår egen församling och bleve färre!

Den svenska parlamentariska församlingen är redan, bortsett från ledamotsantalet, en i visst avseende ganska ineffektiv församling: den ena halvan av församlingen har makten och myndigheten och möjligheterna att utträta något väsentligt, medan den andra halvan har en ganska blygsam utsikt att göra en rejäl insats med undantag för de tillfällen då regeringen är klok nog att ta upp oppositionens idéer och servera dessa i egen kapprock — detta har som bekant förekommit ganska ofta under de senaste åren. Men bortsett härifrån är det onekligen mycken dokumenterad tankeenergi som under årens lopp har gått raka vägen från riksdagens bord till riksdagens papperskorg.

Nu står vi i begrepp att åtminstone på en punkt göra vår riksdag mindre rationell och funktionell i och med förslaget om de 350 ledamöterna.

Alla håller med om att en sådan riksdag skulle bli otymplig och få svårt att praktiskt fungera. Såvitt jag har kunnat märka finns det ingen i debatten som har bestritt detta, och inte heller har någon påvisat hur man vettigt skall kunna klara det plenara arbetet utan inskränkningar i ledamöternas demokratiska frihet. — Jag vet att herr Wahlund med stor sakkunskap tidigare i dag betonade, att det visst skulle vara möjligt att lösa det problemet och att han hänvisade till hur man förfar i FN:s generalförsamling, där utskottsarbetet har fått en speciell tyngd.

Man kan naturligtvis också hänvisa till arbetssättet i det engelska parlamentet, där talmannen själv väljer ut talarna. Det skall väl krävas en nästan övermänsklig oväld för att kunna klara en sådan uppgift, och jag tror att inte ens en sådan förträfflig talman som den nu sittande skulle vara riktigt belåten med ett sådant system! Man kan också tänka sig en ständig partitoppdebatt med en hel hop blindpipor i bänkarna eller också får man tänka sig den linje som konstitutionsutskottet är inne på, nämligen en debattrestriktion med tidsbegränsning av inläggen. Inget av de nämnda förslagen är emellertid särskilt tilltalande. Jag tycker att varje förslag på sitt sätt inskränker riksdagsledamöternas demokratiska frihet.

Det kan väl ligga något litet i argumentet att de 350 ledamöterna ger en rikhaltigare representation, inte för glesbygderna, ty man har redan insett att detta var ett förhastat påstående, utan för olika medborgarkategorier, yrkeskategorier och åldrar. Man får därigenom en mera rikt fasetterad representation.

Detta kan vara sant, även om man med det resonemanget lika gärna skulle kunna argumentera för 400 eller 450 le-

Partiell författningsreform m. m.

damöter i kammaren. Även om det ligger något i talet om att 350 ledamöter ger en rikhaltigare representation, kvarstår dock det fundamentala kravet otillfredsställt, kravet på en funktionell riksdag. Vi vet också att det är en helt förkrossande majoritet av de tunga remissinstanserna som uttalat sig för ett mycket mindre antal, nämligen Svea hovrätt, regeringsrätten och 17 länsstyrelser. Det är verkligen en förkrossande tyngd av parlamentarisk erfarenhet som man här går förbi.

En hel rad argument har redovisats för det större antalet riksdagsledamöter, och dessa har passerat revy här i kammaren i dag. Men man har förtigit ett argument som alla känner till och som man inte precis talar om här i kammaren men desto mer i korridoren, nämligen det som skulle kunna kallas försörjningsargumentet. Det är en händelse som ser ut som en tanke att man får siffran 350, om man minskar det nuvarande antalet med den avgång av antalet riksdagsledamöter som brukar vara vanlig under en riksdagsperiod, 380 minus 30 lika med 350. Men riksdagen kan inte få vara en försörjningsinrättning för dem som råkat ge sig riksdagspolitiken i våld. Övergångssvårigheterna får klaras på annat sätt. Det är verkligen att hoppas att den fortsatta grundlagberedningen skall finna skäl att krympa kammaren.

Tillåt mig, herr talman, att också uttrycka mina varma sympatier för den rimligare treprocentsspärren. Även här har vi med oss remissorganen Svea hovrätt och regeringsrätten. Jag upprepar vad många har sagt, nämligen att det inte kan vara förenligt med demokratis spelregler att cirka 175 000 väljare inte skall få någon representation i riksdagen. Det har av olika talare framhållits att det i nuvarande system också finns spärrar, och naturligtvis är detta riktigt. Ömsom ger spärren en högre tröskel, ömsom en lägre. När det gäller de stora valkretsarna på 30 mandat

tarvas bara 2 procent för mandat. Dessa kretsar tenderar att öka som statsministern tidigare i dag anförde. I sammanhanget uttryckte han också en viss sympati för 3-procentsspärregeln. Det är ett dåligt argument när man säger att det även med nuvarande system finns lika höga trösklar, samma spärr som med det nya systemet. Det senare är inte sämre än det tidigare. Men det borde väl ändå vara annorlunda. När vi nu får ett nytt valsystem skulle detta vara inte bara något bättre utan avsevärt bättre just ur demokratisk synpunkt.

Vi vill inte riskera att få småpartier, säger man, ty det skulle på sikt göra det parlamentariska arbetet omöjligt. Detta är väl sant, men det är också sant att just risken för småpartier är en för de traditionella partierna nyttig och nödvändig sporre till förnyelse, vitalitet och lyhörddhet för folkopinionen. Så länge partierna äger denna vitalitet är de själva den bästa spärren mot uppsplittring i småpartier. Den dag vi inte löper risk för ny politisk konkurrens står förfallet för dörren. Den fria konkurrensen verkar självsanerande och rationaliserande också på partipolitikens fält.

Av kända skäl måste vi emellertid offra den rimliga procentsspärren på den partipolitiska kompromissens altare. Till slut vill även jag uttala min tillfredsställelse över denna partiella grundlagsreform. Jag hoppas att reformen skall fullkomnas i framtiden.

Med detta vill jag, herr talman, yrka bifall till reservationerna 4 och 5.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag begärde ordet helt enkelt för att markera min anslutning till den argumentation som herr Wahlund utvecklade på förmiddagen. Det fanns inte någon som helst anledning för mig att instämma i det under mitt tidigare inlägg, men efter att ha hört herr Werners anförande känner jag

Partiell författningsreform m. m.

mig nu förpliktad att ansluta mig till herr Wahlunds argumentation.

Det är ingen tvekan om att herr Werner har sänkt denna författningsdebatt ned på ett plan där jag inte trodde att vi skulle diskutera dessa allvarliga ting. Det verkar på mig skrämmande när jag hör herr Werner peka ut ledamöter som blindpipor — det är inte god parlamentarisk ton, herr Werner!

Herr Werner slog emellertid sitt eget rekord genom att sedan tala om försörjningsargumentet. Något sådant argument har sannerligen inte legat bakom de ståndpunktstaganden som samtliga partier utom herr Werners gjorde i grundlagberedningen, som vi fullföljde i konstitutionsutskottet och bakom vilka står i varje fall tre av riksdagens partier — jag skulle tro fyra. Det återstår för herr Werner att antingen bevisa att detta varit vårt argument eller också att ta tillbaka sitt påstående.

Sedan återopade herr Werner länsstyrelserna som parlamentariskt kunniga organ. Om det är några som har erfarenhet av parlamentariskt liv måste det väl vara parlamentarikerna själva.

Får jag sedan bara tillägga en sak beträffande procentreglerna. Vi skall bevara demokratins vitalitet, förklarar herr Werner. Häri instämmer jag. Men har man vitalitet vid en spärregel på 3 procent men förlorar den vid 4 procent? Herr Werner försöker bevisa för mycket. Det spärrsystem som vi nu har går längre än det som vi får vid 4 procent. Kan herr Werner påstå att det nuvarande systemet har inneburit att vitaliteten har sviktat i svensk demokrati och att här inte har kunnat uppstå några nya partier?

I detta anförande instämde herrar *Wahlund* (cp), *Johansson* i Norrköping och *Ekström* i Björkvik samt fru *Sundström* (samtliga s).

Herr ADAMSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill helt ansluta mig till vad herr Johansson i Trollhättan

här har sagt, och jag reagerar lika starkt, så mycket mera som herr Werner dock är en kyrkans man och har sin försörjning ordnad på det allmännas bekostnad. Det finns kanhända anledning att också få det tillfört kammarens protokoll.

Egentligen skulle inte de två sista talarnas — jag tänker på herr Rubins och herr Werners — anföranden bemötas. De talar egentligen för sig själva. De visar att de ingenting vet och ingenting lärt under den tid de varit medlemmar av denna kammare. Herr Werner har den föreställningen att vår uppgift är att bara sitta instängda i detta hus under en viss tid, förmodligen utan någon som helst kontakt med någon utanför dessa väggar. Man kan inte tolka hans resonemang om resor och bortovaro från kammarplena på annat sätt. Det är dock så, herr Werner, att en riksdagsman också har den mycket stora uppgiften att hålla kontakt med sina väljare. Han skall föra ut till partimedlemmar och väljare vad riksdagen beslutar och hålla en intim kontakt med dessa under riksdagsarbetets gång. Givetvis har en större församling större möjligheter att göra det än en mindre församling. Dessa herrar har uppenbarligen icke klart för sig vilka uppgifter riksdagsarbetet omfattar.

Herr talman! Jag begärde ordet egentligen för att säga en del av vad som redan är sagt. Jag skall nöja mig med dessa kommentarer.

Herr HENNINGSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Som representant för fyrstadskretsen, samma krets som herr Werner och herr Rubin har yttrat sig för nyss, känner jag mig i hög grad uppfordrad att be kammaren om ursäkt för deras yttranden.

Herr RUBIN (mbs) kort genmäle:

Herr talman! Jag tänker inte delta i den torgdebatt i vilken herr Adamssons

Partiell författningsreform m. m.

inlägg nyss utgör lågvattenmärket. Om jag ingenting vet och ingenting har lärt, tror jag inte att herr Adamsson är den rätte att bedöma. Det gör mina väljare som har satt mig här och de kommer även i fortsättningen bedöma mina insatser.

Beträffande mina kunskaper vill jag endast hänvisa till en av de största och viktigaste frågor som vi för närvarande har att behandla i Sveriges riksdag — u-landsfrågan. Landets statsminister har från denna talarstol sagt att jag på detta område har betydande kunskaper. Jag ville bara nämna ett exempel av många.

Herr Adamsson är ledamot av styrelsen i den tidning som en gång frågade vad jag hade i riksdagen att göra; jag hade väl inte mycket att komma med. Jag tror, herr Adamsson, att jag har kunnat bevisa motsatsen. Jag har ingen anledning ta emot några som helst anmärkningar av Er.

Herr WERNER (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag förstår mycket väl att herr Adamsson och herr Henningsson som gamla vänner från fyrstads-kretsen tog tillfället i akt att hoppa på mig. Jag unnar dem tillfället.

Jag vill börja med att bemöta herr Johansson i Trollhättan. Jag beklagar att herr Johansson i Trollhättan som är en så intelligent karl hörde fel på vissa punkter i mitt anförande. Jag utpekade ingalunda några blindpipor i den här salen. Men jag sade att det kan komma att bli så — det är ett av alternativen, låt vara ett tokigt sådant — att debatten i framtiden kommer att föras mellan partiledarna och partitopparna, medan fotfolket inte får möjligheter att komma till tals. Jag skildrade alltså ett tänkt, inte ett nu föreliggande läge.

Det lilla räkneexempel jag lät undslippa mig är väl inte obekant för någon, kan jag tänka mig. Jag vill också avfärda det som orealistiskt och oriktigt. Därför anförde jag det.

Vad beträffar de sjutton länsstyrelserna kan man väl ändå inte komma ifrån den erfarenhet som alla dessa representerar också av parlamentariskt arbete och omdöme när det gäller att bedöma hur en församling skall kunna bli funktionsduglig. Jag tycker verkligen att herr Johansson i Trollhättan tog mycket lätt på den fond av sakkunskap som finns i dessa länsstyrelser, i Svea hovrätt och i regeringsrätten.

När det gäller vitaliseringen av partierna skulle jag tro att herr Johansson håller med mig om att om vi kan täcka in de behov som väljarna har, så finns det inget behov av att splittra sig på ytterligare partier. När det föreligger en risk för småpartier, så skärper sig de traditionella partierna — det är frestande att ge exempel på det; jag skall inte göra det men jag viker inte ett ögonblick från standpunkten att den rätta spärren är att agera så att vi får väljarnas förtroende var och en på sitt håll.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s) kort genmäle:

Herr talman! Det är självklart att vi skall handla så att vi vinner väljarnas förtroende. Vilken politiker försöker inte det? Och i en demokrati gäller ju att den som inte får väljarnas förtroende får inte heller komma till riksdagen. Men 4-procentsspärren lär säkert inte hindra väljarna från att fälla utslaget; det har de gjort med den muvarande valmetoden.

Låt mig sedan ta upp de två saker som jag framför allt reagerade mot i herr Werners tidigare inlägg.

Jag fattade innebörden även i den del av hans framställning där han nämnde ordet blindpipor. Men centralpunkten i hela argumentationen — i min liksom i grundlagberedningens och konstitutionsutskottets — är att riksdagsmannen har att fullgöra sina uppgifter inte bara i denna talarstol utan också i utskott och ute bland väljarna; han skall

Partiell författningsreform m. m.

uppehålla kontakten med sin bygd. Vem som där är blindpipa eller inte skall inte herr Werner stå här och försöka peka ut. Och han skall inte ett ögonblick göra gällande att vi i den nya, stora kammaren kommer att få blindpipor, d. v. s. betydelslösa riksdagsmän — alla betyder någonting. Och jag tror att kontakten med hembygden, med valkretsen betyder lika mycket som de insatser man gör i denna talarstol.

Jag vill ta upp ännu en sak, herr talman. I sitt huvudanförande använde herr Werner ordet försörjningsinrättning om riksdagen. Herr Werner återkom inte till detta i sitt andra inlägg. Detta noterar jag med tillfredsställelse och utgår alltså ifrån att herr Werner råkade ut för en tungans slintning och inte vill fullfölja detta resonemang.

Herr WERNER (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall gärna instämma med herr Johansson i Trollhättan i hans sista ord. Jag är inte märkligare karl än att jag kan göra det och säga att det var en »tungans slintning» och ett dåligt uttryck för det jag ville ha sagt.

Men när det gäller dem, som inte kommer till tals i riksdagsarbetet, talar vi ju inte om utskottsarbetet, utan vi talar just om hur den samlade riksdagen in pleno skall kunna fungera effektivt. Det är klart att varje riksdagsman har sin röst och sin stämma och sin rätt att komma till tals. Man kan kalla sig vad man vill, när man tillhör det yttre fotfolket och placeras långt ut på talarlistan och nattetid får tala för få åhörare. Det måste mycket lätt bli situationen i en mammutkammare, om man väljer en sådan väg att partitopparna alltid får komma till tals i första hand.

Herr DOCKERED (cp):

Herr talman! Efter denna lilla skärmytsling vill jag understryka att jag skall försöka väga mina ord, och jag vill också säga att vi i riksdagen har respekt

för varandras åsikter och även skall behandla varandra med den respekt som arbetet och uppdraget här ger.

När jag nu står här för att argumentera för en åsikt i författningsfrågan gör jag det i den övertygelsen att vi riksdagsmän får ha en enskild uppfattning och får göra oss till tolk för den. Sedan bör vi väl inte vare sig här i talarstolen eller ute i landet föra en sådan argumentation att vi på det ena eller andra sättet misskrediterar riksdagens eller enskilda ledamöters anseende. Det är min uppfattning och jag tror att den delas av alla.

Efter detta skall jag, herr talman, helt kortfattat gå in på argumentationen. Vi övertygar väl inte varandra, utan vi står väl fast vid de ståndpunkter vi intagit.

Den ändring av författningen som vi i dag diskuterar bygger ju på ett förslag som i sin praktiska utformning helt grundar sig på en uppgörelse mellan företrädare för de olika partierna. Denna uppgörelse har satt sin prägel, som jag ser det, inte bara på utformningen av förslaget utan också på handläggningen av hela ärendet. Överenskommelsen har i viss mån varit helig. Den fria diskussionen i pressen har också i viss mån bundits genom överenskommelsen. Ändringen av författningen är dock en så stor fråga att den bör kritiskt granskas.

Författningens innehåll skall ju under lång tid reglera folkets egen utövande myndighet och bör uppbäras av en stor enighet om att förslaget är bra. Inför utskottets förslag såsom det är utformat måste jag säga att denna breda övertygelse om förslaget förträfflighet inte finns. Flera ledamöter som man träffar ute i korridorerna uttalar sig kritiskt om förslaget, och på vissa punkter är missnöjet ohöljt. Det gäller både organisationen och tillämpningen enligt förslaget.

Men det har varit föremål för partiöverläggningar, och jag vill för undvi-

Partiell författningsreform m. m.

kande av alla missförstånd omtala att i princip har jag icke biträtt överenskommelsen vid något tillfälle; och jag vill understryka att vi i centern inte har bundit någon enskild ledamot vid förslaget.

Det nu föreliggande förslaget bygger på den överreklamerade storhet som skulle ligga i att vi får en modern enkammarriksdag. Det nuvarande tvåkammerssystemet har fått kläda skott för alla olägenheter som otvivelaktigt finns i den arbetsordning som dagens riksdag brottas med. Säkert bävar flera ledamöter, och jag tror man kan säga med skäl utan att därför behöva vara kritisk mot riksdagsmännen, inför den arbetsordning som kommer att råda i den föreslagna riksdagsförsamlingen med 350 ledamöter i en kammare.

Herr talman! Jag skall inte fördjupa mig i skälen för och emot detta förslag men vill understryka att vi nu i Sveriges riksdag har över 380 ledamöter som representerar olika bygder. Sverige är geografiskt sett ett stort land med en schatterad och spridd företagsamhet och allt skall avspegla sig i riksdagens sammansättning. Jag tror därför att det är viktigt att denna församling inte görs för liten. De olika intressena behöver säkert en bred parlamentarisk förankring. Det främsta skälet för genomförandet av reformen har varit eftersläpningen vid det nuvarande systemet då det gäller utslaget av folkviljan i första kammaren. Detta missförhållande anses med rätta stötande, men jag tror att man kan finna en lösning utan att behöva tillgripa den omfattande ändring av riksdagen som här föreslås.

I den tidigare författningsutredningen framförde ledamöterna Ahlkvist och Wahlund förslag om en reform inom tvåkammerssystemets ram. Jag kan inte se att demokratin skadas av systemet med tvåkammarriksdag. Det indirekta valet får vi ju ändå acceptera på många områden. Nu har grundlagberedningen

säkert gjort ett ambitiöst arbete, men det finns detaljer i det föreliggande förslaget som inger oro. 4-procentsspärren och den gemensamma valdagen är två detaljer som jag inte kan acceptera och den 3-åriga mandatperioden gör mig också betänksam. För kommunerna liksom för staten är en långsiktig planering nödvändig. Om denna kan ske med de föreslagna formerna tvivlar jag på. I varje fall får de ansvariga i regering, riksdag och de kommunala församlingarna vara beredda att lämna sina uppdrag efter tre år.

Med tanke på de olägenheter som vidlåder det föreliggande förslaget jämfört med möjligheterna till lösningar inom det nuvarande andrakammerssystemet — tidigare refererat i reservationen av herrar Ahlkvist och Wahlund och i dag ytterligare understruket av hr statsministern — tror jag att ett ändrat tvåkammerssystem hade kunnat bevara och fördjupa demokratin på ett sätt som vi alla anser önskvärt.

Det har tidigare från denna talarstol talats om priset för den kompromiss vi nu kommit fram till. Den skall jag emellertid inte yttra mig om, men för min egen personliga del och för att stödja dem som har uppfattningen att ett reformerat tvåkammerssystem skulle kunna uppfylla de ifrågavarande fordringarna vill jag, herr talman, yrka avslag på propositionerna i första hand och i andra hand yrkar jag bifall till den reservation som herr Larsson i Luttra tidigare yrkade bifall till.

I detta anförande instämde herrar *Svensson* i Vä, *Franzén* i Träkumla och *Börjesson* i Glömminge (samtliga cp).

Herr GUSTAFSSON i Stenkyrka (cp):

Herr talman! Jag vill ägna mig åt en fråga som väl är av relativt begränsad räckvidd i den reform vi här diskuterar men som har stor betydelse för den del av landet som den berör, nämligen Gotland.

Motionen II: 971 syftar till ett över-

Partiell författningsreform m. m.

förande av det nuvarande valsystemets s. k. fyllnadsregel, som återfinnes i riksdagsordningen § 15, mom. 3, till det föreslagna nya valsystemet. Det nya systemet bygger på principen om riksproportionalitet men med vissa spärrar inbyggda, ett ämne som för övrigt varit föremål för diskussion här i dag.

Principen är väl värd att sträva efter men svår att omsätta i praktiken. Särskilt regeln om fördelningen av överskottsmandat har en tendens att gynna stora och missgynna små valkretsar. Enligt grundlagberedningens undersökning av hur valsystemet skulle ha verkat om det tillämpats vid riksdagsvalet 1964 skulle t. ex. Stockholms län ha tilldelats 24 mandat, medan det exakta antalet uppgick till 22,7. För fyrstads-kretsen var motsvarande siffror 20 respektive 18,4. Blekinge län där- emot skulle endast ha tilldelats 6 mandat, trots att det exakta antalet utgjorde 6,8, och Gotlands län skulle ha erhållit endast 2 mandat, alltså inget överskottsmandat fastän det exakta antalet utgjorde 2,4. Flera exempel skulle kunna anföras; jag nämner här bara ytterligare Hallands och Jämtlands län.

Som sagt finns det i nuvarande system för val till riksdagens andra kammare en speciell fyllnadsregel som garanterar Gotlands län 3 mandat i stället för 2, som valkretsen skulle få efter befolkningstalet. Denna regel är inte av färskt datum utan har funnits ända sedan det proportionella valsystemet infördes i vårt land i början av detta sekel eller närmare bestämt år 1909. I motiveringen angavs då följande: »Då valkretsarna sammanfalla med länen eller delar av dessa kan inträffa att ett mindre län icke har en folkmängd som motsvarar 3/230-delar av rikets folkmängd, men i thy fall får länet dock som valkrets, för proportionalismens möjliggörande, utse 3 riksdagsmän.»

Senare har denna fråga behandlats vid skilda tidpunkter och av skilda or-

gan. Som exempel kan anföras proportionsvalsakkunnigas betänkande år 1921, 1950 års folkomröstnings- och valsättsutrednings betänkande, proposition nr 175 år 1952 av dåvarande justitieministern Herman Zetterberg — i vilken för övrigt fyllnadsregeln föreslogs utökad att garantera minst 5 mandat för varje valkrets utom för Gotland. Genomgående har vid varje tillfälle då frågan behandlats varit, att det har förefunnits enighet om regelns bibehållande för Gotlands län, och detta med samma motiveringar som de ursprungliga, nämligen att det svårigen låter sig göra att sammanslå länet med någon del av fastlandet till en valkrets och att antalet mandat därför borde vara minst tre för att möjliggöra en fungerande proportionalism.

Situationen har inte förändrats sedan frågan behandlades senast. Motiveringarna för bibehållande av nuvarande garantiregel för Gotlands del är, som vi ser det, lika starka i dag som då regeln infördes. Det kan synas överflödigt, men jag vill ändå påpeka att införandet av ett valsystem med s. k. riksproportionell effekt inte i och för sig ändrar Gotlands gränser eller påverkar dess läge i förhållande till landet i övrigt. Gotland är liksom hittills hänvisat till att mer eller mindre utgöra en sluten enhet. Man kan beklaga det, men det är så. Om det nya valsystemet accepteras i föreslagen form och detta i praktiken kommer att medföra att endast två mandat finns att fördela på Gotland — och så kommer det att bli eftersom vi inte kommer att erhålla något tillskottsmandat — så kommer detta att innebära att en proportionell valmetod inte kan fungera tillfredsställande inom detta län.

Skälet kvarstår alltså för fyllnadsregelns bibehållande för Gotlands del. Situationen är i stort sett densamma som år 1909, men jag nödgas tyvärr konstatera att viljan och förmågan att lösa problematiken i dag är så mycket säm-

Partiell författningsreform m. m.

re än då. Ändå är möjligheterna större nu. Då fanns endast 230 mandat att fördela — nu finns det 350. Då fanns vidare första kammaren där Gotland kunde påräkna möjlighet till representation, men den möjligheten kommer ju efter de beslut som vi nu skall fatta att bortfalla.

Grundlagberedningen, departementschefen och konstitutionsutskottet är i dag tydligen eniga i sina bemödanden att förklara varför det icke skulle vara möjligt att inom ramen för det tilltänkta nya valsystemet tillse, att Gotlands intressen i denna fråga tillgodoses. Argumenteringen förefaller icke övertygande.

Man anför bl. a. att detta är ett för Gotland speciellt problem. Vi anser dock inte att detta kan vara ett relevant argument för att denna fråga inte skulle kunna lösas. Tvärtom — just därför att vi bara har ett Gotland eller, såsom vi brukar säga i högtidliga sammanhang, en Östersjöns pärla, borde vi kunna orka med att lösa dess problem. Detta gäller för övrigt inte bara den fråga som vi nu diskuterar utan även andra frågor som vi har aktualiserat i denna kammare.

Grundlagberedningen anför vidare att ett antal av 350 ledamöter i enkamraren möjliggör en bättre spridning av representationen till glesbygderna, en tanke som jag gärna vill ansluta mig till. Men inte heller det löser Gotlands problem. Herr Larsson i Luttra angav i sitt huvudanförande, som jag lyssnade till på förmiddagen, intressanta siffror över hurudant utfallet blir för Gotlands vidkommande. De två mandat som vi får kommer att få betalas med 18 150 röstberättigade per mandat mot 15 260 för landet i genomsnitt. Försämringen i representationen blir påfallande. Länet har nu tre representanter i denna kammare och två i första kammaren, tillsammans fem ledamöter. Tre femtedelar av nuvarande representation bortfaller alltså för Gotlands län.

Departementschefen och utskottet har uttalat att bibehållandet av en fyllnadsregel för Gotlands vidkommande skulle vara främmande för systemets principer och kunna få störande verkningar. Det skulle innebära att det samlade resultatet av de fasta mandatens fördelning skulle avvika från riksproportionaliteten mer än nödvändigt.

Vi kan inte acceptera den uppfattningen att en regel om att antalet fasta valkretsmandat inte får understiga tre skulle stå i strid med principerna för riksproportionalitet mellan de politiska partiernas representation i riksdagen. Beträffande den geografiska fördelningen av mandaten är dessutom en fullständig proportionalitet mycket svår för att inte säga omöjlig att uppnå.

Länsstyrelsen i Gotlands län har i sitt yttrande över grundlagberedningens betänkande hemställt, att valkretsen liksom hittills måtte tilldelas tre mandat, och anför att den härför erforderliga fyllnadsregeln kan ges samma innehåll som motsvarande regel ägde före 1953. Motionen II: 971 ansluter sig till denna tanke. I denna motion föreslås en lagtext för denna regel, vilken inlagts på s. 71 i förevarande betänkande från konstitutionsutskottet.

Herr talman! Jag yrkar bifall till motionen II: 971.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s) kort genmäle:

Herr talman! Artigheten borde kanske ha bjudit mig att begära ordet även sedan min vän herr Dockered talat, men jag lär i denna sena timme inte kunna övertyga honom om nyttan av denna författningsreform, om vars genomförande det i stort sett råder enighet.

Men när det gäller de synpunkter som den senaste talaren anförde kan jag mycket väl förstå hans argumentering. Jag tror emellertid inte att vi kan lägga lokaliseringssynpunkter — om jag nu skall använda det uttrycket —

Partiell författningsreform m. m.

på detta problem. Frågan om Gotlands förhållanden i det stycket får lösas på annat sätt än genom valsystemet. Skulle vi genomföra den ordning som herr Gustafsson i Stenkyrka förordat i sin motion, till vilken han nyss yrkade bifall, rubbar man det system som i övrigt skulle tillämpas. Det gäller nu inte den partipolitiska fördelningen — med en bred marginal av rörliga mandat löser man detta — men det gäller den geografiska fördelningen av de fasta mandaten inom valsystemet. Där skulle man för Gotlands del låsa fast ett bestämt antal, medan i övrigt antalet röstberättigade skulle vara bestämmande. Det betyder att man för in ett främmande element och rubbar den rättvisepincip i fråga om fördelningen av de fasta mandaten mellan valkretsarna som vi har strävat efter.

Herr GUSTAFSSON i Stenkyrka (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag beklagar att herr Johansson i Trollhättan ändå har missförstått mig. Jag tror inte att jag någon gång under mitt anförande använde ordet lokaliseringspolitik, utan jag anförde samma motivering som angivits ända sedan år 1909 när regeln infördes, nämligen att man måste se till att det proportionella valsystemet fungerar även på Gotland. Det är den synpunkt som tidigare anlagts, herr Johansson i Trollhättan, och det är även den synpunkt vi motionärer fört fram.

Herr Johansson i Trollhättan talar om sitt system som inte får vara utsatt för några störningar. Jag förstår att de som arbetat med att skapa detta nya system inte vill ha några störningar i det. Jag beklagar emellertid då att Gotland kommer in som ett främmande element. Men Gotland är Gotland, med sin egenart och sitt läge, och vi som representerar ön måste försöka kämpa för Gotland här i kammaren. Vi gör det också gärna.

Och det är faktiskt en skillnad på

inställningen till Gotland här i riksdagen nu och tidigare. Jag tror mig kunna säga att ända sedan det proportionella valsystemet infördes har man, herr Johansson i Trollhättan, siktat till att nå proportionalitet så gott sig göra låtit, men man har gjort undantag för Gotland på denna punkt. Och vi kan inte se annat, herr Johansson i Trollhättan, än att det skulle vara möjligt att göra detta även i dag.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s) kort genmäle:

Herr talman! Låt mig bekänna att det var jag som använde ordet lokaliseringspolitik. Jag avsåg emellertid att stryka under att vi inte skulle lägga lokaliseringspolitiska aspekter på denna fråga. Yttrandet var närmast riktat mot oss alla och inte speciellt mot herr Gustafsson i Stenkyrka.

Men får jag fullfölja tankegången! Vår linje är att Gotland inte skall inta någon särställning. Det är ett så förnämligt och fint område att det skall föras in i helheten. Men om Gotland får en särställning kan man ju i andra landsändar begära en liknande särställning. — Den avgörande skillnaden mellan situationen år 1968 och 1909 är emellertid den att vi nu får en riksproportionalitet, medan vi tidigare hade slutna valkretsar, där det eftersträvades en viss form av proportionalitet inom varje valkrets.

Herr LARSSON i Luttra (cp) kort genmäle:

Herr talman! När jag lyssnade till herr Johansson i Trollhättan kom jag att tänka på någon som för rätt många år sedan sade i denna kammare, att om vi inte hade en viss benägenhet för perfektionsraseri skulle vi kunna lösa många frågor på ett betydligt förnuftigare sätt än vi gör. Jag tror att han hade rätt.

Partiell författningsreform m. m.

Herr GUSTAFSSON i Stenkyrka (cp) kort genmåle:

Herr talman! Herr Johansson i Trollhättan bugar sig för Gotland och vi tackar för det. Han säger att Gotland inte skall intaga någon särställning. Men det är just vad Gotland kommer att göra, herr Johansson. Jag försökte förklara tidigare hur mycket mandaten kommer att kosta gotlänningarna i fortsättningen. De kommer att bli dyrare på Gotland än på någon annan plats i landet. Jag vill också säga att vi ändå siktar till att Gotland inte skall intaga någon särställning när det gäller det nya valsystemet. Proportionalismen bör kunna verka på ett riktigt sätt även på Gotland.

Jag skulle kanske kunna komplettera mina anföranden med att säga att det tredje mandat som Gotland haft har utgjort en stimulans för de politiskt arbetande krafterna. Innehavet av mandatet har växlat. Det har faktiskt innehafts av samtliga de nu arbetande partierna under skilda perioder. Nu bortfaller den stimulansen och vi beklagar det.

Herr OSKARSON (h):

Herr talman! Vi går i dag att fastställa förslaget till partiell regeringsform. Det är, som så många talare före mig har sagt, ett förslag i kompromissens tecken. Kritikerna har också varit många och på flera väsentliga punkter har de givit uttryck för uppfattningen hos en mycket bred opinion.

All kritik har dock, som vi vet, fått vika åt sidan för den paketlösning som utgör underlag för de framlagda propositionerna och som är resultatet av partiöverenskommelsen. Kompromisser är nödvändiga i praktiskt taget alla livets situationer, men å andra sidan finns naturligtvis risker för att man kompromissar så långt att konturerna i ett förslag eller en uppfattning helt kan suddas ut. I sådana lägen kan många gång-

er kompromisser vara sämre än ingen lösning alls.

Herr talman! Jag skulle vilja påstå att vi redan i dag, vid behandlingen av denna fråga, ser att mitt senaste påstående är riktigt. Om vi jämför dagens talarlista med den i går — då vi diskuterade bästadshändelserna — kan vi inte undgå att göra vissa iakttagelser. I den debatten, som behandlade en i och för sig mycket allvarlig samhällsfråga men som dock var föranledd av en relativt liten extremistisk grupps uppträdande i samband med ett idrottsevenemang, deltog partiernas ledande krafter i debatten och kammaren var väl besatt.

I dag — när vi debatterar författningsreformen, som måste anses vara en av de viktigaste frågor som diskuteras i riksdagen på många år — har flera av dessa talare lyst med sin frånvaro och kammaren har varit glest besatt. Detta säger jag utan att rikta någon som helst anmärkning mot någon person och absolut inte med tanke på att göra någon värdering av kammarens ärade talare.

Men även om det råder delade meningar om många väsentliga frågor i det föreliggande förslaget — vilket är förhållandet — får inte de många fördelar som förslaget innehåller skymmas bort. Låt mig bara nämna, vilket många talare gjort tidigare i dag, några fördelar, nämligen dels en enkammarriksdag som väljs i sin helhet vid samma tillfälle, dels parlamentarismens inskrivande i grundlagen.

Men, herr talman, utan att på något sätt förringa det arbete som våra grundlagsutredare har utfört är jag inte alls övertygad om att det skimmer av kloket — och kanske framför allt av vidsynthet och framsynthet — som vilar över de män som står bakom våra nu gällande grundlagar och vår nu gällande riksdagsordning i lika hög grad kommer att vila över dem som står bakom dagens kompromissförslag.

I motionen II: 976 har jag också ut-

Partiell författningsreform m. m.

tryckt mina betänkligheter på ett antal punkter, bl. a. beträffande den gemensamma valdagen och de treåriga mandatperioderna. Jag skall inte närmare ta upp dessa båda frågor; de har tidigare ingående behandlats av andra talare. Dock vill jag i detta sammanhang förklara, att jag är övertygad om att den kommunala demokratin i sig själv har en så stark inneboende kraft att den väl kommer att hävda sig i framtiden.

Jag vill däremot, herr talman, med ett par ord beröra en annan detalj, som också har diskuterats flitigt, nämligen spärregeln. Denna fråga har jag också tagit upp i motionen med ett direkt förslag om 3 procent i stället för 4, vilket föranlett en reservation av herr Hamrin i Jönköping. Herr Hamrin har till slut blivit ensam om den mening som han hävdar, men han har dock fullföljt reservationen. Av hans anförande tidigare i dag framgick det att vägen har varit rätt knagglig.

Rent principiellt bör väl en demokrati fungera så att medborgarnas åsikter kan göra sig gällande och så direkt som möjligt återspeglas i den beslutande församlingen. Detta måste vara det principiella mål, som vi inte får tappa ur sikte när vi diskuterar detta problem. En lösning helt enligt tidigare angiven princip stöter emellertid på så stora svårigheter att den icke är möjlig att praktiskt genomföra. Det gäller alltså att skapa bestämmelser som är tillämpliga i praktiken, dock utan att förlora målet ur sikte. Detta har varit vägledande för mig, då jag genom förslaget att sänka spärren från 4 till 3 procent velat minska de olägenheter, som en spärregel alltid måste medföra.

Den kraftiga tröskeleffekt, som också tidigare har berörts, är den mest påtagbara nackdelen av den föreslagna spärrregeln. Det måste vara betänkligt att en meningsriktning, som stöds av ända upp till 160 000—170 000 medborgare, inte skall kunna göra sin röst hörd i

denna lagstiftande församling. Som kanske ännu mer påtagliga framstår nackdelarna av spärrregeln, om vi förutsätter att ett parti har haft ett antal representanter i riksdagen men vid en liten röstförlust helt förlorar sin representation.

Att — som det har funnits vissa tendenser till — måla ut faror för småpartivalde med hänvisning till bl. a. Weimarrepublikens dagar och läget i Frankrike före de Gaulle förefaller mig inte relevant. Vi har inga sådana negativa erfarenheter, och därför bör man inte måla sådana mörka figurer på väggen. Visserligen — det är vi överens om — skall vi se till, att vår statsledning kan fungera på ett effektivt sätt och icke förlamas av partisplittring, men det är lika angeläget att reglerna utformas på ett sådant sätt att vi icke från vår riksdag utestänger åsikter, som omfattas av mera betydande grupper i vårt land.

Herr talman! Med hänvisning till dessa få ord vill jag yrka bifall till reservationen 7, som ordagrant återger den lagtext som jag föreslagit i min motion. Dessutom yrkar jag bifall till reservationerna 4 och 5.

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! Herr Larsson i Luttra säger i sin reservation bl. a.: »Jag kan i och för sig ansluta mig till förslaget att avskaffa tvåkammerssystemet och genomföra en enkammarriksdag. En sådan reform innebär otvivelaktigt en vinning för den svenska demokratis funktionssätt.»

Såväl här i kammaren som annorstädes har jag ofta hävdats att man i en så betydelsefull fråga som införandet av ett nytt system för riksdagen utgör bör lägga den huvudsakliga vikten vid demokratin och funktionsdugligheten. Jag anser att detta system kan komma att fungera tillfredsställande, om däri inneslutes väsentliga delar av det nuvarande tvåkammerssystemet.

Partiell författningsreform m. m.

Trots att jag hört många ömsesidiga artighetsbetygelser och försäkringar i anslutning till det föreliggande förslaget till enkammarriksdag som här har presenterats, har jag ändå inte kommit riktigt underfund med huruvida denna reformering av vår författning innebär att riksdagen verkligen får nya kläder eller huruvida denna förändring endast kan betraktas som en smärre förbättring av den nuvarande klädedräkten, såsom några nya pressveck.

Här i kammaren tycks man vilja försöka få klarhet i vem som givit upphov till förslaget, vem som är moder till det och vem som eventuellt kan betraktas som dess fader. Det är självklart att man bör vara artig och räcka över violer till mor, men jag kan i likhet med Karl Gerhard inte helt frigöra mig från känslan att det kanske också kunde finnas skäl att överrätta vitrioler till far — framtiden är ju så oviss!

Jag är angelägen om att ge uttryck åt hur allvarligt bekymrad jag är över den ensidiga vilja till rationalisering och centralisering som gör sig gällande inom samhällsliv, handel, företagsamhet o. s. v. och som även tycks innebära att vi skulle rationalisera bort de olika valda ledamöterna genom att göra gruppen av representanter mindre och mindre. Som jag ser riksdagsarbetet finner jag det absolut nödvändigt att arbetsbördan inte ökas och görs tyngre än för närvarande, då riksdagsledamöterna därigenom icke så bra skulle kunna hålla kontakten med hembygden och den valmanskår de representerar.

Jag har ansett det betydelsefullt att ta upp denna fråga i detta sammanhang därför att jag har upplevt hur den kommunala representationen, representationen i landsting, i Kooperation och i folkrörelser, fortsätter att minska. Detta är bekymmersamt, och jag finner det allvarligt att man nu utan vidare föreslår att 30 ledamöter skall rationaliseras bort från denna kammare — det finns t. o. m. representanter som har

sagt att folkrepresentationen skulle kunna beskäras ytterligare.

Jag tror det är angeläget för oss att försöka engagera så många människor som möjligt för att vi skall få kontakt med de olika folkvalda församlingarna. Jag betraktar därför med oro denna krympning av representationen med drygt 30 ledamöter. Vårt land har kunnat hävda folkstyret under många århundraden och har visat att man kan bygga upp en stat i den andan.

Samtidigt som man föreslår denna krympning säger man att den enkammarriksdag vi nu kommer att införa blir så tungrodd, att en förutsättning för att den skall kunna fungera är att debatterna begränsas. Jag har vid olika tillfällen protesterat mot partiledarnas sätt att agera här i riksdagen och har ansett att riksdagens ledamöter såväl som ledamöterna i landsting och kommuner bör hävda sig; den folkvalde skall företräda de intressen han representerar.

Under den kritiska tid 1918 då röst-rättsreformen beslöts sade Hjalmar Branting: Vi vill ingen diktatur. För folkets utslag skall vi alla böja oss. Vi litar på att har vi rätt skall vi segra med övertygelsens vapen.

Med undantag för de tio första trevande åren därefter har denna demokrati kunnat åstadkomma en ekonomisk, social och kulturell revolution i vårt land som måste sägas ge vårt land en särplats bland övriga länder. Har då inte det nuvarande systemet fungerat på ett sätt som knutit samman land och folk? Eller finns det tendenser till att systemet skulle ha försvagat känslan för demokratin i vårt land? På det sistnämnda svarar jag nej.

Jag tror inte att det beslut som i dag kommer att fattas betyder mer än en omsydd kostym. Men det är angeläget för oss att se till att representationen inte tunnas ut och att de folkvalda representerarna har kontakt med människorna ute i bygderna. Det är vikti-

gare för människorna där att möta folkvalda representanter som kan ge hjälp, råd och stöd än att möta paragrafer och anställda tjänstemän som måste följa paragraferna. Dessa kan vi ändra om det är nödvändigt.

Herr talman! Jag anser det meningslöst att ställa något yrkande, men jag har velat ge uttryck åt denna min uppfattning.

Herr CARLSSON i Tyresö (s):

Herr talman! Jag skulle vilja börja med att replikera herr Oskarson, som menade att man i denna debatt inte borde åberopa Weimarrepubliken. Han ansåg att vi inte har samma erfarenheter som den.

Det är riktigt, men skälet till att vi inte har sådana erfarenheter är bl. a. att vårt nuvarande valsysteem motverkar en splittring i små partier. Jag tror att sådana länder som Israel, som har ett proportionellt valsysteem utan spärrar, är utomordentligt intresserat av att övergå från sitt nuvarande systeem till ett sådant som underlättar bildandet av handlingskraftiga regeringar.

I övrigt, herr talman, kan man inte säga att denna debatt precis stimulerar till replikskiften. Diskussionen i kammaren har varit lugn, nästan tam. Kontrasten mot det klimat som rådde 1964—1965 är slående; då fördes de inledande diskussionerna partierna emellan om hur man efter den förra författningsutredningens misslyckande skulle nå fram till en lösning. Då förelåg mycket stora motsättningar mellan partierna, ja, ibland en direkt utpräglad misstro mot de olika ståndpunkterna.

Det sades vid denna tid att författningsfrågan var en så viktig fråga, att den var värd en strid. Det gäller demokratin, sade man med emfas i stämman, och vi måste ta strid för att hävda vår uppfattning.

Om frågan gäller demokratin vara eller inte vara, är det självklart värt att slåss för sin uppfattning. Men demokra-

tin som grund var gemensam för de partier som diskuterade författningsfrågan. Det gällde att från en gemensam principiell utgångspunkt finna de lämpligaste formerna inom demokratins ram. Det hade varit förnedrande om vi i dag beträffande de viktigaste principfrågorna — valsysteem, kammarsysteem och parlamentarism — hade behövt uppleva en uppsplitande strid mellan de politiska partierna. Lika naturligt och värdefullt som jag finner det vara att vi för en strid — gärna en hård sådan — om de politiska sakfrågorna, lika angeläget finner jag det vara att vi kommer överens när det gäller reglerna för demokratin och de former inom vilka demokratin skall fungera. Trots den litet matta stämningen upplever jag det därför som en betydande framgång för svensk demokrati när vi nu kan ta det första av de två beslut som erfordras för att en ny författning skall träda i kraft.

Jag kunde inte undgå att lyssna till en av de yngre på den borgerliga sidan som i medkammaren varit bland de mest aktiva i författningsdiskussionen. Han utvecklade med stor frenesi hur man från borgerligt håll drivit socialdemokratin från ståndpunkt till ståndpunkt och hur vi hade fått slå till reträtt. Samtidigt hävdades från samma håll att detta är ett så dåligt förslag att man snart måste överväga att riva upp beslutet för att åstadkomma en bättre författning.

Det är ganska intressant att man på en gång kan tillskriva sig nästan total seger vad beträffar författningsutformning och samtidigt säga: Detta är egentligen inte alls vad vi vill ha, utan vi måste överväga att göra om alltsammans snarast möjligt.

Det går naturligtvis att skämta om en sådan inställning, men jag skulle också vilja varna för den. Om man har till utgångspunkt att en författning snarast måste göras om, får denna författning inte en fair chance att fungera på ett tillfredsställande sätt.

Partiell författningsreform m. m.

När det gäller frågan om den kommunala demokratin, som ju har varit en avgörande tvistefråga, tror jag personligen inte att man bevarar och stärker den kommunala demokratin genom att hålla fast vid former som har visat sig vara ålderdomliga och som inte passar i modern tid. Den kommunala demokratin måste ligga i att den får en möjlighet att verka i det nya moderna samhället, med nya metoder. Därför förvånar det mig verkligen att de borgerliga nästan mangrant röstade emot t. o. m. utredningskravet om den kommunala parlamentarismen för något år sedan. Det är ju ett försök att finna nya former för att den kommunala demokratin skall bli livaktig och engagera medborgarna och kanske också i större utsträckning stimulera de aktiva politikerna.

Sedan dess har det varit valår, och de borgerliga har kommit i majoritetsställning här och var i kommunerna. Jag har en liten känsla av att intresset för den kommunala parlamentarismen har ökat som en följd av att de borgerliga partierna upptäckt att det någon gång kan hända att de också kan ta hem en valseger och då få glädje av ett sådant här system.

Herr talman! Jag tror att den förnyelse som grundlagsreformen medför skall kunna utnyttjas för att ge politiken ett bättre innehåll och hos medborgarna åstadkomma en större livaktighet. Det är trots allt inte författningen som till syvende og sist är det viktiga, utan det viktiga är den politik som man enligt författningens grundregler kan föra ut i praktisk verklighet, i socialpolitik, utrikespolitik, bostadspolitik o. s. v.

I detta anförande instämde herr *Alemyr* (s).

Herr *OSKARSON* (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr Carlsson i Tyresö tyckte det var fel av mig att inte dra direkta paralleller mellan förhållandena hos oss och de som rådde i Tyskland

under Weimarrepublikens tid. Jag hävdar fortfarande att det inte är relevant med sådana paralleller. Vi i Sverige har helt andra förhållanden och erfarenheter av gångna tiders politiska utveckling än dessa länder. Förhållandena i vårt land kan inte jämföras med situationen i Tyskland efter första världskriget och inte heller med den i Frankrike efter det senaste kriget.

Jag förordade inte att vi skulle helt och hållet slopa spärren för småpartier, utan jag önskade att spärren skulle ha satts något lägre än som föreslagits. Jag anser nämligen att tröskeleffekten vid 4-procentregeln är för hög. En stor grupp människor kan genom denna tröskeleffekt komma att uteslutas från att göra sin stämma hörd i riksdagen.

Jag vill än en gång understryka vad jag slutade mitt anförande med: Vi måste se till att författningen blir sådan att den ger handlingsfrihet för en effektiv regering och att inte statsorganen lamlås genom partisplittring.

Herr *PERSSON* i Heden (cp):

Herr talman! Det kan möjligen synas förmätet att så här några minuter innan riksdagens kamrar går att fatta ett historiskt beslut, som enligt min mening befäster den svenska demokratin, ta upp en liten detalj i detta stora sammanhang. Men det är ju de små detaljerna sammantagna som bildar den stora enheten. Om det då till äventyrs klickar när det gäller någon detalj, så kan inte heller helhetsbilden bli fullkomlig. Det är väl också så att det även i denna stora fråga finns detaljer som inte är tillfredsställande och som man inte helt kan acceptera. Men man kan väl inte i en stor och omfattande fråga som denna vara helt överens i alla detaljer. Det gäller därför att överbrygga motsättningarna och så långt det är möjligt söka lösa problemen i enighetens tecken. Jag tror också att beslutet i denna fråga i huvudsak kommer att fattas i enighetens tecken.

Jag vill bara helt kortfattat peka på en detalj som jag inte tror har berörts i denna långa debatt. Det gäller ändringen av 33 § kommunallagen den 18 december 1953 angående ledamöter i kommunens styrelse, som skall utses året näst efter det att allmänna val av fullmäktige ägt rum. Det förekommer sålunda ett helt års eftersläpning. Den nya fullmäktigeinstitutionen kan sålunda inte påverka kommunens styrelsesammansättning förrän ett år efter det att den trätt i funktion. Detta torde inte vara tillfredsställande. Än mer anmärkningsvärd är den bestämmelse som riksdagen nu går att fatta beslut om beträffande en treårig mandatperiod i stället för den fyraåriga enligt nu gällande lag. Det betyder att kommunens styrelse under en tredjedel av perioden kommer att ha en sammansättning som bygger på en äldre opinion än den som finns företrädd i fullmäktigeförsamlingen. Endast under två år av den valda fullmäktigeförsamlingens mandatperiod kommer den nya kommunalnämnden och kommunalstyrelsen att vara verksam. Detta torde ändå inte vara riktigt.

Jag har i motion nr 977 föreslagit en ändring härutinnan så att mandatperioden för ledamöter av kommunens styrelse och i nämnder för specialreglerad förvaltning skall räknas från den 1 januari året efter det val till fullmäktige ägt rum och att detta val skall förrättas under december månad samma år som val till fullmäktige ägt rum. Det hade varit ändamålsenligt att i samband med beslutet om författningsändringen — i vilken valperiodens längd ingår — också fastställa berörda ändringsförslag i åberopade kommunallag.

Om det nu är fel att föreslå en treårig valperiod så är det än mer fel att fatta beslut om en eftersläpning på ett helt år. I konstitutionsutskottets betänkande nr 20 har bl. a. med anledning av ifrågavarande motion anförts att det uppdragits åt kommunalrättskommittén att behandla frågan. Vidare sägs det att

något riksdagens initiativ i detta läge inte är påkallat i anledning av motionen. Det är möjligt att det inte har kunnat framläggas förslag till en förändring i denna kommunallag i samband med det beslut som skall fattas i författningsfrågan. Men jag tror ändå att det hade varit bättre att söka åstadkomma ett sådant förslag.

Herr talman! Jag har velat föra på tal det orimliga med denna eftersläpning i fråga om val av kommunens styrelse och övriga nämnder i förhållande till valet av fullmäktige, och jag har gjort det i den vällovliga förhoppningen att kunna påskynda ifrågavarande utredning. Det kan inte i fortsättningen få vara en sådan eftersläpning som nu. För övrigt är inte bestämmelserna enhetliga i hela landet. I Stockholms stad t. ex. väljs stadens styrelser och nämnder samma år som valet av fullmäktige har ägt rum. Där finns sålunda ingen eftersläpning, och samma ordning borde gälla för landet i dess helhet.

I övrigt vill jag helt instämma i de av herr Wahlund i debattens början framförda synpunkterna i denna fråga.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s) kort genmäle:

Herr talman! Som framgick av det anförande herr Persson i Heden höll skrev riksdagen i fjol på utskottets initiativ till Kungl. Maj:t i den fråga han berörde. För att genomföra en reform av det slag som herr Persson åsyftar behöver vi alltså inte fatta något beslut i år, eftersom det här gäller en kommunallagsfråga, som inte skall behandlas på samma sätt som en grundlagsfråga. Det är anledningen till att den inte har tagits upp i detta sammanhang.

Herr LINDAHL (s):

Herr talman! Motionärer från de fyra stora partierna, representerande olika valkretsar, har i en som vi tycker prin-

Partiell författningsreform m. m.

ciptellt viktig motion velat slå vakt om den gamla fina regeln att varje valkrets skall erhålla mandat efter sitt befolkningstal. Grundlagberedningen, regeringen och ett enhälligt konstitutionsutskott föreslår nu en ändring som innebär att antalet platser i riksdagen i framtiden skall fördelas mellan valkretsarna i förhållande till antalet röstberättigade.

Detta måste betyda att inflyttningsområden samt områden med ett stort antal invånare under 20 år kommer att bli underrepresenterade. En gotlandstidning har kallat oss motionärer för bypolitiker och man ironiserar över vår tanke att antalet barn och ungdomar i ett län skulle komma att påverka mandatutfallet. Man säger att vi vill införa en ny princip, men så är ju inte fallet. Vi håller på den gamla principen. Den har vi ansett vara bra.

Bakgrunden till vårt ställningstagande är rent principiellt. Vi anser nämligen att riksdagsmännen skall representera alla personer i valkretsen oavsett åldern. Förändringen förefaller minst sagt onödig. Men i den heliga paketlösningens namn har inte någon ledamot av konstitutionsutskottet ansett sig kunna biträda dessa som vi tycker välmotiverade synpunkter.

Sedan jag redovisat denna principiella uppfattning vill jag påpeka att förändringen också kan få betydelse rent mandatmässigt. Antalet röstberättigade är inte lika stort inom de olika valkretsarna. Det är svårt att bli övertygad om att exempelvis Norrbottens, Västmanlands och Stockholms län, som är ungdomliga län där bara 63—65 procent av invånarna är röstberättigade, bör avstå mandat till valkretsar med ett äldre befolkningsunderlag där över 70 procent kan räknas in i väljarunderlaget. Det hade varit riktigt, om vi riksdagsmän även i fortsättningen hade fått representera alla inom valkretsen bosatta, oavsett åldern. Den i övrigt så framgångsrika grundlagberedningen har inte

övertygande bevisat att den föreslagna ändringen var nödvändig.

Jag kan, herr talman, inte komma med något yrkande men har velat att denna principiellt viktiga motion inte skulle begravas i fullständig tysthet.

I detta anförande instämde herr *Kellgren*, fru *Thunvall* och fru *Svensson* (samtliga s).

Herr **LARSSON** i Luttra (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag begärde egentligen ordet för att rätta herr Lindahls uppgift att konstitutionsutskottet var enhälligt. Min reservation ansluter sig till den ifrågavarande motionen och går alltså ut på att man skall behålla det nuvarande systemet för mandatfördelningen, d. v. s. att folkmängden skall läggas till grund. Tidigare i dag har jag också både talat för och yrkat bifall till denna reservation.

Det är riktigt att den valkrets som i första hand tjänar på konstitutionsutskottets förslag är Stockholms stad, medan de som förlorar på det är — som herr Lindahl framhöll — Stockholms, Norrbottens, Västmanlands och Västerbottens län.

Herr **BÖRJESSON** i Falköping (cp):

Herr talman! Det förslag till partiell författningsreform som vi nu behandlar syftar till djupgående förändringar av den svenska demokratins funktionssätt. Förslaget till en ny författning har varit föremål för långvariga utredningar. Ingalunda kan kritik riktas mot själva utredningsförfarandet; det har sannerligen inte forcerats, utan grundliga utredningsarbeten bildar bakgrunden till det beslut som vi om en stund skall fatta. Däremot har man anledning att beklaga att själva sakfrågans behandling i riksdagen skall behöva ske vid en tidpunkt då riksdagsarbetet är som mest intensivt. Detta är beklagligt och visar

Partiell författningsreform m. m.

vår oförmåga att ordna riksdagsarbetet på ett förnuftigt och rationellt sätt.

Trots att jag har framhållit den långa utredningstid som författningsutredningen har arbetat med och den grundlighet som kännetecknar dess arbete, är det med största tveksamhet som jag biträder förslaget i dess helhet till en ny partiell författningsreform. Den treåriga mandattiden, den gemensamma valdagen och en kammare med 350 ledamöter är några förslag som jag inte är helt nöjd med. Jag är övertygad om att det finns kammarledamöter som hyser betänkligheter liknande dem jag här har framfört.

Men, herr talman, trots mina betänkligheter accepterar jag i stort sett det framlagda förslaget om en partiell författningsreform. Jag gör det därför att jag anser att det är så viktigt och värdefullt med en ny författning, som möjliggör för folkviljan att utan en flerårig eftersläpning ge utslag i folkrepresentationen. Den eftersläpning som gör sig gällande i första kammaren är, såvitt jag förstår, icke förenlig med en god demokrati.

De brister som otvivelaktigt vidlåder det författningsförslag vi om en stund kommer att anta skall, hoppas jag, efter erfarenhetens vinnande kunna elimineras. Inför valet att vänta och se tiden an har jag därför böjt mig för att i stort sett acceptera dagens förslag till partiell författningsreform, väl vetande vilka brister som föreligger men ändå i förvisningen att de kan rättas till av kommande riksdagar.

Herr talman! Dagens beslut är historiskt. Ingen fråga under denna eller tidigare riksdagssessioner har kunnat mäta sig med den fråga vi nu diskuterar. Beslutet om en partiell författningsreform kommer att innebära förändringar av vår representation, och jag ser i det beslut vi kommer att fatta ett stärkande av vår demokrati.

Det kanske finns anledning att inför det viktiga beslut som stundar blicka

tillbaka i tiden och ett ögonblick stan- na inför de män som 1866 var med och beslutade om det årets representationsreform. Jag har tagit fram Ridderskapet och Adelns protokoll för den 22 juni 1866 och skall i korthet citera vad som sades när den gamla ständindelningen då upphörde. Jag gör det med risk att någon drar på munnen och menar att det inte har med dagens beslut att göra. Men visst har det detta! 1866 års författningsreform möjliggjorde demokratis genombrott i Sverige, och vad vi nu kommer att besluta om är en fortsättning av den författningsreformen, ett ytterligare stärkande av vår demokrati. Ur greven och lantmarskal- ken Lagerbjelkes tal i riksdagen den 22 juni 1866 citerar jag alltså följande:

»Det gifves ögonblick i nationernas lif, då tidens steg likasom höras, och ett sådant ögonblick är det, som nu är inne, då Svenska folkets urgamla representation, Sveriges Rikes Ständer, för sista gången stå församlade omkring Konungens thron. Ifrån denna stund blir samhällsbyggnaden en annan, dock endast byggnaden, ty grunden förblifver densamma — lagbunden frihet. Det var denna grund, på hvilken det Svenska samhället först uppväxte; det var den, på hvilken det detta samhälle utvecklade sig till ära, makt och storhet; det var den, som i tider af olycka blef landets räddning; och den förtröstan, hvarmed Sveriges folk nu går det nya samhälls- skicket till mötes, hvilat på förhoppning, att detta samhällsskick skall befordra frihetens utveckling och lagens välde.»

Jag vill även ett ögonblick ta kam- marens tid i anspråk med att återge greve Lagerbjelkes avslutningsord: »En pligt, en enda, återstår för mig ännu i egenskap af Landtmarskalk, den att, på grund af 42 §:n Riddarh.-Ordningen, förklara R. o Ad:ns sammanträden af- slutade under denna riksdag och för alltid. R. o. Ad. har af ålder egt rätt, att, såsom rikets första Stånd, sjelfskrifvet deltaga i lagstiftningen. Denna, den sista

Partiell författningsreform m. m.

och högsta af Ståndets rättigheter, har nu upphört — dock icke den sista, ej heller den högsta; ty ännu eger den Svenska Adeln en rättighet, hvilken den skattar högre än alla andra, och från hvilken den aldrig skall afstå, en rättighet, icke Ståndets, men Svenska folkets, den att älska och ära sitt land, den att i fäderneslandets välgång och lycka se det högsta målet för sin ärelystnad, den bästa belöningen för sina sträfvanden. Lagar kunna förändras, rättigheter kunna upphöra, men kvar står pligterna mot fäderneslandet, och, blifva dessa pligter väl uppfyllda, föga bekyrrar det den sanna Adeln hvar, uti samhället, dess plats ställdes.»

Må vi icke bokstavligen, men ändock i vördnad och tacksamhet begrunda dessa ord!

Herr FRANZÉN i Träkumla (cp):

Herr talman! Jag föreställer mig att kammarens ledamöter förstär vad jag nu skall tala om.

Jag har i dag suttit och lyssnat på anförandena i denna kammare om den viktiga fråga, som författningsreformen givetvis är. Jag vet inte om det är flera än jag som har fått ett intryck av att det ändå förekommit en del överdrifter i värderingen av reformens betydelse för vår parlamentarism och vår demokrati. Vi skulle nu få något nytt som skulle ha oanade konsekvenser. Det måste väl ändå vara en överdrift. Man frågar sig osökt vilken plattform vi hittills haft för vår demokrati och parlamentarism.

Jag skall ta upp en fråga som berör rättviseaspekten i detta sammanhang, nämligen behandlingen av Gotlands representation i riksdagen. Många av de föregående talarna har sagt att hela detta ärende egentligen blivit uppgjort i förväg mellan de olika partiledningarna och partiinstanserna. Flera av dem som deltagit i författningsutredningen sitter nu i denna kammare, och jag vill

därför be om den upplysningen huruvida det ingick i partiöverenskommelsen att Gotlands representation skulle minskas till två mandat.

Jag vill något närmare utveckla denna fråga för att visa hur orimliga konsekvenserna verkligen blir. Gotland har för närvarande tre ledamöter i denna kammare tack vare den undantagsregel vilken, såsom redan tidigare påpekats, tillkom år 1909. Beträffande förstakammarmandaten gäller att Gotlands och Kalmar län gemensamt utser representanter i samma val. Vi har under åtminstone de flesta av mandatperioderna haft två ledamöter i första kammaren. Sammanlagt har vi alltså för närvarande fem riksdagsrepresentanter. Den mest rättvisa fördelning som författningsutredningen kunnat utgrunda är att ge oss endast två representanter i den nya enkammararen.

Utskottets majoritet har stannat för ett antal av 350 ledamöter i enkammararen. Detta innebär alltså en minskning med cirka 30 ledamöter. Minskningen av Gotlands representation, d. v. s. tre ledamöter, utgör alltså 10 procent av den totala minskningen för hela landet. På experterna i författningsfrågan verkar det som om detta skulle vara den högsta form av rättvisa. Om antalet ledamöter i den nya enkammarriksdagen skulle minska lika mycket som Gotlands representation nu föreslås bli reducerad, skulle antalet kammarmedamöter bli endast 190. Man har ändå kommit fram till att 350 skulle vara det rätta antalet — men för Gotland är två det rätta antalet.

Jag har varit med om att väcka motionen II:971 med herr Gustafsson i Stenkyrka som första namn, och jag yrkar bifall till denna motion.

Tidigare under debatten har jag instämt i herr Dockereds yrkande om avslag i fråga om förslagets huvudprinciper. Jag föreställer mig att var och en som representerar Gotlands folk skulle göra på samma sätt; eljest sviker man

Partiell författningsreform m. m.

gotlänningarna. I andra hand yrkar jag härvidlag bifall till reservationen 1.

Till minoriteterna har mycket ringa hänsyn tagits. I reservationen 7 av herr Hamrin i Jönköping har yrkats på att spärren mot småpartier inte bör sättas vid 4 procent av rösterna i hela riket, utan vid 3 procent. Jag kommer att rösta för denna reservation.

Från olika håll har framhållits att det ur parlamentarisk och demokratisk synpunkt är detta närmast en synnerligen betydelsefull reform som riksdagen i dag skall fatta beslut om. Från flera talare har talet härom faktiskt verkat en smula andfått. Det gäller dock — som vi alla vet — en delreform. Kan då inte de som skall fortsätta med utredningarna tänka över vilken oerhörd felbedömning som gjorts i fråga om Gotland? Vi gotlänningar hoppas att det blir ändringar, ty det nu föreslagna systemet är orättvist. Om det är en stor reform som skall genomföras gäller detta naturligtvis även för Gotland, ty Gotland tillhör ju Sverige. Men för Gotlands folk ligger det en djup besvikelse i reformen.

Herr förste vice talmannen övertog ledningen av förhandlingarna.

Herr HAGNELL (s):

Herr talman! Med hänsyn till intresset för författningsfrågan och behovet av en lösning har naturligtvis ett förslag till slut måst framläggas och accepteras, även om det på många punkter bär kompromissens prägel. Jag skulle vilja kommentera ett par avsnitt, som jag varit speciellt intresserad av och som jag delvis har haft anledning att bevaka i bankoutskottet.

Först och främst gäller det frågan om ledamotsantalet. Enligt min mening är det beträffande riksdagens framtida arbete, riksdagens ställning och riksdagens relationer till regeringen i kanslihuset klart att riksdagen kommer att stå starkare, om församlingen inte utökas så mycket utöver den nuvarande

andra kammaren som det föreliggande förslaget innebär. Detta förslag är en kompromiss vilken — som vi alla vet — drivits fram främst av centerpartiet, som velat ha ett så stort antal ledamöter som 350. Konsekvensen av kompromissen blir, eftersom de andra partierna böjt sig för centerpartiet på denna punkt, att vi får bygga ett nytt riksdagshus för att kunna hysa församlingen. Om centerpartiet haft ett något större sparsamhetsintresse och visat mera aktksamhet med skattebetalarnas pengar borde det ha varit möjligt att stanna vid ett ledamotsantal av omkring 300. Då hade vi kunnat bli kvar i detta hus och inte behövt lägga ut de ett par hundra miljoner som den dyra kompromissen nu kommer att kosta oss — detta på grund av centerpartiets ställningstagande.

Det är emellertid inte bara för att riksdagen skall kunna stanna kvar i sitt hus som jag ansett att ledamotsantalet skulle sättas till 300. Det bör sättas vid denna siffra även för att riksdagens inre arbete skall stärkas och riksdagens styrka ökas i relation till olika myndigheter.

Till frågan om riksdagshuset får vi ju återkomma vid ett senare tillfälle.

Den fråga som är svårast att besvara inför författningsreformen är huruvida man genom denna ändring skapar en stark regeringsmakt eller om man i proportionalitetens intresse skapar en svag regeringsmakt, splittrade regeringar och splittrade majoriteter. Kommer dessa senare företeelser att bli det utmärkande för vår parlamentarism i framtiden? Man får hoppas på det bästa, men onekligen innebär författningsreformen på denna punkt en försvagning i förhållande till de önskemål om en stark regeringsmakt som kommit till uttryck i detta sammanhang.

Den sista punkt som jag skulle vilja beröra med några ord gäller regeringsformens § 15, där det talas om Konungen såsom högste befälhavare för krigs-

Partiell författningsreform m. m.

makten. Jag undrar om inte tiden är mogen för att inse att Hans Majestät Konungen inte längre kan fungera som högste befälhavare över krigsmakten. När vi nu moderniserar en 1800-talsförfattning borde i fortsättningen Konungen skiljas från uppdraget att vara högste befälhavare över krigsmakten. Denna befogenhet måste i realiteten ligga i andra händer. Det är ett onödigt spegelfäkteri som bedrivs härvidlag, och det har ingen grund i verkligheten. En modernisering kräver en bättre överensstämmelse med de verkliga förhållandena. Vi har ingen anledning att behålla gamla grannlåter, som icke längre är realiteter.

Herr WAHLUND (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag tror mig kunna konstatera att herr Hagnell inte har åhört det anförande jag hållit tidigare under debatten. Hade så varit fallet skulle han inte ha argumenterat som han nu gjorde. Jag försökte utveckla en mängd motiv för att vi inte skall banta ned vår riksdag.

Sedan kommer herr Hagnell, under debattens sista minuter, och talar om pengar. Vi i centerpartiet borde enligt hans mening vara sparsamma med statens medel. Jag tycker det är småaktigt att göra sådana påpekanden när det gäller viktiga demokratiskt-parlamentariska värden.

Herr HAGNELL (s) kort genmäle:

Herr talman! Demokratiska spelregler kan iakttagas utan att riksdagen har just det föreslagna antalet ledamöter. Det är inte något heligt tal i demokratiska sammanhang.

Herr WAHLUND (cp) kort genmäle:

Herr talman! Ja, mitt genmäle skall bli mycket kort. Varken siffran 350 eller siffran 300 är på något sätt heliga tal.

Herr BJÖRKMAN (h):

Herr talman! Det finns en reservation, nr 5, vid konstitutionsutskottets betänkande som många av kammarens ledamöter kanske i dessa dagar anser vara särskilt aktuell. Jag kan inte ansluta mig till den, oaktat att de tre högerledamöterna i konstitutionsutskottet befinner sig bland reservanterna, och jag har särskilda skäl för att inte kunna göra det.

Inom grundlagberedningen företogs nämligen en skärpning på denna punkt. Den ursprungliga lydelsen var att vårsessionen skulle kunna förlängas då »särskilda» skäl förelåg. I den nu föreslagna lydelsen heter det »synnerliga» skäl. Kammarens ledamöter torde vara medvetna om skillnaden mellan dessa uttryckssätt. Med synnerliga skäl menas nämligen att det skall till en mycket stark motivering för att få vårsessionen förlängd. Det är riksdagen själv som avgör detta. Trycket kommer att vara så starkt att det mycket sällan skulle kunna bli en förlängning. Partierna håller sina riksmöten just i juni före midsommar och har händerna fulla. Men vore det verkligen praktiskt med en giljotin, som klipper av varje möjlighet att avsluta vårsessionen senast den 15 juni? Inte ens den hårda arbetsbelastning vi har under dessa sista veckor av vårsessionen skulle kunna betraktas som tillräcklig motivering för vårsessionens förlängning.

Herr talman! Många av dem som yttrat sig i dagens debatt har känt ett starkt behov av att freda sitt samvete med brasklappar. Vi som har deltagit i grundlagberedningens arbete har inte känt något sådant behov; det torde ha framgått av debatten. Vi har hållit förbindelserna bakåt till partiledningarna och riksdagsgrupperna. En kompromiss är en sammanjämkning av skilda önskemål och ståndpunkter. Den är odelbar. Träffar man en överenskommelse, skall man stå för den och arbeta för dess förverkligande. Det är en fråga om förtro-

Partiell författningsreform m. m.

ende för de politiska partiernas uppträdande och handlande. En överenskommelse träffas för att hållas, icke för att rivas upp så snart tillfälle ges.

Herr ELIASSON i Sundborn (cp):

Herr talman! Endast ett par ord! Jag känner mig inte frestad att vid denna tidpunkt ta upp en diskussion om de grundprinciper som varit vägledande för denna partiella författningsreform.

Jag blev ganska överraskad över herr Hagnells yttrande. Jag hade knappast väntat mig att vi som avslutning på denna debatt om hur vi skall stärka folkrepresentationens ställning och fördjupa demokratin skulle få åhöra en diskussion om huruvida det skulle vara billigare eller inte med 300 ledamöter i stället för 350. Logiken skulle i så fall naturligtvis bjuda att vi borde avskaffa riksdagen, så bleve det en ännu större besparing. Så långt gick dock inte herr Hagnell, och det kan jag förstå. Jag undrar emellertid om vi verkligen gör folkrepresentationen och demokratin någon tjänst genom att diskutera, huruvida avvägningen av riksdagens storlek — som det självfallet kan finnas olika meningar om — skall bestämmas av hur denna sal byggdes för årtionden sedan.

Herr talman! I sitt inlägg underströk statsministern mycket kraftigt de skäl som talar för en folkrepresentation på 350 ledamöter. Jag ber bara herr Hagnell att studera statsministerns uttalande på den punkten, som innehöll åtskilliga värdefulla och riktiga synpunkter. Jag tror som sagt inte att vi stärker folkrepresentationens ställning och fördjupar vare sig demokratin eller känslan hos svenska folket för detta hus — eller det nya hus som här skall stå — genom en diskussion om en och annan budgetsiffra, när vi bedömer principerna för vår författningsreform.

Herr FRANZÉN i Träkumla (cp):

Herr talman! Jag begärde ordet på

grund av herr Björkmans anförande.

Jag frågade om det var bestämt innan förslaget lades fram för riksdagen att vi på Gotland skulle få två mandat. Det har jag inte fått svar på, och det behövs inte heller något. Jag har emellertid mina aningar, eftersom herr Björkman har varit med i grundlagberedningen och inte sagt någonting.

Men är det inte också överenskommet efter så många års resonemang att man skulle vara överens om antalet ledamöter i en kammare? Då skulle väl inte högern komma med sina 300 ledamöter i både motion och reservation!

Herr BJÖRKMAN (h):

Herr talman! Mitt lokalpatriotiska hjärta klappar naturligtvis fortare när jag hör herr Franzéns i Träkumla välkända dialekt. Jag kan försäkra herr Franzén, att mitt hjärta är helt för dessa tre mandat på Gotland, men träffar man en överenskommelse om grundprinciperna i valsyste­met med de fasta mandaten och tilläggsmandaten, kan man inte göra avsteg från den principen utan att rubba hela systemet. Detta har herr Johansson i Trollhättan alldeles riktigt påpekat, och jag instämmer med honom på den punkten.

Beträffande frågan om de 350 ledamöterna, herr Franzén i Träkumla, ingick det inte i någon överenskommelse att det skulle vara just 350. Författningsutredningen hade föreslagit 290 ledamöter. Men när expertgruppen i maj 1964 skulle behandla arbetsformerna för denna enkammarriksdag sades det att man skulle arbeta under förutsättningen, att det skulle bli 350 ledamöter, och det gjorde vi också. Det sades emellertid i grundlagberedningen även ifrå, att den delen inte ingick i överenskommelsen. Högerpartiet har hela tiden ansett att antalet borde vara 300. Denna linje, som vi också hade rätt att reservera oss för, har vi följt upp i vår partition och i en reservation till konstitutionsutskottets betänkande nr 20.

Partiell författningsreform m. m.

Herr FRANZÉN i Träkumla (cp):

Jag kan i alla fall slå fast, herr talman, att herr Björkman i sitt hjärta är med oss på Gotland, även om det inte har märkts mycket av detta i handling.

Det förhåller sig emellertid på det sättet, att vi har mist mandat — de har minskat från fem till två. Det är alltså på den heliga principens altare som vi har fått offra dem. Men jag hoppas ändå på en ändring, när nu utredningen fortsätter. Tänk om, ni som är med i utredningen!

Härmed var överläggningen slutad.

Herr FÖRSTE VICE TALMANNEN uttråde:

Punkten I a i utskottets hemställda företas till avgörande på sådant sätt, att först behandlas de frågor som beröres i de vid betänkandet fogade reservationerna och i de motioner, till vilka bifall yrkats under överläggningen. Beträffande var och en av dessa frågor upptas såväl det i reservationen eller motionen framlagda grundlagsändringsförslaget som utskottets motsvarande förslag.

I fråga om vart och ett av de föreliggande grundlagsändringsförslagen ställes särskilda propositioner på dels antagande såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling och dels förkastande.

Punkten I a*Huvudprinciperna för förslaget till partiell författningsreform*

Det i reservationen 1) av herr Larsson i Luttra framlagda grundlagsändringsförslaget

Herr förste vice talmannen gav propositioner på antagande av förslaget såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling eller förkastande av detsamma; och fann herr förste vice talmannen den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Larsson

i Luttra begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren förkastar det i reservationen 1) av herr Larsson i Luttra framlagda grundlagsändringsförslaget, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren såsom vilande antagit nämnda förslag.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Larsson i Luttra begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 189 ja och 10 nej, varjämte 3 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså förkastat nämnda förslag.

Utskottets grundlagsändringsförslag

Herr förste vice talmannen gav propositioner på antagande av förslaget såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling eller förkastande av detsamma; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Dockered begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren såsom vilande antar konstitutionsutskottets grundlagsändringsförslag, såvitt avser huvudprinciperna för en partiell författningsreform, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren förkastat nämnda förslag.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Dockered begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 189 ja och 6 nej, varjämte 7 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså antagit nämnda förslag såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling.

Statsråds entledigande

Det i reservationen 2) av herr Sörenson m. fl. framlagda grundlagsändringsförslaget

Herr förste vice talmannen gav propositioner på antagande av förslaget såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling eller förkastande av detsamma; och fann herr förste vice talmannen den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Hamrin i Jönköping begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren förkastar det i reservationen 2) av herr Sörenson m. fl. framlagda grundlagsändringsförslaget, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren såsom vilande antagit nämnda förslag.

Partiell författningsreform m. m.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Hamrin i Jönköping begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 170 ja och 28 nej, varjämte 4 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså förkastat nämnda förslag.

Utskottets grundlagsändringsförslag

Herr förste vice talmannen gav propositioner på antagande av förslaget såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling eller förkastande av detsamma; och antog kammaren förslaget såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling.

Nyvalsförordnande

Det i reservationen 3) av herr Wahlund framlagda grundlagsändringsförslaget

Herr förste vice talmannen gav propositioner på antagande av förslaget såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling eller förkastande av detsamma; och förkastade kammaren förslaget.

Utskottets grundlagsändringsförslag

Herr förste vice talmannen gav propositioner på antagande av förslaget såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling eller förkastande av detsamma; och antog kammaren förslaget såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling.

Partiell författningsreform m. m.*Riksdagens ledamotsantal*

Det i reservationen 4) av herr Sveningsson m. fl. framlagda grundlagsändringsförslaget

Herr förste vice talmannen gav propositioner på antagande av förslaget såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling eller förkastande av det samma; och fann herr förste vice talmannen den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Magnusson i Tumhult begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren förkastar det i reservationen 4) av herr Sveningsson m. fl. framlagda grundlagsändringsförslaget, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren såsom vilande antagit nämnda förslag.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Magnusson i Tumhult begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 164 ja och 33 nej, varjämte 5 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså förkastat nämnda förslag.

Utskottets grundlagsändringsförslag

Herr förste vice talmannen gav propositioner på antagande av förslaget såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling eller förkastande av det

samma; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Magnusson i Tumhult begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren såsom vilande antager konstitutionsutskottets grundlagsändringsförslag, såvitt avser riksdagens ledamotsantal, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren förkastat nämnda förslag.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Därvid befanns, att flertalet av kammarens ledamöter röstat för ja-propositionen och att kammaren alltså antagit nämnda förslag såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling.

Vårsessionens slutdag

Det i reservationen 5) av herr Sveningsson m. fl. framlagda grundlagsändringsförslaget

Herr förste vice talmannen gav propositioner på antagande av förslaget såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling eller förkastande av det samma; och fann herr förste vice talmannen den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Magnusson i Tumhult begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren förkastar det i reservationen 5) av herr Sveningsson m. fl. framlagda grundlagsändringsförslaget, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren såsom vilande antagit nämnda förslag.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Magnusson i Tumhult begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 165 ja och 32 nej, varjämte 6 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså förkastat nämnda förslag.

Utskottets grundlagsändringsförslag

Herr förste vice talmannen gav propositioner på antagande av förslaget såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling eller förkastande av det samma; och antog kammaren förslaget såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling.

Rösträttsåldern

Det i reservationen 6) av herr Torsten Andersson m. fl. framlagda grundlagsändringsförslaget

Herr förste vice talmannen gav propositioner på antagande av förslaget såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling eller förkastande av det samma; och fann herr förste vice talmannen den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Wahlund begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Partiell författningsreform m. m.

Den, som vill, att kammaren förkastar det i reservationen 6) av herr Torsten Andersson m. fl. framlagda grundlagsändringsförslaget, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren såsom vilande antagit nämnda förslag.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Wahlund begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 120 ja och 78 nej, varjämte 5 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså förkastat nämnda förslag.

Utskottets grundlagsändringsförslag

Herr förste vice talmannen gav propositioner på antagande av förslaget såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling eller förkastande av det samma; och antog kammaren förslaget såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling.

Fyraprocentspärren m. m.

Det i reservationen 7) av herr Hamrin i Jönköping framlagda grundlagsändringsförslaget

Herr förste vice talmannen gav propositioner på antagande av förslaget såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling eller förkastande av det samma; och fann herr förste vice talmannen den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Hamrin i Jönköping begärde emellertid votering, i anledning varav efter

Partiell författningsreform m. m.

given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren förkastar det i reservationen 7) av herr Hamrin i Jönköping framlagda grundlagsändringsförslaget, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren såsom vilande antagit nämnda förslag.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Hamrin i Jönköping begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 168 ja och 24 nej, varjämte 12 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså förkastat nämnda förslag.

Det i motionen II: 983 framlagda grundlagsändringsförslaget

Herr förste vice talmannen gav propositioner på antagande av förslaget såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling eller förkastande av det samma; och fann herr förste vice talmannen den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Rubin begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren förkastar det i motionen II: 983 av herr Rubin framlagda grundlagsändringsförslaget, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren såsom vilande antagit nämnda förslag.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Rubin begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 188 ja och 1 nej, varjämte 15 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså förkastat nämnda förslag.

Utskottets grundlagsändringsförslag

Herr förste vice talmannen gav propositioner på antagande av förslaget såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling eller förkastande av det samma; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Hamrin i Jönköping begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren såsom vilande antager konstitutionsutskottets grundlagsändringsförslag, såvitt avser fyraprocentspärren m. m., röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren förkastat nämnda förslag.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst,

verkställdes omröstning genom upprensning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Hamrin i Jönköping begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 171 ja och 24 nej, varjämte 9 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså antagit nämnda förslag såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling.

Antalet fasta valkretsmandat

Det i motionerna I: 768 och II: 971 framlagda grundlagsändringsförslaget

Herr förste vice talmannen gav propositioner på antagande av förslaget såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling eller förkastande av detsamma; och fann herr förste vice talmannen den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Gustafsson i Stenkyrka begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren förkastar det i motionerna I: 768 av herr Österdahl m. fl. och II: 971 av herr Gustafsson i Stenkyrka m. fl. framlagda grundlagsändringsförslaget, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren såsom vilande antagit nämnda förslag.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-

Partiell författningsreform m. m.

propositionen. Herr Gustafsson i Stenkyrka begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 152 ja och 24 nej, varjämte 28 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså förkastat nämnda förslag.

Utskottets grundlagsändringsförslag

Herr förste vice talmannen gav propositioner på antagande av förslaget såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling eller förkastande av detsamma; och antog kammaren förslaget såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling.

Tidpunkten för riksdags- och kommunalval, m. m.

Det i motionen II: 984 framlagda grundlagsändringsförslaget

Herr förste vice talmannen gav propositioner på antagande av förslaget såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling eller förkastande av detsamma; och fann herr förste vice talmannen den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Rubin begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren förkastar det i motionen II: 984 av herr Rubin framlagda grundlagsändringsförslaget, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren såsom vilande antagit nämnda förslag.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst,

Partiell författningsreform m. m.

verkställdes omröstning genom upprensning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Rubin begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 200 ja och 1 nej, varjämte 1 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså förkastat nämnda förslag.

Utskottets grundlagsändringsförslag

Herr förste vice talmannen gav propositioner på antagande av förslaget såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling eller förkastande av det-samma; och antog kammaren förslaget såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling.

*Reglerna om val till andra kammaren**Det i motionen II: 985 framlagda grundlagsändringsförslaget*

Herr förste vice talmannen gav propositioner på antagande av förslaget såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling eller förkastande av det-samma; och fann herr förste vice talmannen den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Rubin begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren förkastar det i motionen II: 985 av herr Rubin framlagda grundlagsändringsförslaget, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren såsom vilande antagit nämnda förslag.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Därvid befanns, att flertalet av kammarens ledamöter röstat för ja-propositionen och att kammaren alltså förkastat nämnda förslag.

Utskottets grundlagsändringsförslag

Herr förste vice talmannen gav propositioner på antagande av förslaget såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling eller förkastande av det-samma; och antog kammaren förslaget såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling.

Det under punkten I a i utskottets hemställan upptagna grundlagsändringsförslaget i de delar varom beslut icke tidigare fattats

Herr förste vice talmannen gav propositioner på antagande av förslaget såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling eller förkastande av det-samma; och antog kammaren förslaget såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling.

Utskottets hemställan i punkten I a i övrigt

Bifölls.

Punkterna I b—e

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten I f*Mom. 1*

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 2

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionen II: 981; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Punkten II

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten III a

Herr förste vice talmannen gav propositioner på antagande av utskottets grundlagsändringsförslag såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling eller förkastande av detsamma; och antog kammaren utskottets grundlagsändringsförslag såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling.

Punkterna III b och c

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten IV

Herr förste vice talmannen gav propositioner på antagande av utskottets grundlagsändringsförslag såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling eller förkastande av desamma; och antog kammaren utskottets grundlagsändringsförslag såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling.

Punkten V

Herr förste vice talmannen gav propositioner på antagande av utskottets grundlagsändringsförslag såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling eller förkastande av desamma; och antog kammaren utskottets grundlagsändringsförslag såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling.

Punkten VI

Utskottets hemställan bifölls.

Ordet lämnades på begäran till

Herr SJÖNELL (cp), som yttrade:

Herr talman! Jag får anmäla att vid några av de voteringar som nu företagits har jag röstat ja, men voterings-tablån har markerat nej.

På förslag av herr förste vice talmannen beslöt kammaren att uppskjuta behandlingen av återstående på föredragningslistan upptagna ärenden till nästkommande arbetsplenum.

§ 2**Meddelande ang. plenum fredagen den 24 maj**

Herr FÖRSTE VICE TALMANNEN yttrade:

Kammarens plenum fredagen den 24 maj, som i den preliminära planen utsetts till kl. 14.00, blir ett arbetsplenum och kommer att ta sin början kl. 11.00.

§ 3

Till bordläggning anmäldes

utrikesutskottets utlåtanden:

nr 6, i anledning dels av Kungl. Maj:ts skrivelse nr 23 med redogörelse för verksamheten inom Europarådets ministerkommitté under år 1967 jämte i ämnet väckt motion, dels skrivelse från den svenska parlamentariska delegationen hos Europarådets rådgivande församling med redogörelse för församlingssessionerna under år 1967,

nr 7, i anledning av Kungl. Maj:ts skrivelse med överlämnande av redogörelse från Nordiska rådets svenska delegation jämte i ärendet väckta motioner,

nr 8, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av konsularkonvention mellan Sverige och De Socialistiska Rådsrepublikernas Union, och

nr 9, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av 1968 års internationella kaffeavtal;

statsutskottets utlåtanden:

nr 116, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående kostnader för FN-styrkan på Cypern,

nr 117, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag om viss kreditgaranti åt svensk varvsindustri jämte motioner,

nr 118, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående uppförande av förvaltningsbyggnad i kvarteret Garnisonen i Stockholm jämte motioner, och

nr 119, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående teknisk och medicinsk utbildning och forskning i Linköping m. m. jämte motioner;

bevillningsutskottets betänkanden:

nr 37, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående reglering av priserna på vissa jordbruksprodukter, m. m., såvitt propositionen hänvisats till bevillningsutskottet, och

nr 43, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), m. m., jämte motioner;

bankoutskottets utlåtanden och memorial:

nr 29, i anledning av motioner om utbyggd statlig prognosverksamhet och ekonomisk planering,

nr 41, angående uppskov med behandlingen av vissa ärenden,

nr 42, angående verkställd granskning av Stiftelsen Riksbankens jubileumsfonds verksamhet och förvaltning,

nr 44, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av likviditets- och kassakvotlagen den 25 maj 1962 (nr 256), m. m., jämte motioner,

nr 45, i anledning av motioner om utredning rörande allmänna pensionsfonden m. m., och

nr 46, i anledning av Kungl. Maj:ts skrivelse med redogörelse för Nordiska rådets sextonde session;

första lagutskottets utlåtande och memorial:

nr 37, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i rättegångsbalken m. m., dels ock en motion om begränsning av utredningar beträffande bagatellförseelser, och

nr 38, angående uppskov med behandlingen av vissa ärenden;

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 43, i anledning av motioner an-

gående pensionsgrundande inkomst och arbetsgivaravgift inom den allmänna försäkringen,

nr 44, i anledning av motion om ersättning från den allmänna sjukförsäkringen för vissa vacciner,

nr 45, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om procentsatsen för uttag av avgift under åren 1970—1974 till försäkringen för tilläggspension jämte i ämnet väckta motioner, och

nr 46, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 1 § kommunaltjänstemannalagen den 3 juni 1965 (nr 275), m. m.;

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 28, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående reglering av priserna på vissa jordbruksprodukter, m. m., jämte motioner,

nr 29, i anledning av motioner om stöd till vallfröodlingen,

nr 30, i anledning av motioner angående trädgårdsnäringen, och

nr 31, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående den framtida dispositionen av vissa s. k. häradsjordar; samt

allmänna beredningsutskottets utlåtanden:

nr 37, i anledning av motioner angående svensk invandrings- och minoritetspolitik och om utredning angående de språkliga och kulturella minoriteternas ställning i Sverige,

nr 39, i anledning av motioner om utredning angående orsakerna till butiksstölder,

nr 40, i anledning av motion om en för riksdag och regering gemensam utredningscentral,

nr 41, i anledning av motioner om femdagarsvecka året om inom försvaret, och

nr 42, i anledning av skilda motioner om rabatt vid resor på statens järnvägars eller postverkets busslinjer.

§ 4

Anmäldes och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från statsutskottet:

nr 252, i anledning av vissa av Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen gjorda framställningar angående anslag för budgetåret 1968/69 till bostadsbyggande m. m. jämte motioner;

nr 253, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition om ökat ekonomiskt stöd åt barnfamiljer jämte motioner; och

nr 254, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående riktlinjer för företagareföreningarnas organisation och verksamhet; samt

från andra lagutskottet:

nr 226, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 4 § lagen den 21 maj 1964 (nr 143) om bidragsförskott.

§ 5

Anmäldes motionen nr 1226, av fru *Sundberg m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 122, angående begränsning av svavelhalten i eldningsolja.

Denna motion bordlades.

§ 6

Meddelande om enkla frågor

Meddelades, att herr talmannen tillställts fyra enkla frågor, nämligen av:

herr *Nordstrandh* (h), till herr statsrådet och chefen för utbildningsdepartementet angående det fria linjebytet på gymnasiet,

herr *Nihlfors* (fp), till herr statsrådet och chefen för civildepartementet angående befordringsmöjligheterna för befattningshavare med kanslistutbildning,

herr *Grebäck* (cp), till herr statsrådet och chefen för finansdepartementet angående förläggning av statlig verksamhet till Märsta, och

herr *Grebäck* (cp), till herr statsrådet och chefen för utbildningsdepartementet angående lokaliseringen av planerat gymnasium.

§ 7

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här efter kl. 22.29.

In fidem

Sune K. Johansson